BALOG GYÖRGY CICERO-FORDÍTÁSA

A szöveget gondozta
Bartók István
Kecskeméti Gábor

[A1r:]

A' MARCUS TULLIUS

CICERO-

NAK

NÉGY KÖNYVEI,

MELLYEK

STURMIUS JAKAB[1] *által ösz-*

ve szedegettettenek.

Most pedig a' tánulo iffjaknak
kedvekért, Magyar nyelvre
fordéttattanak
Balog György által.

LÖTSÉN,
M. DC. XCIV.

[A2r:]

Nemes Nemzetes jó indulatu és jó erkölcsü iffjaknak mint szerelmes tanétványimnak, tiszta szeretettel ezen munkámnak Zöngécskéjét ajánlom.

Leopoldo Reichenhaller[2]
Johanni Andreae Preining[3]
Sebastiano Ferdinando Dobner[4]
Michaëli Virth
Johanni Vilhelmo Artner[5]
Theophilo Fridl
Georgio Kramer[6]
Leopoldo Pamer[7]
Abrahamo Török[8]
Johanni Vilhelmo Török
Georgio Christiano Török
Abrahamo Keller
Gabrieli Kisfaludi
Emerico Kisfaludi
Matthiae Unger
Matthiae Hakstok[9]
Samueli Liebeczeit[10]
Reichardo Dobner
Sigismundo Petricz [A2v:]
Leopoldo Pauer
Conrado Volmuth
Johanni Poch
Jonae Kecskés
Theophilo Ranner
Georgio Harlander
Samueli Hueber
Andreae Czauner
Andreae Gillig[11]
Johanni Mann[12]
Abrahamo Komáromy
Martino Csayka[13]
Melchiori[a] Kábothy[14]
Tobiae Engel[15]
Michaëli Már
Leopoldo Ernst[16]

[a] Melehiori

[A3r:]

STURMIUS[b] JANOS
STURMIUS JAKABNAK,
kedves öcsének sok
jót kiván!

GYakorta, kedves öcsém[c] Jakab, hallottad én tölem, a' mint reá emlekezem, hogy a' mi tanulásunknak föl tött vige minden dolgoknak megismérise, és azoknak ékessen való kimondása köll lennyi. Es hogy a' dolgoknak tudománnya az Isten égéjének ismérete nélkül igen keveset használlyon; a' szollásnak modgyat pedig leg job könyveknek[d] és Authoroknak szorgalmatos olvasása és az irásban és szollásban valo mesterséges követése nélkül meg nem szerezhettyük ollyatén formán, a' mint kivánnyuk. Annak okáért gyakorta mondottam, ha reá emlékezel, hogy a' tanulo iffiakat sörkengetnünk köll az Istennek igéjere, és eleikbe adnunk a' Cicerot az oskolában, mellyek közül egyike, tudnyi illik az Istennek igéje legjobban oktathattya az elmét, a' masika, tudnyi illik a' Cicero a' nyelvet. De szorgalmatossan vigyáznunk köll a' nyelvekre való tanétásban, nem csak az iffiaknak üdejekre, hanem erejekre és elmejekre. Meltán tehát leg elsöben az Epistolák-[A3v:]*rul kezdhettyük el, ha ki valogatatnak azok, a' mellyek legkönnyebbek, és ollyatén dolgokat foglalnak bé magokban, a' mellyek isméretessek,[e] és ollyatén szokkal iratattanak meg, a' mellyekkel[f] szoktunk élnyi. Ennek a' négy könyvnek öszve szedegetisében arra vigyáztam és ollyatén Epistolákat avagy Leveleket valasztottam, a' mellyek nem igen mesterségessek, sem nem igen homályossak és nehezek, hanem a' mellyeket az iffiak megérthetnek; és a' mellyekben ollyatén szók vannak, a' mellyekkel mi elünk, és a' minden napi szollásnak szép formacskai s' sententiai, és ollyatén formán iratattanak, a' mellyekkel mi ugyan nem elünk, de mind azon által világossak, ékessek és szépek. Ezeket én tenéked küldöm, hogy láthassad és érthessed, hogy én meg abban az értelemben vagyok, a' mellyben ez elött voltam. Kérlek tégedet, legkedvesseb Atyám[g] fia öczém, szorgalmatoskodgyál a' te tanulásodban.[h] Semmit sem hallok a' te tanulasod felöl, távul vagyok te tüled, igen félek, midön gondolkodom arrul, hogy könnyen meg történhetik, hogy az én kivánságomnak, és a' te Atyád reménségének meg nem felelsz. Várom a' te Leveledet, hogy meg értsem mind mennyit nevelkedtél, s' mind minemö reménségben lehetünk te felöled ennekutánna. Légy jo egességben.*[17]

---

[b] [Az A2v lapon az őrszó:] Stur-
[c] *ócsém*
[d] *könyveknek*
[e] *isméretessék,*
[f] *á' mellyekkek*
[g] *Aryám*
[h] *tanulásoáhan.*

[A4r:]

ELSÖ[i] KÖNYV.[j]

A' MARCUS TULLIUS CICERO
A' Terencziának az ö feleséginek sok jót kiván![18]

HA jó egésségben vagy, jól vagyon, én még jó egésségben vagyok. Mi minden nap a' ti Postaitokat[19] várjuk, kik ha eljönek, talán bizonyossabbak[k] leszünk, mit köllessék mi nékünk cselekednünk, és mindgyárt tenéked tudtodra adgyuk. Egésségedre légyen szorgalmatos gondod. Légy jo egésségben,[20] költ szent Mihály havának elsödik napján.

2. A' M. T. C. a' Terenciának az ö feleseginek sok jot kiván!

HA jo egésségben vagy, jol vagyon, én még jo egésségben vagyok. Azon légy, hogy meg gyogyulhas, a' mi szükséges lészen, a' mint a' dolog és az idö kivánnya, vigyáz, és meg szerezzed, és én hozzám minden dolgokrul mennél gyakortáb Levellet küldgy. Légy jo egésségben. [A4v:]

3. A' M. T.[l] C. a' Terencziának az ö feleséginek sok jot kiván!

HA jó egésségben vagy, jól vagyon, én ugyan még jó egésségben vagyok. Kérlek, a' te egésségedre szorgalmatos gondod légyen. Mert ennékem mind meg irták, s' mind meg izenték, hogy te hirtelen hideglölésben estél. Hogy engemet sietséggel bizonyossá tettél a' Caesár levele felöl, kedves dolgot czelekedtél ennékem; Hasomloképpen ennek utánna is czelekedgyél, ha mi szükséges lészen, ha mi uysag történik, ad tudtomra. Meglásd, hogy jo egésségben lehess. Légy jo egésségben. Költ szent Iván havának második napján.

---

[i] [Az A3v lapon az őrszó:] Elsö-

[j] KÖnyv. [A fejléc A4v–C8v között a verso lapokon:] ELSÖ [A5r–D1r között a recto lapokon:] KÖNYV. [Az A6v és A8v lapon tévesen:] ELSE

[k] bizonyorsabbak

[l] [Az A4r lapon az őrszó:] *A M. T.*

4. A' M. T. C. a' Terencziának az
ö feleséginek sok jot kiván!

HA jó egésségben[m] vagy, jól vagyon, én még jó egességben vagyok. Mi meg sem a' Caesárnak eljövetele felöl, sem a' Levelek felöl, a' mellyek, azt mondgyák, hogy a' Philotimusnál vannak, semmi bizonyossat nem tudunk. Ha valami bizonyos lészen, mindgyárt tenéked tudtodra adom. Meglásd, hogy a' te egességedre gondod légyen. Légy jo egésségben, költ szent Iakab havának tizen harmadik napján.

5. A' M. T. C. a' Terencziának az
ö feleséginek sok jot kiván!

HA jó egésségben[n] vagy, jól vagyon, én meg jó [A5r:] egésségben vagyok. Meg-adattatot már ennékem végtére a' Caesárnak kegyelmes levele, és azt mondgyák, hogy ö hamareb eljö, hogy nem mint valaki meg gondolná. Kinek ha eleibe mennyek-e', avagy itt megvárjam ötet, midön elvégezem magamban, tenéked tudtodra adom. Kérlek, mennél hamaréb küld viszsza[o] én hozzám a' postákat. A te[p] egésségedre szorgalmatos gondot visely. Költ szent Iakab havának harmincz egyedik napján.

6. A' M. T. C. a' Terencziának az
ö feleséginek sok jót kiván!

HA valami ollyan volna, a' mellyet irhatnék tenéked, meg czelekedném azt, mind böveb szokkal s' mind pedig gyakortáb. Most látod, minémö dolgok legyenek. En minémü elmivel legyek, a' Leptátul és Trebatiustul meg értheted. Te meglásd, hogy mind a' te magad s' mind a' Tulliának egésségére gondod légyen. Légy jo egésségben!

7. A' M. T. C. a' Terenczianak az
ö feleséginek sok jot kiván!

HA jó egésségben vagy, jól vagyon, én még jó egésségben vagyok. Elvigeztük vala magunkban, a' mint ennekelötte meg-irtam vala tenéked,

---

[m] egézségben
[n] egsségben
[o] viszka
[p] re

hogy a' Caesárnak eleibe küldgyük a' mi Fiunkat a' Cicerot, de meg-változtattuk tanacsunkat, mivel az ö eljövetele felöl semmit nem hallottunk vala. Egyéb dolgok felöl noha semmi ujság nem vala, mindazonáltal mit akarunk, s' mit vélünk szükséges-[A5v:]nek[q] lenni mostani idöben, a' Siccátul meg értheted. A' Tulia még én nálam vagyon. Légy jo egéssegben. Költ sz. Iván havának huszadik napján.

8. A' M. T. C. a' Terenciának, az ö feleséginek sok jot kiván.

AZ én leg nagyob fajdalmimban gyötör engemet a' mi Tullia Leányunknak[r] egésségtelensége. A ki felöl nem szükség, hogy tenéked bövebben irjak: Mert bizonyossan tudom, hogy tenéked szintén olly nehezen essik, mint ennékem. Hogy ti azt kivánnyátok, hogy én közellyeb mennyek ti hozzátok, látom, hogy ugy köl czelekednem, ennek elötte-is meg czelekedtem volna, de sok dolgok akadályoztanak meg, a' mellyeket meg most sem vittem véghez. De várok Levelet a' Pomponiustul, a' mellyet, kérlek, mentül hamaréb én hozzám által küldgy. Azon légy, hogy jo egésségben lehess.[s]

9. A' M. T. C. a' Terenciának az ö feleséginek sok jot kiván.

HOgy örülsz azon, hogy mi frissen és egésségesen Olasz országba[21] jöttünk, kivánom, hogy mindenkoron örüly. De háborétatván szivemnek fajdalmával, és nagy boszuságokkal, félek azon, hogy mi ollyatén tanácsot vettünk elö, a' mellybül könnyen ki nem feitözünk. Minek-okáért a' mennyire lehet, segély benünket. Miképpen pedig segélhetz, elmémbe nem jön. Az utra hogy induly, [A6r:] mostani idöben, nem szükség, az ut hoszu, és nem bátorságos. Nem-is látom, mit használhatsz, ha el jövendesz is. Költ szent András havának negyedik napján Brundusium városába.

10. A' M. T. C. a' Terenciának az ö feleséginek sok jót kiván!

HA jó egességben vagy, jól vagyon, én még jó egességben vagyok. A mi Tullia Leányunk jöt én hozzám szent Iván havának tizen kettödik nap-

[q] sükségesnek
[r] Leáuyunknak
[s] lehesz.

ján; a' kinek szép erkölcsén és kiváltképpen valo emberségin igen meg szomorottam, de meg nehezzebben eset, hogy a' mi gondviseletlenségünk avagy röstségünk miatt lött, hogy ö sokkal másab állapotban volna, a' mint az ö kegyessége és tisztessége[t] kivánnya vala. Akaránk vala a' mi fiunkat Cicerot a' Caesárhoz és ö véle a' Cneus Salustiust küldeni. Ha elmégyen, tenéked tudtodra adom. A te egésségedre szorgalmatos gondot visely. Légy jo egésségben.[u] Költ szent Iános havának[22] tizen nyoltzadik[v] napján.

11. A' M. T. C. a' Tironak sok jót kiván!

HEtedik napja immár, hogy mi Corcyra névö szigetiben[23] tartoztattunk vala; a' Qvintus pedig, az én bátyám, és az ö fia Buthrotusban[w] [24] tartoztattanak vala. Fölötte igen busultunk vala a' te egésséged[x] miat, nem-is czudálkozánk vala, hogy mi semmi levelet nem vettünk te tüled, mert illyen szelekben mennek el onnét hajokon, a' melly szelek ha nem [A6v:] volnának, mi itt Corcyra szigetiben nem ülnénk. Annak okáért gondod légyen magadra,[y] erösödjél meg, és jöi mi hozzánk te szeretöidhez, a' midön alkalmatossan[z] eljöhetz hajon, és a' te egésséged[a] és az idö engedi. Senki nem szeret minket, a' ki nem szeressen[b] tégedet-is. Nékünk mindnyájunknak kedves és kellemetes lészen a' te eljöveteled. Kedves Tironk, azon légy szorgalmatossan, hogy jó egésségben lehess. Légy jo egésségben, költ Corcyra szigetiben Mind szent havának tizen nyolczadik napján!

12. A' M. T. C. a' Tironak[c] sok jót kiván!

NEm akarok, nem is irhatok tenéked, minémü elmivel legyek; czak azt irom meg, a' mi nagy örömünkre lészen mind tenéked s' mind ennékem, mennel hamarább[d] látlak tégedet egésségessen. Harmadik nap Alyzia városában érkeztünk, minekutánna te tüled eljöttünk. Az a' hely száz husz

---

[t] tisztezsége
[u] egézségben.
[v] nyoltizadik
[w] Buthrosusban
[x] egézséged
[y] majadra,
[z] alkalmatozsan
[a] egézséged
[b] szerezsen
[c] *Tironok*
[d] hanráab

futamatnyi föld[25] a' Leuca városától. Azt alétottam,[26] avagy véltem, hogy Leuca városában avagy tégedet látlak, avagy a' te leveledet el vészem. Valamennyire engemet szeretz, annyival azon[e] légy, hogy jo egésségben[f] lehess, avagy menyire[g] tudod, hogy én tégedet szeretlek. Költ Alyzia városában[h] szent András havának ötödik napján.

13. Az iffiu Cicero a' Tironak sok jot kiván!

NOha igaz és illendö mentséggel éltél a' Levelek-[A7r:]nek el mulatásában, mind azon által kérlek, azt ne cselekedgyed gyakortáb. Mert noha a' közönséges jónak állapottya felöl, hirek és posták által bizonyos leszek, és az Atyám meg-irja ennékem mindenkor az ö és Atyai én hozzám valo akarattyábul, mind azon által a' te akar melly kis dologrul ennekem irt leveled mindenkor igen kedves volt. Annak okáert midön kivánom föképpen a' te leveledet, ne czelekedyed, hogy az irásnak tisztit inkáb mentséggel, hogy nem mint leveleknek gyakorlatos irással bétölczed. Légy jo egésségben.

14. A' M. T. C. a' Sulpitiusnak sok jot kiván!

A Larissa városbéli Hagesaretus, a' kivel az én Polgár Mesteri tisztemben[27] sok jot tetem, meg emlékezet rola,[i] és hála ado-is volt, annakutánna-is szorgalmatossan[j] meg böczület engemet. Ajánlom ötet tenéked fölötte[k] igen, valamint vendégemet,[28] és ennékem jo akaro barátomat, és mint egy hála ado embert, jámbor férfiat, és az ö városának mint egy elöttö járóját,[29] és a' te barátságoddal valo elésre méltot.[l] Igen kedves dolgot czelekeszel ennékem, ha azon lészesz,[m] hogy ö meg ismérhesse azt, hogy ennek az én ajánlásomnak nagy haszna volt te nálad. Légy jo egéssegben.

---

[e] annyivalnazon
[f] egézségben
[g] menryie
[h] Alyárosában
[i] ola,
[j] szorgalmatossar
[k] fölóttn
[l] mélrot
[m] lésesz,

15. A' M. T. C. a' Trebatiusnak
sok jot kiván!

A te leveledet, a' mellyet vettem volt a' L. Aruntiustul, ártatlanul elszaggatam. Mert semmi ol-[A7v:]lyan nem vala benne, a' melly el nem olvastathatnék, még az egész gyülekezet elöt-is.[30] De még az Aruntius-is azt mondgya vala, hogy te eképpen parancsoltad, és hogy te azt hozza irtad vala. De ez bár ugy légyen, en czudálkozom, hogy te annak utánna ennékem semmit sem irtál, kiváltképpen ennyi sok uyságok felöl. Légy jo egésségben.

16. A' M. T. C. Q. Valeriusnak
sok jot kiván!

A Publius[n] Cornelius, a' ki tenéked ezt a levelet meg adta, commendáltatot ennékem a' Publius Cuspiustul, kinek az ö ügyét, melly igen kivánnam, s' kölletnék elömozdéttanom, bizonyára én tülem könnyen[o] megérthetted. Fölöttö igen kérlek tégedet, hogy azon légy, hogy az Cuspius ennékem mennél hamaréb mennél gyakortáb ez én ajánlásomat, igen megköszönhesse. Légy jo egésségben.

17. A' M. T. C. a' Memmiusnak
sok jót kiván!

AZ Aulus Fusiussal,[p] mint egyel az én legkedvesseb[q] barátim közül, a' ki engemet meg-böczül, és ennékem igen jó akaróm, a' ki tudos ember, és igen emberséges, s' a' te barátságodra valo élésre igen mélto, kérlek, ugy bánnyal, a' mint te ennékem jelenlétedkor fogadtad. Ez olly kedves lészen ennékem, mint akar melly legkedvesseb dolog. Ennek fölöttö nagy böcsülettel mind éltig kötelezed. Légy jo egésségben. [A8r:]

---

[n] Publicus
[o] könyyen
[p] Fusiuzsal,
[q] legkedvezseb

18. A' M. T.[r] C. a' Cornificiusnak sok jot kiván!

A Sextus Aufidius mind engem meg-böczülésével Atyámfia lehet, s' mind Romai nemesnek[31] méltoságával mindeneket föllyül hallad. Olly jo erkölcsü pedig és emberséges, hogy a' nagy méltoság az emberséggel egyetembe találtassék. A kinek Africában lévö dolgait ugy ajánlom tenéked, hogy szorgalmatossabban[s] szüvessebben nem ajánlhatom. Igen kedves dolgot cselekeszöl[t] ennékem, ha azon szorgalmatoskodol, hogy ö megértse s' ismérje, hogy az én Levelemnek igen nagy haszna volt te nálad. Erre tégedet, édes Cornificiusom, fölöttö igen kérlek. Légy jo egésségben.

19. A' M. T. C. a' Basiliusnak sok jot kiván!

TEnéked jót kivánok, s' magamnak örülök, szeretlek tégedet, oltalmazom a' tiedet,[u] te tüled szeretni és mit mivelsz[v] s' mit mivellyenek s' a' dolgok mint follynak, tudnyi akarom. Légy jo egésségben.

20. A' Decius Brutus mezzei fö Hadnagy[32] a' Ciceronak sok jot kiván!

HA a' te hozzám valo jo akaratod felöl kételkedném, büveb szokkal kérnélek tégedet, hogy oltalmaznád az én méltoságomat. De bizonyára ez ugy vagyon, a' mint magammal elhitettem, hogy tenéked gondod vagyon én reám. En a' hadisereggel az Havasukontul[33] mintem, nem annyira a' fö-[A8v:]kapitánságot[34] kivánván, mint a' vitézeknek eleget akarván tennyi, és öket a' mi dolgainknak oltalmazására meg-erösséttenyi; a' mellyet, ugy vélem, megnyertem: mert mind az én bü adakozásomat s' mind az én jo akaratomat tapasztalták. Mindeneknél leghadakozobb népekkel hadakoztam. Sok kastélyokat[35] vettem meg, sok helyeket pusztitottam el. Nem ok nélkül küldettem Levelet a' Tanácsnak.[36] Segely meg minket a' te tanácsoddal. A mellyet midön meg-cselekeszöl, igen nagy hasznára lészesz a' közönséges jónak.[37] Légy jó egességben.

---

[r] [Az A7v lapon az őrszó:] A M. T.
[s] szorgalmatorssabban
[t] zselekesöl
[u] tedet,
[v] mivelz

21. A' M. T. C. a' Servius Sulpitius-nak sok jot kiván!

AZ Asclapoval, Patras városában lako orvossal,[w] igen barátságossan élek, a' kinek mind az ö velem valo barátsága, társalkodása ennékem kedves gyönyörüséges volt, s' mind pedig az ö tudománnya, mellyet én meg próbáltam az enyimeknek egességtelenségekben, betegségekben. A' mellyben eleget tött ennékem mind tudománnyával, s' mind pedig hüségével és jó akarattyával. Annakokáért commendálom ajánlom ötet tenéked, és kérlek tégedet, hogy azon légy, hogy meg ércse, avagy ismérje, hogy én szorgalmatossan irtam ö felöle, és az én ajánlásom commendálásom nagy hasznára volt ö néki. Ez ennékem igen kedves lészen. Légy jo egességben.

22. A' M. T. C. az Appiusnak sok jot kiván!

ELhiszem, hogy meg értetted[x] a' te életedért és [B1r:] boldogjab[y] állapotodért valo szorgalmatoságomat fáradozásomat a' tieidnek levelekbül, a' kinek, bizonyossan tudom, hogy büvségesen eleget tettem. Meg sem engedem nékik, noha kiváltképpen való jó akarattal vannak te hozzád, hogy tenéked szerencsésseb állapotodat inkáb kivánnyák, mint én. Ök ennékem szükség meg engedgyék, hogy én többet[z] használlyak tenéked mostani idöben, mint ök. Mellyet noha nem szüntem meg cselekedni, meg sem szünök, és immár egy igen nagy dologban meg cselekedtem, és szerencsédnek fundamentomot vetettem.[38] Te azon légy, hogy jó és vég kedvel[a] avagy bátor elmével légy, és el is hidgyed, hogy semminémö dologban el nem hadlak tégedet. Költ sz. Iván[b] havának negyedik napján. Légy jo egességben.

23. M. T. C. Marcus Marius-nak sok jot kiván!

SZ. Iván[c] havának 23. napján Cumanumi városába jöttem, a' te jó barátoddal, avagy inkáb a' mi barátunkal Libonnal, és mindgyárt a' Pompe-

---

[w] orvozsal,
[x] érretted
[y] boldagjab [Javítva az A8v lap őrszava szerint.]
[z] tobbet
[a] végskedvel
[b] Ján
[c] Ján

janumi majoromba igyekezni. De elöb tudtodra adom tenéked. Kivánom, hogy mind mindenkoron jó egésségben[d] légy, s' mind bizonyossan mig itt vagyunk. Mert jol látod, melly hamar ez után együt lészünk. Annak-okáért ha a' köszvénnyel valami dolgod vagyon, azon légy, hogy azt más napra hallaszad. Azért jol meglásd, hogy jo egésségben légy, és engemet két avagy harom nap alat oda várj. Légy jo egésségben.[e] [B1v:]

24. Cicero[f] Plancus mezzei fö
nagynak elválasztot Polgár-Mesternek[39]
sok jot kiván!

O kedves és kellemetes hir, a' mellyet hoztak mi nékünk a' gyözödelem elött két nappal, a' te segétséged, szorgalmatosságod, gyorsaságod, hadi sereged, és a' meggyözettetet ellenség felöl. Minden reménség te benned vagyon. Mert azt mondgyák, hogy a' gyilkósoknak leg-nevezetesseb Hadnagyi[40] el szalattak a' Mutina város elött valo harczrul. Mert szintén olly hasznos a' tábornak utollyát meg rontani, mint az elejét meg verni. Bizonyára várom vala immár a' te leveledet, és azt sokakkal, reménlem vala-is, hogy az idök által meg intetet Lepidus te veled, a' közönséges jónak eleget tenne. Annak-okáért, édes Pláncusom, szorgalmatoskodgyál azon, hogy ennek az iszonyu gonosz hadnak valahol csak szikrája se maradgyon, melly ha meglészen, mind a' közönséges joval nagy jót tészesz, s' mind te magadnak örökkén valo dicsösséget szerzesz.[g] Költ Pünkösd havának 13. napján. Légy jó egésségben.

25. M. T. C. Papyrius
Paetusnak[h] *sok jot kiván!*

TEgnap[i] jöttem Cumanumi majoromban, holnap talám te hozzád jövök. De midön bizonyossan tudom, egy kevessé az elött hireddé adom. Noha Marcus Ceparius midön elömbe jött volna, [B2r:] a' tyukos' erdöben,[41] és kérdeztelek volna, hogy mit mivelnél, azt mondotta ennékem, hogy az ágyban fekünnél, azért, hogy lábaid fajnának; a' mellyet bizonyara

[d] egésségben
[e] egézségben.
[f] [A B1r lapon az őrszó:] A Cicero
[g] szerzez.
[h] *Paecusnak*
[i] TEgnag

nem hallottam jo kedvel, a' mint hogy ugy-is köllöt cselekednem. De mind az által elvégesztem, hogy te hozzád jöjek, hogy mind meglátnálak[j] tégedet, s' mind meg látogatnálak, és vacsorálnék[k] is veled: Mert nem vélem, hogy tenéked köszvényes szakácsod volna. Annak-okáért várj olly vendéget, a' ki nem nagy ehetö, és a' drága vacsorának ellensége. Légy jo egességben.

26. M. T. C. Cneus Plancusnak
sok jot kiván!

ELvettem a' te igen rövid leveledet, mellybül nem ismérhettem meg azt, kit[l] kivántam vala tudni; megismértem pedig azt, kit én nem kételkedtem. Mert melly békességes türéssel szenvednéd a' közönséges nyomoruságokat avagy nyavalákat, nem értettem; engemet pedig melly igen szeretnél, könnyen meg értettem, de ezt már tudtam vala; ha én azt tudtam volna, tudniillik miképpen véselnéd magadat a' nyomoruságban, az én Levelemet a' szerént rendöltem volna. De noha ennek-elötte irtam volt, a' kit szükségesnek ételtem vala az irásra, mind az által ez mostani idöben rövideden akartalak inteni, ne vélnéd azt, hogy csak magad forognál a' veszedelemben. Minnyájan nagyban, de mindazon által közönséges veszedelemben vagyunk. Minek-okáért [B2v:] nem köl magánossan avagy kiváltképpen valo szerrencsét[m] kívánnod, avagy a' közönséges szerencsétlenséget megvetned. Annak-okáért azon jo akaratal legyünk egy máshoz, kivel voltunk mindenkoron. A' mellyet te felöled remélhetek, es én meg mutathatok.[n] Légy jo egésségben.

27. M. T. C. Dolabellának
sok jot kiván!

ÖRülök a' Bajae városban lévö meleg fördönknek, mivel hertelen, a' mint irod, egésségessek löttenek, hanem ha tégedet talán szeretnek, és hizelkednek tenéked, és annyi ideig elfeleitkeztenek az ö természetekrül, a' miglen te jelen vagy. A' ki ha ugy vagyon, nem csudálkozom rajta, mert a' Levegö és a' földis az ö erejét elhadgya avagy változtattya, ha tenéked igy hasznos és egésséges. Az oratio,[42] a' mellyet Dejotarus királlyért tartottam,

---

[j] meglátnálák
[k] vacosrálnék
[l] kin
[m] szerrencét
[n] mntathatok.

a' mellyet kivántál én tülem, nálam vala, a' mellyet nem véltem vala, azért tenéked küldöttem; kivánom, hogy ugy olvasd, mint kicsiny és nem igen derekas dolgot, és a'[o] melly nem igen mélto a' le irásra. De én akartam küldeni az én regi gazdámnak,[p] [43] és Barátomnak, egy igen kicsiny és csekély ajándékotskát, a' minémö ajándeki szoktanak ö néki lenni. Kérlek, légy okas és bátor elmével, hogy a' te magad véselésed és emberséged egyebeknek boszuságtiteleket és hamisságokat[q] meggyalázza. Légy jo egességben. [B3r:]

28. Mr T. C. fö mezzei Hadnagy
a' Marcus Coelius épétö[s] Mesternek[44]
sok jót kiván![t]

Igen nagy barátságom vagyon ennékem a' jámbor és tudos Fabiussal, és igen szeretem ötet, mind az ö szép elmejeért, és tudománnyáért s' mind az ö kiváltképpen valo jámborságaért. Annak-okáért kérlek, ugy vegyed föl az ö dolgát, mint ha az én dolgom volna. Tudom, hogy nagy Prokátorok vadtok,[45] szükség, hogy gyilkos légyen az, és fö vitelre valo igye légyen annak, a' ki élni akar a' ti szolgálatokkal. De semmi mentséget nem veszek ebben az emberben. Ha szeretz engemet, tehát mindeneket elhadcz, midön Fabius a' te szolgálatoddal akar élni. En fölöttö igen várom, és kivánom a' Romai dolgokat tudni, és legföképpen kivánom tudni, mit mivelz. Mert immár régtül fogva semmi uyság ide mihozzánk nem hozatot Romábul a' télnek nagysága avagy kemény volta miatt. Légy jo egésségben.

29. M. T. C. Trebatianus-
nak[u] [46] *sok jot kiván!*

MEgnevettél engemet tegnap az ital közben, hogy azt mondottam vala, hodgy vetekedés volna arrul, ha az örökös vádolhatná é igazán az lopást, a' mely lopás még az elött esött volna, minekelöttö örökössé lött. Azért noha jo itason és késün mentem vala-is haza, mind azon által megjegyeztem

[o] á'
[p] gazdámnák,
[q] hamisságoka
[r] [A B2v lapon az őrszó:] 28. *A M.*
[s] *épéto*
[t] *kiváan!*
[u] *rebatianusnak*

azt a' Titulust avagy articulust,[47] a' hol [B3v:] meg vagyon ez a' vetekedés, és le irva küldöttem tenéked, hogy tudnád azt, mivel azt mondod vala, hogy senki azon ertelemben nem volna, a' Sextus AElius, M. Manlius, és a' Marcus Brutus ugyan azon értelemben voltanak. En azért egyet értek a' Scaevolával és Testával. Légy jó egésségben.

30. M. T. C. Brutus fö mezzei
Hadnagynak sok jót kiván!

NOha igen kedves és kellemetes ennékem a' te leveled; mind azon által kedvesseb volt az, hogy a' Plancusnak a' te tisztitársadnak,[v] [48] a' te nagy foglalatosságodban azt parancsoltad, hogy ö tegedet mentegetne én nálam Levele által; a' mellyet ö szorgalmatossan meg cselekedet, kedvesseb dolog pedig én elöttem nem lehet a' te tiszteden[w] és szorgalmatosságodon kivül. A' te tiszti[x] társaddal valo barátságod, és a' ti egyességtek, melly minden levelekbül ki teczet, a' Romai Tanácsnak és kösségnek nagy örömére volt. A' mi még hátra vagyon, édes Brutusom, jarj el benne, és immár nem másokat, hanem te magadat gyözzed[y] meg. Nem szükséges, hogy többet irjak kiváltképpen tenéked, mivel követni akarlak tégedet az irásban. Fölöttö[z] igen várom a' te leveledet, és ugyan ollyant, a' minémüt fölöttö igen kivánok. Légy jó egésségben.

31. M. T. C. Furfanus Praetornak
Siciliai tisztviselö Bironak[49] *sok jót kiván!*

AZ A. Caecinnával ennékem mindenkor olly [B4r:] nagy barátságom volt, hogy nagyob nem lehetne. Mert az ö Attyával mint hires nevezetes emberrel, és jeles férfiuval sokat társalkodtam: és ezt én gyermekségemtül fogva mindenkor ugy szerettem, hogy semminémö emberrel barátságossabban nem éltem, mivel olly nagy reménségem vala ennékem ö felöle, hogy ö igen jámbor, és ékessen szollo ember lenne, és ezenkivül igen barátságossan is él vala én velem, nem csak barátságnak tisztiben, hanem meg az együtt valo tanulásban-is. Nem kivántatik, hogy többeket avagy több szokkal irjak, látod, melly szükséges ennékem az ö életét, elömenetelit

---

[v] tiszeitársadnak,
[w] tisteden
[x] tiszei
[y] gyozzed
[z] Sölöttö

és javait oltalmaznom mindennémö dolgokban, a' mennyire tülem lehet. Csak ez vagyon még hátra, minekutánna sok dolgokban megismértem, minémö értelemben volnál mind a' jámbor embereknek állapotyokrul, s' mind a' közönséges jonak nyomoruságárul, hogy én tetüled semmit egyebet nem kérjek, hanem hogy azon jo akaratod az én commendatiom és ajánlásom által annál-is nagyob légyen, a' mellyet kész akaratodbul a' Caecinnához megmutatz, a' mennyire értem, hogy te engemet megböcsüllesz.[a] Semmit ennékem ennél kedvessebbet és köllemetessebbet[á] nem cselekedhetöl. Légy jó egéssegben.

32. M. T. C. Cornificiusnak[50]
sok jot kiván!

A te Leveled én nékem igen kedves és kellemetes volt, hanem hogy megutáltad az én Sinuessa-[B4v:]nomi szállásocskámat. A' melly meg-utálást nem veszi ugyan jó neven a' kis major, hanem ha a' Cumanumi és Pompejanumi majorban megtérited mind azokat, a' mellyeket elmulattál. Ezt azért igy megcselekedyed, és engemet szeress, és vallamelly irásra föl ingöröly. Mert én könnyebben felelhetek meg, hogy nem okat adhatok az irásra. Ha pedig megszünsz az irásban, a' mint hogy szokásod-is, fölingörlek tehát az irásra, hogy a' te henyélised ennékem-is ne szerezzen ávagy hozzon röstséget. Ürességem[b] lévén többet irok[c] te néked. Irám ezeket, midön a' Tanácsban volnék. Légy jo egésségben.

33. M. T. C. Cornificiusnak
sok jot kiván!

A' Cajus Antonius az én jó Barátom, minden dolgockal föl ékesittetet férfiu, dolgainak vigben viteliért, követségben küldetet Africában szabad követség által. Kérlek, segitsed ötet minden dolgaiban, és azon légy, hogy ö az ö dolgait mennél hasznossaban[d] véghez vigye. Es legföképpen ajánlom tenéked az ö böcsületit és méltoságát, a' melly ö néki legkedvessebb. Es kérlek tegedet erre, a' mellyet magam szoktam cselekedni az én Provinciámban, avagy Tartományomban, nem kéretvén, hogy mindenik Tanács

[a] megböctüllesz.
[á] köllemeressebbet
[b] Urességem
[c] tóbbetirok
[d] hasnossaban

Ur[51] mellé város szolgáját[52] adnám: a' mellyet értettem és hallottam, hogy a' fö emberek-is cselekedték. Annak-okáért, édes Cornificiusom, eztet meg cselekeszed, és ha szeretz engemet, minden más dolgaiban, böcsületiben, méltoságában [B5r:] és joszágában-is elömozditod ötet. Ez lészen ennékem igen kedves, köllemetes dolog. Azon légy, hogy jo egésséged légyen.

34. M. T. C. Cassiusnak
sok jot kiván!

A' te levelednek rövidsége engemet-is röviddebbé tészen[e] az irásban, és hogy igazán meg-mondgyam, elegendöképpen nem jut eszembe, mit irjak. Mert bizonyossan tudom, hogy a' mi dolgaink te néked megiratatnak, a' te dolgaidat pedig nem tudgyuk. Mert mint ha Asia bévolna zárva avagy rekesztve, akképpen semmi nem hozattatik hozzánk, az egy hiren kivül, miképpen tudni illik Dolabella az ö hadi népével megverettetet, a' melly hir elég álhatatos ugyan, de meg nincsen[f] bizonyos mondoja. Midön mi azt vélnénk, hogy az hadnak vége volna, hertelen a' te Lepidusod által igen nagy busulásban esénk. Azért hidd el, hogy a' Romai kösségnek igen nagy reménsége vagyon te benned, es a' te hadi seregedben. Vagyon ugyan szép avagy erös hadi seregünk, de mind azonáltal igen szükséges, hogy te Olasz országban jöj, hogy mindenek szerencséssen follyanak, a' mint reménlem. Mert a' kösségnek kicsiny reménsége vagyon: Mert nem mondom azt, hogy semmi reménsége nem volna, de akar minemö légyen, azt a' te Polgár mesteri tisztednek esztendöjere igérjük magunknak. Légy jo egésségben. [B5v:]

35. M.[g] T. C. az Acilius Tisztártonak[53] sok jót kiván!

Vagyon Susa városában egy Lucius Manlius névö ember, ez Catina Városában polgár volt, de ö Romai polgárra lött, egyéb Neapolis város béliekkel együtt, és Neapolis városának Tanács Urává.[54] Mert ö a' Városi polgárok közé irattatot, elöb, hogy nem mint a' polgari igasság az szövetség társainak és Deakosnak adattotot volna.[55] Ennek az ö báttya minap Catina városában meg-holt. Mi azt véllyük vala, hogy ö néki semmi pörlekedése nem lészen az ott lévö örökség miatt, és immár ö a' joszágban ül. De mivel

---

[e] tésen
[f] inncsen
[g] [A B5r lapon az őrszó:] 35. A

meg ezen föllyül vannak ö néki a' Sicilia szigetiben régi pörlési, ajánlom tenéked mind ezt az ö Battyai örökségét, s' minden ö dolgait, és leg fö képpen ö magát, mind jámbor böcsületes embert, és leg job barátomat, és a' ki ugyan azokkal a' Nemes tudományokkal fölékesittetet, a' mellyekben én leg inkáb gyönyörködöm. Annak-okáért kérlek tégedet, akar jöjön, akar ne jöjön Siciliaban, hogy tudgyad, hogy az én legkedvessebb és leg jobb barátim közül egyik légyen, és hogy ö véle ugy bánnyal, hogy észre vegye, hogy ö néki az én Commendatiom avagy ajánlásom nagy segétségére avagy hasznára volt. Légy jo egésségben.

36. M. T. C.[56] *az ö emberséges és jámbor Tiro szolgájának sok jot kiván!*

TEkéncs meg, melly nagy gyönyörüség légyen te [B6r:] benned, két oráig voltunk Görög Országban lévö Tyraeumban. A mi ott lévö Xenomenes gazdánk ugy szeret tégedet, mintha sokáig te véled együtt élt volna. Ö arra igérte magát, hogy mind azokat meg-szerzi, a' mellyek a' te egésségedre szükségessek lennének. Azt vélem, hogy ö azt megcselekeszi. Ennékem ugy tetzik, hogyha könnyebben lennél, Leucás városában vitetnéd magadat, és hogy ott tellyességgel meggyogyulnál. Meglátod a' Curiusnak, Lysonnak, és az orvosnak mi tessék. Akaram vala az én szolgámat a' Mariot te hozzád viszsza küldeni, a' kit én hozzám küldenél, midön megkönyebednél. De annakutánna azt gondolám, hogy a' Mario csak egy Levelet hozhatna, én pedig sok és gyakorta valo Leveleket várnék te tüled. Annak-okáért azt cselekedheted, és meg is cselekeszed, ha szeretz engemet, hogy az Acastus minden nap a'[h] révparton légyen: Sokan lesznek a' kiknek adhatod a' Levelet, a' kik ennékem örömöst elhozzák. En ugyan senkit el nem bocsátok, a' ki Patras felé migyen. Ennékem minden reménségem a' te gyogyitásod felöl a' Curiusban vagyon, a' ki igen emberséges ember, és senkit jobban nem szeret, mint engem. Bizzad tellyességessen magadat ö reá; én inkáb akarlak ezután egy kis idövel egésségessen, hogy nem mindgyárt erötelen és betegen látni. Minek-okáért semmi egyébre ne légyen gondod, hanem hogy egésséged lészen. Légy még-is jo egésségben. Leucás városábul midön kimennék sz. András havának hetedik napjan irtam ezen Levelemet. [B6v:]

[h] á'

37. Mind[i] a' M. T. C. s' mind az iffiu Cicero a' Tiro szolgának sok jót kivánnák!

EZen harmadik Levelemet ugyan azon a' napon irtam te hozzád és azt inkáb azert cselekedtem, hogy az irásban valo szokásomat megtartanám, mivel postára akadtam, a' kire bizhattam levelemet, s' nem hogy valamim lött volna az irásra. Annak okáért irom én most ezeket, a' mennyire szeretz engemet, annyira légyen gondod te magadra, hogy meg gyogyulhass. A te énhozzám valo megszámlálhatatlan szolgálatodhoz adgyad ezt, a' melly mindeneknél legkedvesseb lészen ennékem, hogy midön eszedbe veszed jobbulásodat, a' mint reménlem,[j] légyen gondod az el evézésre-is. Adgy ennékem szollo Levelet mind azoknak, a' kik Olasz országban mennek; valamint én nem eresztek senkit-is üressen, a' ki Patras felé mégyen. Edes Tirom, légyen gondod te magadra. Mivel nem eshetet ugy, avagy az alkalmatosság nem engedte, hogy én velem együt hajozhatnál avagy evezhetnél, nincs-is miért sies, és semmire egyébre ne légyen gondod, hanem hogy egésséged légyen. Légy jó egességben. Költ sz. András havának[k] hetedik napján estve Actium Városábul.

38. M. T. C. a' Tironak az ö szolgájának sok jot kiván!

ÉN bizonnyára kivánom, hogy te én-hozzám jöi,[l] [B7r:] de félek az úttul: Igen nehéz betegségben voltál; az étlenség, a' purgátiok és a' betegségnek ereje által meg-erötlenettél. A' nehéz betegségekbül nagy sértések[m] avagy nagy károk szoktanak lenni, ha itelben és italban az ember mértékletessen nem él. Maid aval a' két nappal, a' mellyeken az uton voltál, miglen az én Cumanumi majoromban jövendesz, ött egész napok mulnak el, miglen elerkezöl, én karácsony havának harminczadik napján Formianumba akarok lenni. Kedves Tirom, azon légy, hogy én ott tégedet frissen és egésségessen találllyalak. Az én, avagy inkáb a' mi tanulásink meg lankattanak, a' te kivánságod miatt. Mind azon által ez Levél által, a'[n] mellyet Acastus

[i] [A B6r lapon az őrszó:] 37. Mind
[j] reménlm
[k] havánnak
[l] joi,
[m] szértéesek
[n] á'

hozot, egy kevesé megvidámultam. A Pompejus nálam vala, a' mikor ezeket iram; a' kinek, mivel a' mi állapotunkat örömöst és kedvessen kivánná hallani, azt mondattam, hogy te nálad nélkül igen keveset vinnék vigben. Te ugy készüly el, hogy viszontag megjobbitsad azt, a' mit elmulattál. A mit én tenéked fogadtam, a' meg hagyot napra meg-lészen. Mert meg-tanétottalak arra tégedet, mi légyen a' hüség. Tellyességgel azon légy, hogy egésségben lehess, mi igen jol vagyunk. Légy jo egéssegben. Költ karácsony havának 19. napján.

39. M. T. C. Curionak
sok jot kiván!

JOl tudod, hogy a' Leveleknek sok nemei vannak, de ez egyike legbizonyossab és legföjeb, a' mel-[B7v:]lyre nezve maga a' dolog, tudnyi illik a' Levél irás talaltatot, hogy a' távul lévöket bizonyossá tennénk, ha valamelly ollyan lenne, a' melly öket avagy minket illetne hogy tudnánk. Bizonyára efféle levelet én tülem ne várj: mert vannak tenéked iro Deákid és postáid, a' kik meg-irjak tenéked a' te othon lévö dolgaidat. Semmi ujság pedig nincs az én dolgaimban. Két nemei vannak ezen kivül a' Leveleknek, a' mellyek fölöttö igen gyönörködtetnek engemet. Egyik neme barátságos és nyajas;[57] a' második haragos és nagy dolgokrul valo.[58] Nem tudom, ez kettö közül mellyikkel ritkában éllyek. Nyájaskodgyam-é te veled Levelem által? bizonyara nem tartom böcsületes Polgárnak, a' ki ez nyomoruságos idökben nevessen; avagy valamelly nagy dologrul irjak tenéked. Mi lehet nagyob, a' melly felöl a' Cicero a' Curionak irjon, mint a' közönséges jonak állapottyárul. Es ebben a' nemben, ez az én okom, hogy meg azt-is, a' minémö értelemben vagyok most a' Romai közönséges jonak állapottya felöl, nem irom meg. Annak-okáért mivel ennékem semmi irásra valo materiam[59] nincsen, élek azzal a' bérekesztéssel,[60] a' mellyel szoktam élni, és intlek tégedet a' legnagyob dicséretnek szeretetire. Mert teneked nagy ellenkezöd rendöltetet, az az fölöttö[o] igen szorgalmatoskodnod köl és hihetetlen nagy reménség vagyon te felöled, mellyet könnyen egy dologgal meggyözhetz, hogy ha föl teszed[p] magadban, hogy azokban a' tudományokban akarsz fáradozni, a' mellyek által dicséretet szerezhetz ma-[B8r:]gadnak, melly dicséretet te mindenkor fölöttö igen szerettél. Irnék többeket ezekrül, ha nem hinném azt,[q] hogy te magadtúl elegendöképpen

[o] fölötto
[p] tesed
[q] ázt

föl indultál a' dicséretre. Es valamit elö számláltam, nem a' végre cselekedtem, hogy én tégedet jobban föl indéttanálak ingörlenélek, hanem hogy én te hozzád valo szeretetemet megbizonetanám. Légy jo egességben.

40. M. T. C. Brutusnak
sok jot kiván!

A' Romai Nemes Lucius Titius Straboval igen barátságossan élek, avagy nagy barátságom vagyon, a' ki legföképpen igen emberséges, és minden joságokkal fölékessitetet[r] ember. Sött ennékem mindenekben ö az én legjobb és bizodalmassab barátom. A' te tartományodban lakozo Publius Cornelius tartozik ö néki pénzel. Ez a' dolog Volcatiustul, a' ki Romában törvént szolgáltat, Franczia Országba[61] igazéttatot: kérlek tégedet erre szorgalmatossan, mint ha az én dolgom volna, söt mennyivel böcsületesseb jo Barátinknak pinze-ért fáradozni, hogy nem mint az embernek maganak penzeért, azon légy, a' dolog elvégeztessék, te magadra föl válallyad azt, segéllyed a' dolgott végre viselni, és azon szorgalmatoskodgyál, a' mennyire te néked igaznak és jonak látattik lenni, hogy a' Strábonak szabados szolgája,[62] a' ki ezen dolog viget küldetet, mennél alkalmatossabban vigre vigye a' dolgot, és a' pénzhez avagy füzetéshez jusson. A' melly nem csak igen [B8v:] kedves lészen elöttem, hanem magad-is meg-ismére tapasztalod, hogy a' L. Titius a' te barátságodra valo élésre igen mélto lészen. A' mellyre hogy tenéked gondod légyen, a' mint hogy tenéked mindenekre szokot gondod lenni, a' mellyeket tudcz, hogy én akarok, még-is fölöttö igen kérlek. Légy jo egésségben.

41. M. T. C. Titus Fabiusnak
sok jot kiván!

JOllehet én magam-is vigasztalás nélkül szükölködgyem, a' ki tégedet vigasztalni akarlak, azért mivel régtül fogva semmi olly nehezen nem eset ennékem, mint a' te véletlen és reméntelen eseted: mind azonáltal nem csak intlek tégedet fölöttö igen, hanem ugyan kérlek-is barátságossan, hogy te magadnak vigasztalást és bátorságot vigy és firfiunak, az az álhatosnak és bátor szivü embernek mutasd magadat lenni, jol meg-gondollyad, minémö változo állapottal, és minémö boldogtalan idökre mi mindnyájan nyavalás emberek születettünk. A' te erköltsöd[s] és magad viselése többet adott te-

[r] fölékessstietet
[s] erkölksöd

néked, hogy nem mint a' mostoha szerencze te tüled elvett. Annak-okáért mivel hogy ollyatén böcsületet[t] és tisztet nyertél, a' mellyre igen kevesen az also Polgári rendbül[63] emeltettenek föl, elvesztetted pedig azt, a' mellyet fö fö renden lévö emberek[64] elvesztettek (tudni illik a' te édes hazádat),[65] végezetre ollyan állapottya és változása láttatik következni a' törvineknek ételet titeleknek, és az [C1r:] idöknek, hogy annak az ö dolga fölötteb jol láttassék lenni, a' ki ettül a' Romai Polgári társaságtul és ebben lévö tisztektül[66] könnyü büntetésel megválhatott. Te pedig, a' kinek annyi javai vannak, hogy minden szükségnélkül azokbul el élhetz, azon föllyül sok gyermekid, a' kikkel vigasztalhatod[u] magadat, sött mi magunk-is sokkal egyetemben Attyafisággal, barátsággal, jo akarattal te hozzád kötelessek vagyunk, el annyira, hogy én velem és mindenekkel, a' kik te hozzád tartozunk, barátságossan élhetz, és mivel hogy ez az egy itélet sokak közül tégedet talált, a' melly feddésre mélto, azomban csak egy embernek kétséges tanács adásával törtint, meg kölletik engednünk, ez egy ember erö szak titelinek. Es mind ezekre az okokra nézve engedelmes és jo szivel kölletik szenvedned ezt a' te számkivettetet sorsodat és állapotodat. En te hozzád és a' te gyermekidhoz mindenkoron olly szivel szándékkal és igyekezettel lészek, minémüt én tülem kivánhatz, és az minémövel kölletik ennékem lennem. Légy jo egésségben.

42. M. T. C. Trebatiusnak
sok jot kiván!

DOlabellát ennek-elöttö csak szerettem vala, és semmivel nem valék ö hozzá köteles. Mert nem történt vala semmi olly dolgom, a' mellyben szolgálattya nélkül szükölköttem volna, hanem inkáb Dolabella köteles volt én hozzám, mivel nem hattam el ötet az ö veszedelmében. Most el an-[C1v:]nyira elkötelezet az ö jo titeminnye által, hogy senkihez jobban köteles nem légyek, böségessen eleget tött, s' mind ennek elöttö a' te dolgodban s' mind most a' te életednek megtartásában. A' mellyben olly igen kivánok tenéked szerencsét, hogy te-is ennékem az én illyen örömömért szerencsét kivánnál, hogy nem meg-köszönnéd. Az egyiket tellyességgel nem kivánom, tudnyi illik, hogy ennékem meg köszönnyed, a' másikat pedig, tudnyi illik, hogy ennékem szerencsét kivánsz, sok okokra nézve meg cselekedheted. Vigezetre mivel a' te joságod, és méltóságod ismét sza-

[t] böcületet
[u] vigasztalkatod

bad utat nyitot tenéked a' tieidhez, illik tenéked, mint bölcs és okos embernek, hogy elfeleitkezzél arrul, a' mit elvesztettél és meg-gondollyad, mit nyertél viszontag. Elhetz a' tieiddel, élhetz mi velünk. Több böcsületet[v] és méltoságot nyertél, hogy nem mint joszágid közül elvesztettél, a' melly böcsület és méltoság kedvesseb mind azon által volna, ha olly jó kárba volna a' Romai közönséges jónak állapottya. Nestorius a' mi jo barátunk irt ennékem, hogy te igen köszönöd ennékem. Ez a' te az én jó tételményemet valo nagy dicséreted[w] igen tetzik ennékem, és könnyen meg engedem, hogy te élsz efféle dicsérettel és magasztalással, nem csak egyebeknél, hanem még bizonyára a' mi Siro[x] névö jo barátunknál-is. Mert valamit mi cselekeszünk,[y] avagy a' mit én mivelek, azt akarom, hogy az minden okos embernek tessék. Kivánlak mentül hamarébb tégedet látni. Légy jo egésségben. [C2r:]

43. M.[z] T. C. Trebátiusnak
sok jot kiván!

CHrysippus Vectius a' Cyrus Epétö mesternek[67] szabados szolgája cselekedte, hogy én nem vélhetném azt magamban, hogy te én rolam elfeleitkeztél volna. Mert köszöntött engemet a' te neveddel. Te most igen kényes avagy kevély vagy, a' ki nehesztelsz ennékem Levelet irni, fö képpen ollyatén jo Barátodnak. Hogy ha elfeleitkeztél irnya, nem vesztik már olly sokan el a' törvényben az ö dolgokat, ha te Prokátorok lészesz;[68] hapedig el feleitkeztél mi rulunk, azon lészek, hogy én te hozzád mennyek, minekelöttö ki esem a' te elmédbül, avagy minekelöttö én rolam el feleitkezöl. Ha pedig a' nyári hadtul táborozástul félsz, gondolly valamelly okot avagy mentséget, a' melly miatt hadban táborban el nem mehetz, a' mint cselekedtél volt az Anglia Országgal-is,[69] a' hova nem akartál evezni. Halottam ugyan ezt is nagy örömmel azon Chrysippustul, hogy a' Caesárnak kedves embere vagy. De bizonyára inkább akarnám azt, a' melly igazab illendöb volna a mi Atyafiságunkhoz, hogy a' te dolgaidat te tüled gyakortáb Levelek által megérthetném. A' melly bizonyára ugy lenne meg, ha te inkáb az atyafiságnak barátságnak, mint a' pörlekedésnek s' patvarkodásnak meg felelnél. De ezeket csak tréfában irtam, mind a' te szokásod szerint, s' mind

[v] böcsületett
[w] dicéreted
[x] siro
[y] cselekesünk,
[z] [A C1v lapon az őrszó:] 43. *A M.*

valamennyire az én szokásom szerint. Igen szeretlek tégedet, és nem csak akarom, [C2v:] hanem bizom-is te hozzád, hogy én hasonloképpen te tüled szerettetem. Légy jo egességben.

44.[a] M. T. C. a' Cassiusnak
sok jót kiván!

Ugy gondolom, hogy meg értetted a' te Lepidus sogorodnak gonoszságát, és az ö nagy latorságát s álhatátlanságát a' hirekbül avagy actakbul,[70] a' mellyek bizonyossan tudom, hogy tenéked megküldettettenek. Annakokáért a' háboruság után, a' mint véllyük vala, ujonnan kezdünk a' háborusághoz, és minden reménségünk a' Decius Brutusban és Plancusban vagyon. Ha az igazat meg-akarod tudni, te benned, és az én Brutus barátomba vagyon bizodalmunk, nem csak a' jelenvalo oltalomra nézve, ha valami szerencsétlenség törtinnék, a' mellyet nem kivánok, hanem még az örökkén valo szabadságnak meg eröséttésére és tartására nézve-is. Mi itt Dolabella felöl ollyanokat hallánk vala, a' mellyeket kivántunk, de bizontalanok voltanak. Es ugyan hidgyed, hogy jeles embernek tartatol, nem csak hogy jo reménségben most legyenek te felöled, hanem hogy annak utánna is minden jot várjanak. Ezt föl tévén magadban meg-lasd, hogy nagyob méltoságra eröködgyél. Nincs semmi olly nagy dolog, a' mellyet az egész Romai kösség nem reménlene te felöled, hogy te általad vigre nem vitettessék, meg ne nyerettessék, és meg-tartatassék. Légy jo egésségben. [C3r:]

45. M. T. C. Lepidusnak
sok jot kiván!

MIvel ennékem nagy gondom vagyon arra, a' te hozzád valo nagy szeretetem és jo akaratomért, hogy mennél nagyob böcsületben lehess, nem jo kedvel vettem, hogy a' Tanácsnak meg nem mutattad hála ado voltodat, mivel attul a' fö rendtül föl ékesitettve és meg-ajándékozva voltál nagy tisztelettel, és nem csak az Antonius ellen mezzei kapitánnya választtattál, hanem tenéked még örökkén valo böcsületedre aranyos oszlopot rendöltenek föl emelni. Örülök[b] azon, hogy te békességet akarsz szerezni a' Romai Polgárok és az Antonius közöt. Ha te ollyan békességet szerezhetz, hogy mi nem lészünk az Antoniusnak kegyetlensége alatt, nem csak a' szabad

[a] 43.
[b] Orülök

városnak, hanem még a' te méltoságodnak is ezzel használni fogsz. Hapedig ez a' bikesség a' rosz meg-veszet embert, tudni illik az Antoniust az ö elöbbeni kegyetlen birodalmában hellyhezteti, tudgyad, hogy minden okos és böcsület[c] szeretö emberek az értelemben[d] vannak, hogy inkáb kivánnyák az halált, hogy nem mint szolgálatban legyenek. Annak-okáért okossabban cselekszöl az én itéletem szerint ugyan, ha te magadat ez békesség szerzésben nem kevered, a' melly békesség szerzés sem a' Tanácsnak, sem az egész kösségnek, sem valamelly böcsületes embernek nem tetzik. De ezeket meg-hallod másoktul, avagy Levél által megtudod. Te mind okos és tudos ember megláthatod [C3v:] és értheted, mint köllessek cselekedni, a' melly eleg légyen. Légy jó egésségben.

46. M. T. C. Plancus mezzei Fö had-
nagynak elválasztot Polgár-mesternek
sok jót kiván!

Nem lött volna haszontalan az én szorgalmatosságom a' te böcsületednek elömozdétásában, a' mi barátságunkért, ha a' Tanács közé mehettem volna, vagy bátran vagy[e] böcsületessen. De senki nem lehet életinek veszedelme nélkül, a' ki szabadon és bátran ki mondgya a' kösség felöl valo értelmet,[71] a' gyilkosoknak ollyatén nagy szabadságok miatt, nem-is láttatik illendönek lenni az én böcsületemhez, hogy ott ki mondgyam a' kösség felöl valo értelmemet, a' holot az Antoniusnak vitézi jobban és közellyeb halhatnak engemet, mint a' Tanácsbéliek. Annak-okáért nem lészen semmi fogyatkozássod az én szolgálatomban, nem csak a' magánossan valo dolgaidra nézve,[72] hanem még más közönséges dolgaidban-is,[73] ha valami olly lészen, a' mellyben a' te böcsületednek elömozditásában az én kész voltom és szolgálatom kivántatik, meg nem vonyom szolgálatomat, még magam kárommal-is. Azokban a' dolgokban pedig, a' mellyek mind azáltal végre vitethetnek, ha szintén én nem lészek-is jelen, kérlek tégedet, hogy légyen gondod az én elömenetelemre és böcsületemre.[f] Légy jo egésségben.[g] [C4r:]

[c] böcület
[d] értélemben
[e] nagy
[f] böcüsületemre.
[g] egéssgben.

47. M.[h] *T. C. Papyrius Paetusnak*[i]
sok jót kiván!

Még sem távozol el a' régi csintalanságodtul: azt jelented, hogy a' te vendéged Balbus igen kevés költséggel megelegedet. Ugy láczik ennékem, mint ha azt mondanád, mivel a' fö és jeles emberek olly mértékletessek az itelben és italban, sokal inkáb illik a' Tanácsbéliekhez, hogy hasomlo kevéssel meg-elegedgyenek. Nem tudod, hogy én ö tüle mindeneket ki tudakoztam, mert ö egyenessen a' kaputul jött én házamhoz. Nem-is csudálkozom ezen, hogy ö nem ment inkáb a' te házadhoz, hanem azon csudálkozom, hogy ö még a' maga házába sem tért be. En pedig három elsö szokkal kérdeztem tüle: mit csinál a' mi barátunk Paetus? Erre azt mondotta nagy esküvéssel Balbus, hogy ö sohol nem vendégeskedet soha örömöstyeb, mint te veled. Ha te ezt beszédekel szerzetted, az az, ha okos szép nyájas szockal a' Balbust olly viggá tetted, tehát hozok én is te hozzád résen állo füleket, az az én is örömöst[j] halgatlak tégedet.[74] Ha pedig vendégség által nyerted ezt a' dicséretet, kérlek tégedet, hogy nagyobra ne böcsüllyed a' höbögöket, mint az ékessen szollokat. Engemet minden nap egyik a' másik után meg akadályoz. De mihelt magamat kifeithetem, hogy én erre a' hellyre jöhessek,[75] meg nem engedem, hogy azt véllyed, hogy én tégedet késöre tudosétottalak. Légy jó egességben. [C4v:]

48. C.[k] *Trebonius Marcus Tullius*
Ciceronak sok jót kiván!

HA jo egésségben vagy, jol vagyon, avagy örömöst hallom, én ugyan jo egésségben vagyok, Pünkösd havának XXI. napján jöttem Athenas városában, és az én kivánságom szerint láttam ott a' te fiadat, a' ki éppen a' tanulásnak adta magát, és a' kegyességnek jámborságnak hirével igen tündöklik. Ez dolog mennyire meg örvendesztetet engemet, magadtul meg tudhatod, ha szintén e' felöl nem irok-is. Mert jól tudod, mennyire böcsüllöm tégedet, és melly igen örüllyek a' mi régi és igaz barátságunkért, minden te, még-legkisseb szerencséden-is, nem hogy illyen nagy szerencséden nem örülnék. Kedves Cicerom, ne véllyed azt, hogy én hizelkedem te néked. Nincs mind azok közöt, a' kik Athenasban vannak, kedvesseb a' te

[h] [A C3v lapon az őrszó:] 47. *A. M.*
[i] *Petusnak*
[j] örömöst
[k] [A C4r lapon az őrszó:] 48. C.

fiadnál, avagy inkáb a' mi fiunknál (mert semmi engemet te tüled el nem választhat), nincs is szorgalmatossab ö nála azokban a' tudományokban, a' mellyeket te fölöttö igen szeretz, az az a' leg jobbakban. Annak-okáért mellyet igazán meg cselekedhetek, kivánok örömöst néked szerencsét s' nem kedvesbet magamnak, hogy a' te fiad ollyan légyen, a' kit méltán szerethetünk, a' kit ugyan szeretnünk köllöt volna, akar minémö lött volna. A ki midön több beszédek közöt elö hozta volna, hogy tudnyi illik Asiát meg-akarná látni, nem csak hitam, hanem még kértem-is, hogy ö meg cselekedne, kiváltkép-[C5r:]pen mivel még én birom a' tartománt. A kihez Atyai szeretettedet és affectusodat[76] hogy meg ne mutassuk, azon nem köll kételkedned. Arra is lészen gondom, hogy az ö Praeceptora[77] a' Cratippus ö véle légyen, hogy ezt ne véllyed, hogy ö Asiában hivalkodnék és azoktul a' tudományoktul, a' mellyekre a' te intésed által sörkengettetik, elszakasztanánk. Mert nem szününk meg ötet azokra inteni, a' mellyekre a' mint látom, hogy kedve vagyon, és már hozzá-is kezdet, hogy naprul napra tanulásában és maga gyakorlásában ne nevelkedgyék. Midön ezen levelemet irám, nem tudtam vala, mit csinálnatok Romában. Hallék vala némelly zurzavart[78] a' Caesárnak halála után, és a' mi elmenetelünk után, hogy támadot volna, a' mellyet inkáb kivánom, hogy hamis avagy költöt légyen, hogy valaha nyugodalmas és békességes szabadságunk lenne, a' mellyet én meg nem irtem. En mind azon által lölvén egy kevés nyugodalmat, a' mi hajozásunkban, készitettem tenéked egy ajándékocskát, az az egy könyvet irtam az én végezésem szerint; és végire tettem azt a' mondást, a' mellyet ennékem nagy dicséretemre mondottál, és alaja irtam tenéked az én elmémet. A melly rend irásimban,[79] ha ugy láttatom tenéked, hogy én némelly szokban igen merész voltam, és többet szolottam, a' mint illet volna, meg ment engemet annak a' személlynek utálatossága, a' melly ellen egy kevesé szabadon irtam. Megbocsás az én haragomnak-is, a' melly igaz és mélto illyen emberek és polgárok ellen. Továbbá mennyivel inkáb [C5v:] szabad volt a' Lucius Poetának, mint minékünk. Noha mélto haraggal volt azok ellen, a' kiket meg-bántot, mind azon által nem voltanak bizonyára érdemessebbek, a' kik jobban meg érdemlették volna, a' kik ellen támadna ollyan merészen. Te a' mint ennékem fogadtad, el nem feleitkezöl én rolam a' te könyvedben. Mert azon nem kitelkedem, hogy ennékem, ha valamit irni fogsz a' Caesarnak halálarul, mind a' dolognak, s' mind a' te szeretednek valami kis része dicséretemre ne essik. Légy jo egésségben, mind Anyámra s' mind az enyimekre gondod légyen. Költ Pünkösd havának huszonnegyedik napján, Athenas városában.

49. M. T. C. Curiusnak
sok jót kiván!

Könnyen meg értettem a' te Leveledbül, a' mellyet mindenkoron kivántam, és a' mellyre igyekeztem, hogy tudni illik te engemet nagyra bötsüly, és hogy te megértted, melly kedves légyen nálam. Mellyet mivel mind a' ketten meg nyertünk, hátra vagyon, hogy egyik a' másikhoz mindenféle szolgálattal igyekezzék lenni, a' mellyben vagy én gyözlek meg tégedet, vagy én tetüled gyözettetem meg. Könnyen elszenvedem, hogy nem kivántatot az én Levelem, hogy az Aciliusnak adassék. Ertem Leveledbül, hogy tenéked nagy szükséged nem volt a' Sulpitiusnak szolgálattyára és segétségére, a' te dolgaidnak annyira valo öszvö keveredések miatt, a' mint irod, hogy azoknak sem kezek, sem lábok [C6r:] nincsen, az az sem eleje, sem utolya vége.[80] Bizonyára akarnám, hogy lábok volna, az az elömenetelek,[81] hogy valaha meg térnél. Mert látod, hogy a' beszédben való régi nyájaság megszünt, és a' mi Pompejusunk méltán és igazán azt mondhatná, ha mi kevesen meg nem tartanánk a' régi nyájaságot. Azért követ ö tégedet, és mi ötet követyük. Annak-okáért kérlek, jöj el immár, hogy a' beszédben valo nyájasságnak ennyi magva, az egész Romai várossal el ne vészen. Légy jó egésségben.

50. M. T. C. Acilius Tisztartónak
sok jót kiván!

A' szép ékes hires és nevezetes Alcza városában vannak ennékem mind a' szállásra s' mind barátságra nézve[l] jo akaroim, tudnyi illik a' M. Clodius, Archagatus, és Philo. De félek attul, mivel kiváltképpen sokakat ajánlok tenéked, hogy valamelly kevélységbül avagy tisztesség kivánásbúl[m] ne láttassam[n] mindeneket egyenlöképpen ajánlani; noha ugyan böven eleget tészez ennékem és az enimeknek. De kérlek, ugy értsed, hogy ez a' nemzetség, és amazok-is ennékem igen jo akaroim, a' régi ismeretségre, szolgálatra[o] és jó akaratra nézve. Azért fölöttö igen kérlek tégedet, hogy szolgály ezeknek az embereknek minden dolgokban, a' mennyire a' té méltoságod és hüséged engedi. Ha ezt meg cselekeszed, kedves dolgot cselekeszöl ennékem. Légy jó egésségben! [C6v:]

---

[l] névez
[m] kivánásbül
[n] láttassan
[o] szolgálátra

51. M. T.[p] *C. Acilius Tisztartónak sok jót kiván!*

Cneus Otacilius Nasoval igen barátságossan élek el annyira, hogy senkivel barátságossabban nem élek abban a' rendben lévök közül. Mert a' minden napi társalkodásban az ö emberségében és jámborságában fölöttö igen gyönyörködöm. Nem szükség, hogy immár várjad,[q] minemö szokkal ajánlyam commendállyam én ötet tenéked, a' kivel ugy élek, a' mint meg irtam, vannak ö néki dolgai a' te tartományodban, a' mellyekre gondot viselnek az ö szabados szolgai, ugymint Hilarius, Antigonus, Demonstratus, a' kiket, és a' Nasonak-is minden dolgait nem külömben, mintha enyimek volnának, ajánlom tenéked. Igen kedves dolgot tészesz énvelem, ha megértendem, hogy ennek az én ajánlásomnak nagy haszna volt te nálad. Légy jo egésségben!

52. M. T. C. Acilius Tisztartónak sok jót[r] *kiván!*

VAgyon ennékem régi barátságom a' Lilybaeum városában valo Lysonnak fiával a' Lysonnal, nagy böcsületben is tartom ö tüle, meg-is ismértem, hogy ö az Attyának és nagy Attyának nyomdokat követné. Mert nemes és igen böcsületes familia. Minek-okáért fölöttö igen ajánlom tenéked az ö dolgát és egész házát.[s] Es kérlek is fölöttö igen tégedet, hogy azon légy, hogy ö meg értse, hogy [C7r:] az én ajánlásom avagy commendatiom ö néki nagy segétségire és böcsületire volt te nálad. Légy jó egésségben.

53. M. T. C. Acilius Tisztartónak sok jót kiván!

CAjus Avianus Philoxenus[t] sokáig én nálam mint egy vendég szállást tartott, és a' szálláson kivül-is ennékem igen jo barátom, kit a' Caesár az én kirésemre a' Novocum városbéli polgárok közé bévött, ö pedig azért neveztetik Avianusnak, mivel ö egy emberrel-is nem tartott olly barátságot, mint Fabius Aviánussal, a' ki ennékem leg job barátom, a' mint vélem, hogy

---

[p] [A C6r lapon az őrszó:] *M. T.*
[q] várjád
[r] *jöt*
[s] házat.
[t] Philexenus

te ezt jól tudod. A melly okokat én mind öszvö szedtem és elöhoztam, hogy meg értenéd, hogy az én commendatiom avagy ajánlásom nem közönséges. Kérlek azért tégedet, hogy szolgály néki minden dolgaiban, a' mellyet magad megbántása avagy kára nélkül megcselekedhetöl, és ötet tarcsad a' tieidnek számok között és azt cseleked, hogy ö eszébe vegye, hogy az én irásom avagy Levelem ö neki nagy hasznára volt. Ez ennékem igen kedves és köllemetes lészen. Légy jo egésségben.

54. M. T. C. Plancusnak mezzei fö Hadnagynak sok jót kiván!

MIhelt alkalmatosságom adatot ennékem a' te böcsületednek és méltoságodnak öregbitésére, semmit el nem mulattam a' te böcsületednek s' tisztességednek élömozdétásában, a' melly helyhezte-[C7v:]tet volna vagy a' joságnak meg-jutalmazásában, vagy a' mindenek elött valo dicsérésben föl magasztalásban. Azt a' Tanácsnak vigezésébül meg-értheted. Mert akképpen irattatot meg, a' mint én az én voxomat az én irásombul olvastam,[82] mellyet a' Tanácsbéliek közül sokan szorgalmatossan és egyenlö akarattal követtek. Noha én eszembe vettem vala ugyan a' te hozzám küldött Leveledbül, hogy te inkáb a' tudos embereknek felöled valo jó ételetekben, hogy nem mint valamelly világi dicsöségnek jeleiben gyönyörködöl; mindazon által ugy gondoltam, hogy meg köllene gondolnunk, noha te semmit nem kivánnal, mennyivel tudni illik tartoznék tenéked a' Romai kösség. Te az utólsot elsöve teszed, és viget vetz a' hadakozásban. Mert a' ki az Antoniust meg gyözendi, az véget vetend a' hadakozásban. Annak okáért ama Görög Poeeta Homerus nem az[u] Ajacest, sem az Achillest[v] (noha mind a' ketten jeles vitézek voltanak), hanem az Ullyssest[w] nevezte a' Troja városa elpusztittojának.[83] Légy jó egésségben.

55. M. T. C. Cassiusnak[x] sok jót kivan!

MInémö allapot volt akkor, midön én ezt a' Levelet irtam, még-értheted a' Cajus Titius Strabotul, mint jó embertül és a' városnak igen jó akarojátul. Mert mit mondgyak, a' ki tégedet igen szeret, a' ki házát és joszágát elhagyván egyedül csak te hozzád ment? Annak-okáért nem-is ajánlom com-

---

[u] áz
[v] Acehillest
[w] ullyssest
[x] *Casiusnak*

mendálom ötet tenéked, az ö te hozzád [C8r:] valo menetele elegendöképpen fogja tenéked ajánlani. Kérlek, igy gondolkodyál és elhitessed magaddal, hogy minden jámbor emberek az ö oltalmakat te benned és a' Brutusban hellyheztetik, a' mellyet nem kivánok, valami szerencsétlenség történnék. Midön én ezeket irtam vala, igen nagy veszedelemben vala akkor a' mi dolgunk, mert Brutus alég álhattya vala el immár a' Mutina városnak meg szállását. Ki ha el nem vesz, gyözedelmessek leszünk, ha pedig, kit Isten ne adgyon, ott meggyözettetik, mindenek te hozzád folyamodnak. Annak okáért meglásd, hogy légyen annyi bátorságod és hadi készületed, a' mennyi szükséges a' közönséges jónak meg tartására. Légy jó egésségben.

56. M. T. C. Cornificiusnak az ö tisztitársának sok jót kiván!

IGen kedves ennékem, hogy én rolam emlikezetben vagy, a' mellyet irásidban meg jelentettél, melly én rolam valo emlikezetet hogy ennek utánna-is meg tarts, kérlek, nem hogy kitelkedném a' te álhatatosságod felöl, hanem mivel igy szokás egyik a' másikat kérni. Megirták ennékem, hogy némelly zöndülések és part ütések támadtanak Syriában, mellyek mivel te hozzád közellyeb vannak, mint én hozzám, megindultam inkáb te miattad, mint magam miatt. Romában szép békesség és csöndesség vagyon, de mind azon által ugy, hogy inkáb valamelly hasznos és tisztességes munkát kivánnal, a' mellyet reménlek, hogy meg lészen, mi-[C8v:]vel látom, hogy erre a' Caesárnak gondgya vagyon. Tudgyad, hogy én alkalmatosságot és szabadságot löltem a' te távul valo létedben a' bátrabban valo irásra, és ugyan talám egyéb dolgoknak-is, a' mellyeket te-is meg engednél. De nem régen az ékessen valo szollásrul egy könyvet irtam, a' mellyben sokszor gyanakodtam, hogy te valamennyire külömb értelemben volnál, mint én,[84] tudnyi illik mind egy tudos ember, más tudos emberrel. Evel a' könyvel igen akarnám, ha szüvessen, ha pedig nem, csak barátságnak okáért egyet értenél. Meg mondom a' te emberidnek, hogy ezt a' könyvet, ha akarják, le irják, és tenéked meg-küldgyék. Mert ugy gondolom, hogy ha szintén a' dolog magában nem mindenben teczik-is, mindazon által kedves lészen tenéked, a' mint ebben az én keserüségemben irok. Hogy te ennékem a' te böcsületedet és méltoságodat ajánlod, te ugy cselekeszöl ugyan, a' mint minden emberek szoktanak cselekedni. De kérlek, olly itéletben légy én felölem, hogy én mind a' szeretetnek és jó akaratnak, a' melly mi köztünk egyenlö, sokat tulajdonétok, s' mind a' te szép elméd s' tudományod, s' méltoságodnak gyarapodása, öregbülése és nevelkedése felöl ollyatén ér-

telemben vagyok, hogy senkit tenálad nagyobra nem tartok, keveseket pedig hasomlétok te hozzád. Légy jó egésségben.

57. M. T. C. Qvintus Tremonek
sok jót kiván!

NOha ennékem sok dolgok kedvessek és kölle-[D1r:]metessek, a' mellyeket te az én ajánlásomra nézve cselekedtél, de legföképpen ez, hogy Marcus Márciliust, az én jó barátomnak és tolmáczomnak fiát olly derekassan tartottad. Mert ö én hozzám Laudiceában jött és tenéked, én nálam a' te joakaratodat igen igen köszönte, és énhozzám-is a' te kedvedért hálaado volt. Annak-okáért fölöttö igen kérlek tégedet, mivel[y] azokkal az emberekkel, a' kik hálaadok, jót tészesz, hogy evel annyival-is inkáb jót tégy, és azon légy, a' mennyire a' te tiszted engedi, hogy ennek az iffiunak Napa törvénybe ne idéztessék. En a' mint ennek elöttö szorgalmatossan ajánlottam vala tenéked a' Marciliust, s' most annyival-is inkáb szorgalmatossabban ajánlom, mivel a' Marcilius Attyának sokáig valo szolgálattyában kiváltképpen valo és ki mondhatatlan hüséget, mértékletességet és emberséget meg ismértem. Légy jó egésségben.

[y] mivél

MÁSODIK[z] KÖNYV.[a]

1. M. T. C. Titus Pomponius Atticus-
nak sok jót kiván!

A' Te Leveledbül és magában a' dologbul látom, hogy tellyességessen oda vagyunk. Kérlek annak-okáért tégedet, hogy a' melly dolgokban az enyimeknek szükségek lészen te reád, el ne haggyad öket nyomoruságokban. En, a' mint irod, majd meg-látlak tégedet. Most többet nem irok. Meg lásd, hogy jó egésséged légyen. [D1v:]

2. M. T. C.[b] Titus Pomponius Atticus-
nak sok jót kiván!

HArminczadik nap vala, midön én ezen Levelemet irám, melly napok alat semmi Levelet te tüled vettem. Szándékoztam vala pedig immár, a' mint ennek elötte tenéked meg irtam, Epirus névö tartományba menni, és ott kiváltképpen a' dolognak minden ki menetelit meg várni. Kérlek annak-okáért tégedet, hogy ha valami lészen, a' mellyet te eszedbe viszesz, akar mellyik részrül, világossan megirjad ennékem, és az én nevemmel irj azoknak, a' mint irod, a' kiknek itéled szükségesnek lenni. Légy jó egésségben. Költ szent András havának elsödik napján.

3. M. T. C. Titus Pomponius Atticus-
nak sok jot kiván!

EN mivel ha Epirum[85] tartománnyába Thessalonián által mennék, sokáig semmit sem hallanék, és mivel Dyrrachinum városában nékem jó akaroim vannak, hozzájok mentem, midön ez elött valo Levelemet Thessalonica várossába irtam volna. Onnét midön viszsza fordulok, tudosétlak tégedet, és kérlek, hogy te is ennékem mindeneket mennél szorgalmatossabban meg irj, akar minémöek legyenek azok. En immár el várom avagy a' dolognak ki menetelit, avagy semmire sem várakozom. Költ szent András havának huszon hatodik napján Dyrrachium várossába. [D2r:]

---

[z] MáSODIK

[a] [A fejléc D1v—F6v között a verso lapokon:] MASODIK [D2r—F6r között a recto lapokon:] KÖNYV.

[b] [A D1r lapon az őrszó:] M. T. C.

4. M. T. C.[c] *Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!*

NOha annak elöttö azt alétottam, hogy igen hasznomra volna ennékem, hogy én velem volnál, de kiváltképpen most, minek utánna olvastam az én számkivetésem felöl valo törvént avagy vigezést, meg értettem, hogy az én elrendölt útamra semmi kedvesseb ennékem nem lehet, hanem hogy mennél hamaréb én utánnam jöi, hogy midön Olasz[d] Országbul ki mennék, a' te és a' tieidnek segétségekkel avagy oltalmokkal élhetnék, avagy ha Epirum[86] tartománnyán által kölletnék mennem, avagy valami mást cselekednem, bizonyos tanácsot vehetnék te tüled. Annak okáért kérlek tégedet, azon légy, hogy majd utánnam jöi, a' mellyet annál is inkáb meg cselekedhetöl, mivel törvény adatot ki a' Macedoniai tartomány felöl, és meg engedtetett. Több és bövebb szokkal irnék, ha önnön maga a' dolog kivánna és szószollo nélkül szükölködnék. Légy jó egésségben.

5. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

AZ én elmenetelemnek avagy utamnak oka volt, mivel nem vala bizonyos helyem, a' holot szabadon és bizvást az én igasságom szerint meg maradhatnék, mint az én barátomnak a' Siccának joszágában; kiváltképpen mivel a' vigezés, a' mellyet a' kösség eleibe köllene terjeszteni, még el nem iga-[D2v:]zéttatot;[e] és mivel egyszers-mind megértettem, ha én ez hellybül továb mennék, hogy Brundusiumba mehetnék, te nálad nélkül pedig azon a' helyen nem maradhatnék az Antonius miatt. Annak-okáért a' mint ennek-elötte irtam, ha hozzám jövendesz, az egész dologrul tanácskozni fogunk. Jol tudom, hogy az ides'tova valo járas nehéz és únalmas, de az én nyavalyás életem tellyes nyomoruságokkal. Többet nem irhatok, annyira meg jedtem és kétségben estem. Azon légy, hogy jo egésséged légyen. Költ szent György havának nyolczadik napján Narycium városában, a' melly vagyon Görög országi Locris névö tartományban.

[c] [A D1v lapon az őrszó:] M. T. C.
[d] olasz
[e] iga- / éttatot: [Javítva a D2r lap őrszava szerint.]

6. M. T. C. Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

VAjha láthatnam és érhetném azt az örvendetes napot, a' mellyen tenéked meg köszönhetném, hogy engemet akaratom ellen vigasztalásiddal életemben megtartottál; meg úntam valoban igen az én életemet: De kérlek tigedet, hogy jöi én hozzám mindgyárt Viboban, a' hova én utamat sok okokra nézva rendöltem. De ha eljövendesz arra a' helyre, az én egész utamrul, és el szaladásom felöl Tanácsot tarthatok te veled. Ha pedig azt nem cselekeszed, csudálkozásra veszem a' dolgot. De bizom, hogy te azt meg cselekeszed. Légy jo egésségben.

7. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

AZ én feleségem a' Terentia gyakorta és igen [D3r:] köszöni[f] tenéked, velem tött tudnyi illik jo téteményidet, ez ennékem igen kedves; mert ugy élek, mint egy leg nyavalyássab ez világon, és nagy fajdalom miatt meg emésztetem. Te hozzád mit irjak, nem tudom, mert ha Romában vagy, immár nem irhetz el engemet; ha pedig az úton vagy, midön irsz el engemet, szemtül szembe beszélgetünk azokrul, mellyek szükségessek. Csak ez egyre kérlek tégedet, hogy a' minémö szeretettel mindenkoron én hozzám voltal, ugy azon szeretettel légy ennek utánna-is én hozzám, mert én ugyan azon vagyok és maradok mindenkor te hozzád, a' ki mindenkoron voltam. Az én irigyim és ellenségim az én javaimtul meg fosztottanak engemet, de életemet el nem vehettek. Azon légy, hogy egésségedre gondod légyen. Költ Szent György havának hatodik napján Thuriumbul.

8. M. T. C. Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

NEm kételkedtem vala abban, hogy én tégedet Tarentumban, avagy Brundusiumban meg ne látnálak, és az sok dolgoknak hasznára lett volna az én nyomoruságos állapotomban, nem csak hogy Epirusban meg maradnánk, hanem hogy egyéb dolgokban-is a' te tanácsoddal élnénk. Mivel pedig az meg nem lött, ez-is az én szerencsétlenségim között nem legkisseb. Mi Asiában akarunk menni, és ugyan Cyzicum[87] városába. Ajánlom tené-

[f] [A D2v lap őrszava:] zkösöni

ked az enyimeket, én nyomorutul és nyavalássan tengödöm. [D3v:] Légy jó egésségben. Költ szent György havának tizen nyolczadik napján Tarentumban.

9. M. T. C. Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

A te én tülem valo elmeneteled után Levelek hozattattanak ennékem Romábul, a' mellyekbül eszemben veszem, hogy én ebben az én nyomoruságomban meg emésztetem. Mert bizonyára (de kérlek jora magyarázzad) ha valami jó remenség lett volna életem felöl: a' te hozzám való szeretetedért ez mostani idöben el nem mentél volna tülem. De ezeket el hagyom, hogy ne láttassam hálaadatlannak lenni, avagy mint ha akarnám avagy kivánnám, hogy mindenek én velem együtt elvesznének. Csak ez egyre kérlek, hogy azon légy, hogy a' mellyre igéretet tettél vala, az uj esztendö nap elött akár hol légyek, hozzám jöi. Légy jo egésségben.

10. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

AZ én egész útamat a' te Levelednek várakozása, a' melly kis Aszszony havának elsödik napján irattatott, bizontalanná teszi és kétségesse, s semmi nem egyéb. Ha jó reménség lészen, Epirusba megyek, ha pedig nem lészen, Cyzicumba,[g] avagy valami mást követek el. A' te Leveledet ugyan mennél gyakortáb olvasom, annál keveseb reménségét [D4r:] szerez ennékem, mert midön olvasom, bizontalanná teszi azt a' reménséget-is, a' melly annak elöttö táplált, a' mellybül könnyen kiteczik, hogy mind a' kettöre vigyázsz,[h] mind a' vigasztalásra s' mind az igasságra. Erre-is kérlek tégedet, hogy tisztán megird ennékem, a' mellyeket tudsz, hogy ennékem szükséges megtudnom. Költ kis aszszony havának XXI. napján.

11. M. T. C. Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

NEm kicsiny reménséget szerzettél ennékem, a' mikor azt irád vala, hogy a' Varro az ö kötelessége szerint tenéked azt mondotta bizonyossan,

---

[g] Cycicumba,
[h] vigyász,

ha a' Pompejus bizonyossan magára válallya az én ügyemet, és egyszersmind Prokátorom szollom is akarna lenni, mihelyen a' Caesártul az a' Levél, a' mellyre várakozik, elirkeznék. Volté valami ebben? avagy a' Caesarnak Levele volté én ellenem? avagy vagyoné valami reménség? Azt is irtad vala, hogy a' Pompejus akkor mondotta légyen, midön a' Romai kösség egy mástul elvált volna. Kérlek, cselekedgyed, ha látod, hogy én nagy veszedelemben forgok, és ha ugy gondolod, hogy a' te emberségedhez fér, tégy bizonyossá engemet az én egész ügyem felöl. Mert Qvintus az én Bátyam csudálatos ember, a' ki engemet igen szeret, és küld ennékem biztatással és vigasztalással tellyes Levelet, tartván attul (a' mint eszembe veszem), hogy kétségben ne essem. A' te leveleid pedig külömb kü- [D4v:]lömbfélek.[i] Mert nem akarod, hogy kétségben essem, sem hogy ok nélkül reménységben légyek. Kérlek tégedet, azon légy, hogy tudgyam meg mind azokat, a' mellyeket te elöre meg látsz és eszedbe viszesz. Légy jó egésségben.

12. M. T. C. Pomponius Atticusnak
sok jót kiván!

Mind a' te Leveled, s' mind némelly jó hirek, a' mellyek noha bizontalanok, kiváltképpen a' ti Leveleitekre való várakozásom, és mivel ugy teczet vala tenéked, engemet még eddig Thessalonika városába tartoztattának. Ha el veszem azt a' Levelet, a' mellyre várakozom, és ollyatén reménség lészen, a' minémöt hallottam köz hir által, te hozzád megyek, ha pedig semmi hir nem lészen, azonnal bizonyossa tészlek az én dolgaim felöl. Te engemet, a' mint szokásod, cselekedettel, tanácsal, és jo akarattal segélly meg. Szünnyel meg már engemet vigasztalni, s' ne is dorgálly. A' mellyet midön meg cselekeszöl, mind a' te szeretetedet, s' mind könyörületességedet ohaytom, és kivánom, és ugy gondolom, hogy ollyatén busulásban vagy az én szerencsétlenségem miatt, hogy senki tégedet meg-nem vigasztalhat. Az én Qvintus Batyámat, a' ki igen jámbor és emberséges, táplállyad. Kérlek tégedet, hogy minden bizonyos dolgokat irj meg ennékem. Légy jó egességben, költ szent Jakab havának huszon nyolczadik napján. [D5r:]

[i] [A D4r lapon az őrszó:] lömbféliek.

13. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

Kérlek, inkább a' mi nyomoruságunknak, mint valamelly álhatatlanságnak tulaydonétsad, hogy Vibo városábul, a' hová hivatánk vala tégedet, olly hertelen elmentünk. Mert elhozattatott ennékem az én veszedelmem felöl valo törvény, a' mellyben hallottuk vala, hogy el vigeztetet, illyeténképpen, hogy ennékem Roma városától negyven mélly földnyére szabad volna lennem. Minekutánna nem szabad volna ennékem Viboba mennem, mindgyárt Brundusium felé indultam, még a' törvény tételnek elöttö, hogy az én gazdám-is Sicca, a' kinél valék, veszedelembe ne forgana, és mivel Melita városában sem maradhaték. Sies te mostan, hogy el irhess benünket, ha valaki béfogad minket. Még minket jo kedvel fogadnak, de mind azon által félünk attul, a' mi még ide hátra vagyon. Ennékem, édes Pomponiusom, únalmas az én életem, a' mellyet te leg inkáb meg-vigasztalhattál énnekelöttö. De ezekrül szemtül szembe szollunk, csak azon légy, hogy el jöhess. Légy jo egésségben.

14. M. T. C. T. Pomponius Atticusnak sok jot kiván!

HAllottad, hogy az Asia tartománnya az én kedves Battyámra Qvintusra esett, az az néki adattatott. Mert nem kitelkedem, hogy ezt tenéked a' köz hir elöbb meg nem vitte, mint mi közülünk va-[D5v:]lamellyiknek[j] Levele. Mivel mi pedig mindenkor a' dicséretnek kivánoi voltunk, és egyebeken kivül a' Görögöknek szeretöi vagyunk, és azoknak-is tartatunk, sokaknak gyülölségeket és irigységeket a' közönséges jó miatt mimagunkra vettük, minden joságokban gyakorollyad magadat, s' azon légy s' szorgalmatoskodgyál-is, hogy mindenektül dicsértessünk és szerettessünk. Ezen dolog felöl többet irok tenéked abban a' Levélben, a' mellyet a' Qvintus Battyámnak küldök. Kérlek, tudoséts engemet, mit vigeztél a' reád bizot dologban, egyszers-mind magad dolgában. Mert ennékem, minekutánna Brundusiumba mentél, te tüled semmi levelem nem jütt. Igen kivánom tudnyi, mit csinálsz. Böjt más havának tizen ötödik napján. Légy jó egességben.

[j] [A D5r lapon az őrszó:] lemel-

15. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

AKarom, hogy szeressed az én álhatatosságomat, a' játékoknak nézésére Antiumban nincs kedvem. Mert rendetlen s' nem-is illik; mivel minden gyönyörüségeknek gyanakodását el akarom távoztatni, hogy tudnyiillik olly hertelen, a' ki bujdosom, gyönyörüségnek okáért idegen helyre ne láttassám mennyi. Annak-okáért Pünkösd havának hetedik napjáig a' Formiánumi majorban[88] elvárlak. Most azon légy, hogy tudhassam, melly napon láthatlak meg tégedet. Appius névö forumtul nem mesze négy orakor irtam vala,[k] másik levelemet nem sokkal ez elött a' hármas Tabernábul.[89] Légy jó egésségben. [D6r:]

16. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

AZt mondhatom tenéked, ugy teczik ennékem, mint ha tellyességgel számkivetésben üzettettem volna, miulta Formianum névö majorban vagyok. Mert csak egy nap sem mulik vala el, midön Antium névö városban valék, a' melly nap jobban nem tudnám, Romában mit mivelnének, mint azok, a' kik Romában voltanak. Mert a' te Leveleid nem csak azt, mi Romában, hanem még a' közönséges jonak állapottyát minémö kárban volna, és csak a' mi történnek, hanem még mi következnék, és lenne jövendöben, meg jelentik vala. Most semmit sem tudhatok meg, hanem ha valamit az uton jároktul tudakozok. Annakokáért noha mostan várlak tégedet, mind azonáltal ennek az iffiunak, a' kinek meghattam, hogy mindgyárt én hozzám viszsza jöjön, adgy bü szokkal irott Levelet, a' melly tellyes légyen nem csak minden történt dolgokkal, hanem még a' te azok felöl valo jo teczéseddel-is, azt a' napot-is, a' melly napon jösz ki Romábul. En Formianum névö majorban akarok maradni egész Pünkösd havának hatodik[l] napjáig, oda ha az elött valo nap nem jövendesz, Romában meglátlak tégedet. Arpinum névö városban mért hinálak tégedet? Kedvetlen hely; és hogy az Ulyssesnek szavaival éllyek, a' ki Homerusnál hazája felöl azt mondotta, kedvetlen helly ugyan, de alkalmatos az iffiuságnak föl nevelésére, és kedvesseb helyet az én hazámnál[m] nem lölhetek s' találhatok.[90] Ezeket azért, hogy tudnad. Azon légy, hogy jo egésségben lehess. [D6v:]

---

[k] vála,
[l] hatodig
[m] hazámnal

17. M. T. C. T. Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

HOgy én azt irtam vala tenéked, hogy Epirusban lennék, minekutánna eszembe vettem volna, hogy az én reménségem naprulnapra kissebednék[n] és semmivé lenne, szándékomat meg-változtattam, Thessalonika városábul sem akartam el menni, a' hol mulatni akartam vala, miglen ennékem valamit irnál arrul, a' mellyrül utólso leveledben irtál vala, hogy az egész Romai kösségnek gyülekezetiben a' Tanács elött valami végezés és el igazétas lenne mi felölünk, és hogy azt a' Pompejus mondotta tenéked. A' melly dolog felöl mivel az egész Romai kösségnek[o] gyülekezete megvolt, és te semmit sem irsz ennékem, szintin annyinak tartom, mint ha azt irtad volna, hogy semmi sem lenne belöle, és ennyi idötül fogva jo reménséggel valo heában táplálást nehéz neven veszem. A melly modalitás felöl pedig irtál vala,[91] a' mellynek olly látattya volna, hogy ennékem hasznomra szolgálna, azt mondgyák azok, a' kik hozzánk jönek, hogy semmi sem lészen belöle. Az én utolso reménségem a' városnak igazgatojában[92] vagyon, a' melly reménségre ha köll-is várakoznom, nem lészen oka, hogy te azt véllyed, hogy én nem szorgalmatoskodtam volna az én ügyöm körül, és nem cselekedtem volna az én jo barátim akaratok és kivánságok szerint. Hogy engemet gyakorta dorgálsz, tudnyi illik mert hogy én olly nehezen szenvedem az én szerencsétlenségemet, meg bocsáss en-[D7r:]nékem, mivel látod, hogy ugy nyomorgattatom, hogy soha senkit sem láttál, sem nem hallottál ugy nyomorgattatni. Hogy pedig azt irod, hogy tudnyi illik azt hallod, hogy én elmemben-is megtibolodtam az én busulásom miatt: az én elmém még bizonyára helyen vagyon. Es vajha olly helyen lett volna az én elmém az én veszedelmemben, midön ennékem azok legnagyob ellenségim voltanak, és én hozzám legkegyetlennyebbek, a' kiknek azt gondoltam vala, hogy az én életem legkedvesseb volna: a' kik minekutánna láttak és eszekbe vették, hogy én még csüggednék félelem miatt, elannyira ellenem támadtak, hogy minden gonoszságokkal és tökélletlenségekkel és hamisséggal az én veszedelmemre igyekeztenek. Most pedig mivel Cyzicum nevö városban[p] köll mennem, a' hová ritkábban mint ennekelöttö hozatattnak a' te leveleid, kérlek tégedet, hogy minden dolgokat, a' mellyeket gondolod, hogy ennékem szükségessek meg tudnom, szorgalmatossan meg irjad. Azon légy, hogy az én Qvintus Bátyámat szeressed, a' kit ha én szegény

[n] kissebednek
[o] kösségnek
[p] városában

nyavalás ember még szerencsés állapotban hagyok, nem vélem azt, hogy tellyességgel elvesztem volna. Irám kis Aszszony havának ötödik napján. Légy jó egésségben.

18. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván.

A Te nékem küldött leveleid jo reménséggel táplálnak a' Pompejus felöl, mit akarjon és minémö [D7v:] értelemben légyen én felölem. Mert elhiszem, hogy a' kösségnek öszvö gyülése meg volt, mellynek el oszlása után, azt irod, hogy teczet ö néki, hogy az én dolgaim[q] elö vitettetnének. Ha tenéked nem okosnak láttatom, hogy tudnyiillik még jot reménlek, a' te parancsolatod szerint cselekeszem, és tudom, hogy te ezen leveleid által a' te szokásod szerint inkább tartoztatz engem, es az én reménségemet. Kérlek, ird meg ennékem tökélletessen, mit reménlesz az en dolgaim felöl. Tudom, hogy sok vitkem miatt estem ez nyavalában: Ha azt törtinet szerint valamennyire valami meg orvosolhattya, nem bánom, hogy illyen nyomoruságban eckoráig éltem, és most-is élek. En a' sok uti járok miat, és a' minden napi ujságoknak várakozására nézve még Thessalonika városábul el nem mentem; de most elüzettettem nem a' Plancustul (mert ö ugyan még nála tárt), hanem a' helytül, a' melly alkalmatlan az én nyomoruságomnak elszenvedésére, illy nagy busulásomban. Epirusban azért nem mentem, a' mint megirtam vala tenéked, mivel szomoru követek és levelek érkeztenek, kihezképest nem vala szükséges, hogy én közel lennék Olasz[r] országhoz. Innét ha a' Romai kösségnek öszvö gyülése felöl valami ollyat hallunk, a' melly minékünk hasznunkra szolgálna, Asiában megyünk; én ugyan még el nem vigeztem vala magamban, hová kiváltképpen akarnék mennyi; de tudtodra lészen. Költ szent Jacab havának huszon egyedik napján, Thessalonika városábul. [D8r:]

19. M.[s] T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

A Mi jo Barátunk a' Vestorius azt irja levelében, hogy te azt gondolod, hogy késöbben mentél el Romábul, a' mint mondotta vala, Pünkösd havának nyolczadik napján, okat is adgya vala, hogy tudnyi illik egésségtelen

[q] dolgiam
[r] olasz
[s] [A D7v lapon az őrszó:] 19. *A M.*

voltál; és ha[t] már jobb egésségben vagy, azon igen örülök. Kérlek, irj haza a' te emberidnek, hogy én szabadon élhessek a' te könyveiddel, nem különben, mint ha magad jelen volnál, mind a' töb könyvekkel, s' mind a' Marcus Várronak könyveivel. Mert azokkal a' könyvekkel némely dolgokban élnem köll, azoknak a' könyveknek, a' mellyek kezem között vannak, hasznossabb meg-irására, a' mellyek, a' mint reménlem, tenéked igen fognak teczeni. Kérlek, ha történet szerint valami uyságod vagyon föképpen az én Qvintus Bátyám felöl, a' Caesar felöl, és ha szerencsere az egész kösségnek gyülekezete felöl, a' közönséges jonak állapottya felöl (mert te csak hamar meg érted ezeket), ird meg ennékem. Ha ezek felöl semmid nem lészen az irásra, mind azon által irj valamit. Mert a' te leveled soha nem volt ennékem vagy alkalmatlanságomra, vagy nehézségemre. Föképpen pedig arra kérlek, hogy mennél hamaréb meg látogass minket, ha a' te dolgaidat, és a' te utadat elvigezted a' te kivánságod szerint. Köszöncsed az én nevemmel a' Dyonisiust. Azon légy, hogy jo egésségben lehess. [D8v:]

20. M.[u] T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

Pünkösd havának tizedik napján jöttem a' Trebulanumi majoromban a' Pontiushoz, ugyan ot két leveleid adattattanak ennékem, a' mellyeket harmad nappal az elött irtál. Ugyan azon nap Pompejánumi majorombul adtam vala a' Philotimusnak néked szollo Levelet, s' most is bizonyára nem vala ollyan dolog, a' melly felöl irnék. Kérlek, ird meg ennékem, minémö hirek folynak a' közönséges jonak állapottya felöl. Mert látom, hogy a' mezzö városokban[93] nagy félelem vagyon, kihezképest akarnám tudni, mit gondolsz te azok felöl, nem tudom, mellyik leveledre kivánsz választ én tülem, mert még egyet sem vettem vala, azon két levélen kivül, a' mellyek egyszers-mind adattattanak ennékem Trebulanumi majoromban, a' mellyek közül egyikben vala a' Publius Liciniusnak parancsolattya (irattatot vala pedig Pünkösd havának hetedik napján), a' második levél az én levelemre szollo levél vala, mellyet Minturna városában irtam vala. Igen[v] busulok azon, ha valami olly derekas dolog talált benne lenni, abban a' levélben, a' mellyet meg nem adtanak, és a' mellyre feleletet kivánsz. A Lentulusnak grátiajában[94] bé szerezlek. A Dionisiust igen szeretem. A' te

[t] há
[u] [A D8r lapon az őrszó:] 20. *A. M.*
[v] Jgen

Barátod a' Nicanor szorgalmatos az én szolgálatomban. Immár nem tudom, mit irjak, és noha Beneventumban[w] készülök vala-is; ez elég légyen a' mi mértékletességünkrül és szorgalmatosság-[E1r:]unkrul. Az én gazdámnak a' L. Pontiusnak jo akarattyát meg hálálom;[x] irtam Trebulanumi majorbul ezen levelemet Pünkösd havának tizedik napján.

21. M. T. C. Titus Pomponius Atticus-
nak sok jót kiván!

Jöttem Tarentum Városában Pünkösd havának tizen nyolczadik napján, azért mivel magamban elvigeztem vala, hogy a' Pontiust várnám. Leg alkalmatossabnak ételtem lennyi azokat a' napokat a' Pompejussal elmulatni, tudnyi illik mig a' Pontius eljöne, annyival is inkáb, mivel eszembe vettem vala, hogy ö néki ez igen kedves lenne, sött kivánnya vala is tülem, hogy én minden nap ö nála és ö véle lennék, a' mellyet ö néki örömöst meg is cselekedtem. Mert én sok jeles beszédeket hallok ö tüle a' közönséges jonak allapottya felöl, hasznos tanácsot-is adhat ennékem az én mostani dolgomra állapotomra nézve. De most rövidjeb kezdek lenni a' te hozzád valo irásban, kitelkedvén azon, ha Romába vagyé, avagy már elmentél. Mellyet mind azonáltal miglen bizonyossan még nem tudok, annál is inkáb irok valamit, hogy nem mint elmulatok, hogy levelet adgyak, miglen adhatok, noha most semmi ollyatén nincsen, a' mellyet vagy parancsolhatnék tenéked, avagy mondhatnék. Mindeneket megparancsoltam, a' mellyeket te ugyan vigben viendesz, a' miképpen fogadástis tészesz. Értésedre adom, ha mi ujságom lészen. Mindazon által nem szünök meg tégedet arra kérni, mivel látom, hogy [E1v:] üdeje vagyon, a' Caesárnak adossága felöl, hogy jo kárban hadgyad. Nagy kivánsággal várom a' te Leveledet, és kiváltképpen mivel tudom az te elmeneteledet üdejét. Légy jo egésségben!

22. M. T. C. Titus Pomponius Atticus-
nak sok jót kiván!

DIonysiust, a' ki igen kiván tégedet látni, te hozzád küldöttem, és bizonyára nem jo kedvel bocsátottam el ötet, de engednem köllött ö néki: mivel meg ismértem vala ötet, mind tudos (mellyet már annak elöttö is tudtam vala), s' mind tökélletes és kegyes, szolgálatra valo, s' az én dicsé-

[w] Benevertumban
[x] halálom:

retem és böcsületem kiváno és szeretö, mértékletes, és hogy szabados szolgát ne láttassam dicsérnem, tellyességgel jámbor és böcsületes embernek lenni. Láttam a' Pompejust szent András havának tizedik napján, és majd két oráig voltunk eggyütt, ugy teczet ennékem, hogy igen örült az én eljövetelemen, int vala-is engemet, a' gyözödelem felöl, s' kér vala-is, hogy én az ö részérül lennék, és hogy elöbb ne mennék a' tanács eleiben, mig el nem vigeztem volna a' dolgot, hogy valakit a' kösség közül ellenségemmé ne tennék az én sententiámnak[95] ki mondásával; Nem szükség, hogy sokat kérdezösködgyél: ebben a' dologban és beszélgetésben mindenek kedvessek voltanak. A közönséges jonak állapottya felöl pedig ugy szollot én velem, mint ha bizonyos háboruságunk volna: az egyességnek reménsége felöl semmit sem. Mivel annak elöttö mind meg értette volna, [E2r:] hogy a' Caesár tellyességessen a' Pompejustul el idegenedet volna, s' mind pedig annakutánna is eszébe vette volna: Mert a' Hircius meg irkezvén a' Caesártul, a' ki a' Caesárnak igen jo baráttya vala, és ö hozzá, tudnyi illik a' Pompejushoz nem ment vala, és midön a' Hircius karácson havának hatodik napján estve még jött volna, és a' Bálbus elvégeszte volna magában, hogy karácson havának hetedik napján még virratta elött a' Scipiohoz, a' ki a' Caesárnak kedves embere vala, menne, és ö véle az egész dolog felöl vigezne, még éjfélkor a' Caesárhoz ment; Ez láttatik ö néki az idegenségnek bizonyos jelenek lenni. De nem szükség, hogy sokat szollyak. Semmi egyéb nem vigasztal engemet, hanem hogy nem gondolom azt, hogy a' Caesár olly bolond és esztelen légyen, kire még az ö ellensége is másodszor a' Polgármesteri tisztet adtak, és a' szerencse leg nagyob méltoságra föl emelte, mind ezeket veszedelembe hozza. Hogy ha a' Caesár meg találna botlani, bizonyára én sok dolgoktul félek, a' mellyeket nem merek meg irni. De mivel ezek most igy vannak, Roma városába Boldog Aszszony havának harmadik napjára gondolkodom menni. Légy jo egésségben!

23. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván.

NEm tudom tellyességgel, mit irjak tenéked. Te mindeneket tudcz, nincs is mit várjak te tüled. Annak-okáért csak a' mi régi szokásunk mellet maradgyunk meg, és senkit az oda menök közül üres-[E2v:]sen Levél nélkül ne bocsássunk. A közönséges jonak állapottya felöl igen nagy félelemben vagyok, nem is akadtam meg egyre-is, a' ki ollyatén értelemben nem volna, hogy inkáb a' Caesárnak meg-köllene azt engedni, a' mit kivánna, hogy nem mint vele meg hadakozni. Az a' szemtelen és illetlen kivánság

ugyan többet foglal magában, hogy nem mint mi meg gondolhatnánk. De miért állanánk mostanában ö ellene fegyveressen, mivel nagyob szerencsétlenség nem következhetik, mint akkor, midön még ött esztendött engednénk az ö birodalmának, avagy midön azt végezénk vala, hogy vigyázás lenne ö reá tavul valo litében-is a' Polgár Mestereknek választásakor. Hanem ha akkor valami modon szarvat adtunk néki és ellenünk meg erösitettük,[96] hogy igy most ö vele mint jo készült ellenséggel megharczolylyunk. Te azt mondhatod: mit vélsz tehát hogy cselekedgyünk? Nem azt, a' mit mondandok. Mert ollyatén értelemben vagyok, hogy inkáb mindeneket elkövessünk, mint meg harczollyunk. Ugyan azt mondom, a' mit a' Pompejus mond. Nem is cselekeszem azt kétségben esésbül. De viszontag igen nagy veszedelmire vagyon ez a' közönséges jonak, és föképpen ennékem másokon kivül. Nem illik annak-okáért, hogy én illyetin nagy dolgokban a' Pompejussal külömb értelemben legyek. Légy jo egésségben.

24. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

HErtelen elvigeztem vala magamban, hogy innét [E3r:] minekelöttö megvérradna elmennék, hogy meg ne látnának, avagy velem ne szolhatnának kiváltképpen a' Város szolgai, a' kik tudnyi illik a' triumphusra várakoztanak.[97] A' többirül én bizonyára nem tudom, mit cselekedgyem, avagy mit cselekedendö lészek, annyira meg háborodtam a' mi esztelen és bolond tanácsunknak vakmerösége miatt. Mit javallyak pedig tenéked, a' kinek tanácsat[y] magam-is várom. A mi Cneus Pomponiusunk mit vigezet, avagy mit vigezzen, nem tudom, mivel még a' mezzö városokban szorongattatik, és mindnyájan félnek és rötteg és röttégnek. Ha a' Pompejus meg marad Olasz országban, együtt leszünk; ha pedig elmégyen Olasz országbul, bizontalan dolog és nem tudgyuk, mit köllessék cselekednünk. Látom, hanem ha nem értem a' dolgot, hogy bolondul és nem okossan cselekszik mindeneket a' Pompejus. Kérlek, irj gyakorta ennékem, akár mi eszedbe jutis. Légy jo egésségben.

[y] tanácat

25. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jot kiván!

NIncsen semmi ollyatén, a' mellyet tenéked irhatnék, söt még a' tenéked szollo Levelet sem küldöttem el, a' mellyet gyertya világnál irtam vala. Mert tellyes vala jo reménséggel, mivel mind az egész Romai kösségnek békességre valo akarattyát értettem vala, s' mind pedig mivel azt gondolam vala, hogy a' Caesár élni fogna azokkal a' Conditiokkal és czikelekkel,[z] [98] a' mellyeket kiváltképpen ma-[E3v:]ga szabot és rendölt vala. De ime böjt elö havának második napján regvel vettem a' te Leveledet, a' Philotimusnak, Furniusnak, és Curionak, a' Furiusnak szollo Leveleket, a' mellyekben nevetik a' Lucius Caesárnak követséget. Ugy láttatunk, mint ha tellyességgel meg gyözettettünk volna, nem is tudom, mit cselekedgyem, és bizonyára magam miatt annyira nem busulok, az én gyermekimmel pedig mit cselekedgyem, nem tudom. Mindazon által én ezeket irván, Capua Városa felé menék vala, hogy könnyebben és hamaréb meg tudhatnám a' Pompejusnak állapottyát. Légy jo egésségben!

26. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

MAga a' szomoru idö cselekeszi azt, hogy illy rövid vagyok az irásban, avagy az idö tészen engemet rövid szollová, mert a' bikesség felöl kétségben[a] estem. A mieink semmi hadakozáshoz nem készülnék. S' ne-is villyed, hogy valami kissebre böcsültessek ez két Polgár mestereknél, a' kiknek parancsolattyokbul jöttem Capuában leg nagyob Záporessöben Böjt elö havának negyedik napján, a' mint meg[b] parancsolak vala, olly reménséggel, hogy én valamit hallanék és értenék a' mi hadainknak készületek felöl. Eök pedig, tudnyi illik a' Polgár mesterek még el nem jöttenek vala, de eljövendök valának üressen és készületlen. A Cneus Pompejus felöl pedig azt mondgyák vala, hogy Luceriában volna, és hogy segétséget kirne a' közelvalo Le-[E4r:]gioktul, a' mellyek nem erössek volnának. Ellenben pedig ama, tudnyi illik a' Caesár felöl azt mondgyák, hogy igen siet az ö népivel, és hogy immár igen közel vagyon mi hozzánk, nem a' vigre, hogy megütközzön (mert kivel ütközzön meg, mivel immár a' Pompejus[c] szalad), ha-

---

[z] csikelekkel
[a] kétségbén
[b] még
[c] Pompejns

nem hogy ö néki uttyát elrekesze. En pedig Olaszországban[d] a' Pompejus mellet, ha el nem szalad, életemet föl teszem s' nem is kérek tanácsot te tüled. Ha pedig a' Pompejus Olasz országba nem lészen, mit cselekedgyem? A meg maradásra kénszerittenek engemet az erös tél, a' városnak szolgai, és a' gondviseletlen és röst hadnagyok; az elszaladásra pedig indéttanak engemet a' Cneus Pompejusnak barátsága, jámboroknak igaz ügyök, és a' kegyetlen mellé valo állásnak gyalázattya. A ki ugyan, tudnyi illik a' Caesar Philarisnak kegyetlenséget, avagy Pisistratusnak kegyességet követendie, bizontalan nem tudhattyuk. Kérlek, magyarázd[e] meg ezeket, és segély meg engemet tanácsal; noha ugy gondolom, hogy te ottan most magad szükölködöl tanács nélkül. De mindazon által segélly engemet, mennyire lehetséges tüled. En ma ha mi ujságot halhatok, meg irom. Mert a' Polgár mesterek immár jelen lesznek az ö hagyot idejekre, ugy mint Böjt elö havának harmadik napján. Minden nap el várom a' te Leveleidet, meg felely pedig ezen levelemre, ha érkezöl, feleségünket, gyermekünket, atyámfiait Formianumi majorban hattam. Légy jo egésségben. [E4v:]

27. M. T. C.[f] a' Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

UGy látom, hogy Olasz országban csak egy láb, az az csak egy ember sincsen,[99] a' ki nem volna a' Caesárnak hatalmában és birodalmában. A Pompejus felöl semmit sem tudok, én azt vélem, hogy a' szaladásban elfogattatik, ha hajoban nem szál. Oh a' Caesárnak halhatatlan gyorsaságat, a' Pompejusnak pedig lassuságat és késedelmet! De fájdalom nélkül nem vádolhatom ötet, a' ki miatt busulok és gyötrödöm. Te nem ok nélkül félsz a' Caesárnak kegyetlenségétül, nem azért, hogy a' Caesárnak hasznára elömenetelire nem volna a' gyözödelemnek és az uraságnak hoszu ideig voltáért: hanem mivel látod és eszedbe veszed, melly embereknek akarattyok szerint akarja a' Caesár szándékat végben vinnyi. Jónak és hasznosnak itélem lenni, hogy azokbul a' városokbul ki mennyünk, a' mellyekben bátorságossan meg nem maradhatunk; én tanács nélkül szükölködöm, kétség kivül te azt fogod el követni, a' mi leg hasznossab lészen. A Philotimussal beszélgess, az én felesigem a' Terentia ezen holnapnak tizen harmadik napján hozzád mégyen. En bizonyára mit cselekedgyem, nem tudom? szárá-

[d] ölaszországban
[e] magyarásd
[f] [Az E4r lapon az őrszó:] M. T. C.

zonné avagy vizen mennyek utánna, mivel nem tudom, hol légyen? szárázon mennyeké utánna, nem cselekedhetem. Mivel a' Caesár olly hertelenséggel jön. Vizen pedig ha utánna akarnék menni, nem tudom, merre mennyek? Annako-[E5r:]káért bár ugy légyen-is, hogy én a' Caesárnak részerül bátorságos lehetnék,[g] sokan is intenek engemet, hogy tudnyiillik meg adgyam magamat, de vallyon megcselekedheteme azt böcsületessen? En ugyan semmi képpen tanácsot nem kérek te tüled az én szokásom szerint, ezen dologban el nem igazodhatunk; mind azon által a' mi eszedben jön, kérlek, ird meg, és magad mi cselekedendö[h] lészesz. Légy jo egésségben!

28. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

A' Philotimusnak levelei engem nem igen gyönyörködtettenek, hanem azokat, a' kik ezeken a' helyeken (tudnyi illik a' Formiánomi majorban) voltanak. De ime másod napon a' Cassiusnak Levele irkezék Capua Városábul az ö jo baráttyátul a' Lucretiustul, a' mellyben irva vala, hogy tudnyi illik a' Nigidius a' Domitiustul Capuaba ment, ki azt mondgya: hogy a' Vibullius[i] a' Pompejusnak jo baráttya kevés vitézlö néppel szalad Picenús[100] tartománnyábul Cneus Pompejushoz, és a' Caesár mindgyárt siet utánna. Es hogy a' Domitiusnak kevés népe vagyon. Ugyan ö a' Cassius azt irta, hogy a' Polgár Mesterek Capua Városábul elmentenek. Nem kitelkedem, hogy a' Cneus Pompeus[101] ne szaladgyon, csak elszaladhasson. En az én szemilem szerint el nem szaladok. A' mint te jónak itéled. Légy jo egésségben. [E5v:]

29. M. T.[j] C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

MIdön irtam volna tenéked szomoru Levelet, és félek vala azon, hogy igaz ne légyen a' Lucretiusnak Cassiushoz küldött Levele, a' melly küldetet Capuába, a' Cephalio ti tületek mi hozzánk jött, hozott-is ugyan magával te tüled vigasságossab Levelet, de mindazon által nem bizonyossat, a' mint szokásod, semmi bizonyossat ez dolog felöl nem irsz. Könnyebben és hamaréb el hiszek mindeneket, hogy nem mint azt, a' mit irsz leveledben,

---

[g] lehetnek,
[h] cselekedendo
[i] Vibullus
[j] [Az E5r lapon az őrszó:] 29. M. T.

hogy a' Pompejusnak hadi népe volna. Senki ekképpen nem hozza ide a' dolgot, sött inkáb mind ollyan dolgokat hoznak ide, a' mellyeket nem örömöst hallok. O nyomoruságra mélto dolog! bizontalan ügyében dolgában mindenkoron triumphált a' Pompejus, a' leg job ügyében nincsen szüvö bátorsága.[102] Mit mondgyak mast, ha nem azt, hogy ö nem tudta azt, miképpen köllessék az igaz ügyet oltalmazni, mert nem-is vala nehéz dolog, hogy ö azt ne tudta volna, mivel a' közönséges jot hasznossan igazgatni nehéz mesterség vala. De én rövid idö alat mindeneket meg tudok, és mindgyárt meg irok tenéked. Légy jo egésségben!

30. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

Még egy vagyon hátra, a' melly mi Pompejus jó Barátunknak szégyenére és gyalázattyára szolgál, [E6r:] hogy tudnyi illik a' Domitiusnak segétségére nem jön az ö népével. De senki sem kitelkedhetik a' felöl, hogy ö segétségére ne jöjön, én pedig nem vilem azt, hogy ö meg cselekedne. El hadgya annak-okáért az illyetin[k] jeles Polgár embert a' Domitiust, és azokat, a' kik vele vadnak, kivált képpen harmincz sereget, a' mellyek az ö maga hadi seregébül választattanak. A' Domitius (hanem ha elmémben meg csalattatom) ki mondhatatlan képpen meg iedet, és semmire egyébre nem vigyáz, hanem csak az elszaladásra, a' kihez te (mert jol látom, mi légyen szándékodban) azt viled, hogy társul adgyam magamat. De vagyon ennékem ollyatén emberem, a' ki elött szaladgyak, ugymint a' Caesár elött, ollyan emberem pedig nincsen, a' ki után mennyek, avagy siessek. Hogy pedig te az én szándékomat avagy tanácsomat dicséred, és azt dicséretre méltonak mondod, hogy tudnyi illik én azt mondottam, hogy én inkáb akarnék a' Pompejussal meg győzettetni, mint ezekkel, ugy mint a' Caesáral és az ö társaival győzedelmes lenni. Meg vallom, én inkáb akarok meg győzettetni, de aval a' Pompejussal, a' minémö akkor volt, avagy ennékem láttatott, merésznek és bátorszüvünek. De ha evvel a' Pompejussal,[l] a' ki elöbb szalad, mint minek elöttö tudgya, ki elött szaladgyon, avagy hová szaladgyon, a' ki minden joszágunkat az ellenségnek el adta, a' ki hazáját elhadta, Olaszországot oltalom nélkül hadta, akartam meg győzettetni, igy meg történt rajtam, hogy ö vele meggyözettettem. Mi vagyon hátra, hanem hogy azo-[E6v:]kat nem láthatom, a' mellyektül soha nem irtoztam, hogy

[k] illyetim
[l] Pompejnssal

valaha láthatnám, és bizonyára még a' Caesárt sem véltem, hogy ekképpen lássam, a' ki miatt nem csak az enyimektül köll meg valnom, de még magammal sem birok, mivel a' szaladás által nyomoruságra köll jutnom. Irtam a' Philotimusnak az uti költségrül, a' mellyet nékem küldgyön vagy a' pénzvalto helyrül,[103] mert senki nem ád mostan pénzt, vagy az Oppiusoktul, a' te polgár társaidtul, a' többit alkalmatos idöben meg parancsolom tenéked. Légy jó egésségben.

31. Cneus Pompejus Proc. M. T. Ciceronak sok jót kiván!

ÖRömöst olvastam a' te Leveledet, mert meg ismértem abbul ujonnan a' te elöbbeni jo akaratodat, a' mellyel ennekelöttö is voltál a' közönséges jonak elömeneteliben. A Polgár Mesterek ahoz a' hadi sereghez erkeztenek, a' mellyet Appulia tartományba hattam; Fölöttö igen intlek tégedet, a' te kiváltképpen valo jo akaratodért, a' mellyel voltál a' közönséges johoz, jöi mi hozzánk, hogy egyenlö tanácsal segétsük a' nyomorult és meg romlott közönséges jótt. Azt tanácslom, hogy az Appiai uton jöi, és sietséggel jöi Brundusiumban. Légyen gondod egésségben.

32. Cneus Pompeius[m] [104] *Tisztarto Domitius Tisztartonak sok jót kiván!*

CSudálkozom azon, hogy te ennékem semmit [E7r:] sem irsz, és én inkáb másoktul, mint te tüled Roma városának állapottyát megértem. Mi hadi népünk el sziledvén, az ellenségnek meg nem felelhetünk. Öszvö szedvén s' gyüitvén pedig a' mi hadi sereginket, reménlem, hogy mind Roma várasának s' mind a' közönséges Polgárságnak használhatunk; Annak-okáért midön magadban el vigezted, a' mint ennékem Vibullius meg irta vala, hogy Corfinium városátul a' hadi néppel Böjt elö havának kilenczedik napján elmennél, és én hozzám jönél, csudálkozom, mi lehetet az oka, miért változtattad meg tanácsodat. Mert az a' mentség, avagy az az ok, a' melly felöl ir ennékem Vibullius, igen csekély, tudnyi illik te azért maradtál és várakoztál egy helyben, mivel azt hallottad vala, hogy a' Caesár Tirnum városátul Truentinumi várhoz ment volna.[105] Mert mennél inkáb kezdet mi hozzánk közelgetni az ellenség, annál inkább köllött volna tenéked sietned, hogy meg egyezhettünk volna hadainkal, minekelöttö a'

[m] Pomponius

Caesár vagy a' te utadat[n] meg akadályozhatta, avagy engemet te tüled el rekeszthetett volna. Minekokáért kérlek és intlek tégedet, a' mellyre ez elött valo levelemben sem szüntem meg tégedet kérni, hogy mennél hamaréb a' te hadi népeddel mi hozzánk Luceriában jöi, minekelöttö a' hadi nép, a' mellyet a' Caesár öszvö vinnyi igyekezik, egy helyre öszvö vitetvén, minket egy mástul el rekeszen.[o] De ha valakik találtatnának, a' kik meg tartoztatnának tégedet, hogy ök azt a' hadi népet, a' mellyet öszvö vittenek, együtt meg tarthassák,[p] mélto, hogy ki-[E7v:]résemnek helet adgy, és azokat a' seregeket, a' mellyek Picenumbul és Camerinumbul jöttenek, a' kik minden joszágokat el hadták, én hozzám küldgyed. Légy jó egésségben!

33. Cneus Pompejus L. Domitiusnak sok jót kiván!

A' te Leveled meg adatott ennékem Böjt elö havának tizen hatodik napján, a' mellyben azt irod, hogy a' Caesár Corfinium városánál táborba szállott.[106] A' mellyet viltem vala, hogy ugy lészen, és ez elött tigedet errül eleget meg intettelek. A mellyet kétség kivül a' vigre cselekeszik, hogy ö most te veled meg nem akar ütközni és harczolni, hanem hogy minden hadi népet egybe vivén tégedet környül vigyen, hogy semmiképpen én hozzám ne jöhess, és a' leg job Polgárokbul valo népet a' két Legiokhoz ne vihessed, a' kiknek hivségek és álhatatosságok felöl kitelkedünk; ezen föllyül a' te Leveledre igen meg indultam: mert azoknak a' vitézeknek, a' kik velem vadnak, eleget nem hiszek, hogy meg merjek ütközni és harczolni az ellenséggel a' Romai közönséges jónak hasznáért, és még azok a' Vitézek-is nincsenek együtt, a' kik fogattattanak a' Polgár mesterektül. Annakokáért azon légy, hogy ha még most-is valami modon lehetséges, hogy azokbul a' Corfiniumi tartományokbul ki menekedhessel, és mentül hamaréb jöi ide mi hozzánk, minekelöttö az ellenségnek minden seregi öszvö mennének. Mert nem jöhetnek olly hertelen ide öszvö az én vitézim, [E8r:] és ha öszvö jönének-is, jol tudod, mennyit köllön nékiek hinnyi a' régi vitézek miatt, mivel magok között egy mást ismérik. Légy jó egességben.

---

[n] utalat
[o] rekeszén.
[p] tarhassak,

34. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

AZ én Irodeákomnak keze jele légyen az én csipás szemeimnek és rövid Leveleimnek; és noha most ugyan semmi sem volt, mi felöl irhatnék, minden reménségünkket a' Brundusium városábul jövendö postákba helyheztettük. Ha a' Julius Caesár a' mi Cneusunkat meg gyöztö volna, kétséges volna a' bikesség. Ha pedig ö a' tengeren elöb által költözöt volna, a' hadnak veszedelmes ki menetelit várhattuk volna. De látod, minémö tudos, gondviselö, és mindenre alkalmatos emberre szállot a' birodalom. Bizonyára ha ez senkit meg nem ölend, és senkitül semmit el nem veend, azoktul, a' kik ö tülö igen filtenek, igen igen szerettetik. Sokat szolnak én velem a' városbéliek, sokat a' parasztok is; semmire egyebre nem viselnek gondott, hanem csak az ö szánto földökre, majorokra, és pénzecskéjekre. Es gondold még, minémö visza fordult dolog légyen ez, attul, a' kiben annak elötte biztanak, és helyheztették volt reménségeket, mostan félnek; eztet szeretik, a' kitül féltenek annak elöttö. Ez pedig melly nagy roszaságunk és gondviseletlenségünk[q] miatt lett légyen, elmimnek haborusága nélkül meg nem gondolhatom; az minémö szerencsétlenséget pedig nyakunkra szállani véltem, azokat tené-[E8v:]ked meg irtam, és immár minden napon a' te leveledet vártam. Légy jo egésségben.

35. Cneus Caesár Fö hadnagy Márcus Tullius Ciceronak sok jót kiván!

MIdön a' mi Furniusunkat csak láttam volna, és én velem sem szolhatott, sem semmit én tülem derekassan nem halhatott volna, mivel én sietnék, és az uton volnék, és immár a' hadi népet elküldöttem volna: mindazon által el nem mulathattam, hogy tenéked nem irnék, és ötet hozzád nem küldeném, és tenéked meg nem köszönném,[r] hogy a' Pompejus után nem mentél. Noha én ezt gyakorta meg cselekedtem, és gyakortáb-is meg cselekeszem, mivel ugy meg érdemled. Kiváltképpen arra kérlek tégedet, mivel mentül hamaréb Roma városaba valo lételemet reménlem, hogy ott lássalak tégedet, és hogy minden dolgokban a' te tanácsoddal, jo akaratoddal és méltossagoddal élhessek. Meg bocsáss az én sietségemnek, és az én rövid irásomnak: a' többit a' Furniustul meg értheted. Légy jo egésségben.

---

[q] gondviseletségünk
[r] köszönnem,

36. Cneus Caesár Cajus Oppiusnak és Cornelius Bálbusnak sok jót kiván.

BIzonyára örülök azon, hogy értisemre adgyátok irás által, mely igen tessenek tinéktek azok a' dolgok, a' mellyek történtenek Corfinium városánál. Eörömöst élek a' ti tanácstokkal, és annál is örömöstyeb, mivel magamban elvigeztem vala azt kész-[F1r:]akaratombul[s] megcselekedni, hogy mindeneknek igen engedelmesnek mutatnám magamat, és azon lennék, hogy a' Pompejust ismét meg engesztelném, és öszvö bikéltetném. Probállyuk meg ekképpen, ha lehetséges, mindeneknek az ö akarattyokat megnyerni, és sokáig valo gyözödelemmel élni, mivel a' többiek, ugymint a' Cinna és Marius kegyetlenségek miatt a' gyülölséget és irigységet el nem távoztathatták,[t] az egy L. Syllan kivül, a' kit nem akarok követni. Ez légyen uj mestersége és modgya a' meg gyözésnek, hogy irgalmassággal és adakozással, mint valami erös payssal erösétsük meg magunkat mások ellen. Melly dolog pedig mi modon lehessen meg, sok féliek jutnak eszemben, és sok dolgok találtathatnak föl. Ezen dologrul, kérlek titeket, gondolkodgyatok: mert meg fogtam a' Cneus Magiust, tudnyi illik a' Pompejusnak Praefectusát, s' éltem az én szándékommal, és mindgyárt elbocsátottam ötett. Immár a' Pompejusnak két fegyver tarto mesteri[107] vannak hatalmomban, és ismét elbocsátottam öket. Ha hála adok akarnak lenni, inteniek köllene a' Pompejust, hogy inkáb lenne az én Barátom, mint azoknak, a' kik mind ö néki, s' mind ennékem mindenkor nagy ellenségink voltanak, a' kiknek titkon valo práktikájok és csalárdságok által lött, hogy a' közönséges Romai állapott jutna illyetin állapotra. Légy jo egésségben!

37. M. T. C. a' Caesárnak sok jót kiván!

MInekutánna meg olvastam a' te Leveledet, a' [F1v:] mellyet a' mi Furnius Barátunktul vettem vala, a' mellyben én velem azt vigezed, hogy én Romába hamarsággal mennék, mivel te az én tanácsommal és méltoságommal akarnál élni, igen csudálkozom rajta. Az én jo akaratommal és segétségemmel mit akarnál, busulok és magamban vetekedem vala; mind azon által illyetén gondolkodásban[u] esem, hogy azt vélném, hogy te azt akarnád, a' te csudálatos es kiváltképpen valo bölcsességed szerint, hogy a' nyugodalomnak és az csöndesz békességnek meglölésében és a' Romai

[s] készakaratombnl
[t] távoztathattak,
[u] gondokodásban

polgárok között valo egyességnek meg szerzésében fáradoznánk és munkálkodnánk, mellynek meg nyerésére és meg szerzésére az én természetemet[v] és személyemet alkalmatosnak ételem vala lennyi. Ha ez ugy vagyon, és ez a' te akaratid, a' mi Pompejusunknak meg oltalmazása és meg maradása, te veled és a' közönséges várossal valo öszvö bikeltetése felöl, bizonyára nem találhatz erre a' dologra én nálam alkalmatossabbat, a' ki mindenkor mind a' Pompejus s' mind a' Tanács között tehetségem szerint, mihelyen lehetséges volt, a' bikesség szerzésnek szeretöje voltam. Midön föl fegyverkeztenek és hadban készültenek volna, nem is voltam te ellened semminemö hadban részes, mert én azt ételtem, hogy te ez haboruság által meg sertetnél, a' kinek az egész Romai kösségnek engedelme és jo Akarattyábul meg engettetet böcsülete ellen az irigyek és irigykedök támadnának. De valamint én akkor nem csak oltalmazoja voltam a' te tisztességednek és böcsületednek, hanem még másokat is intettem, hogy segétséggel lenniek, igy a' Pom-[F2r:]pejus méltosága és böcsülete int engemet, hogy én segéllyem oltalmazni. Mert vagyon egynyéhány esztendeje, minekutánna én ti kettötöket magamnak el választottalak, a' kiket kiváltképpen böcsülnék[w] s' tisztelnék, és a' kiknek leg job Baráttyok volnék, a' mint vagyok is. Annak-okáért fölöttö igen kérlek tigedet, hogy a' te gondaid és foglalatosságid[x] között valami keves[y] idött végy a' bikesség felöl valo gondolkodásra, hogy én a' te jo akaratod által jámbor, háláado és kegyes ember lehessek, mikor meg emlikezem a' leg nagyob jo téteményrül. A mellyek ha csak engemet illetnének, mind az által reménleném,[z] hogy meg nyerhetném azokat te tüled. De a' mint vilem, mind a' te hüségedet, s' mind az egész várost illeti, hogy én te általad meg tartassam, a' ki igen illendö és alkalmatos vagyok mind a' te közöttetek valo bikességnek és egyességnek megszerzésére, s' mind a' Polgároknak az egyességre valo hozására. Es noha tenéked ennek elöttö megköszöntem, hogy a' Lentulust életiben meg tartottad, minekutánna a' Corfinium névö városnak meg ádasakor rabbá[a] eset volna, a' ki engemet is meg szabadétot, és meg tartott; mindazonáltal minekutánna az ö Levelét[b] meg olvastam volna, a' mellyet hálá ado névei küldöt ennékem, a' te kegyességed és jo téteminyed felöl, ugy

[v] természetemet
[w] böcülnék
[x] foglatosságid
[y] kedves
[z] reménlenem,
[a] rábba
[b] Levelet

tartottam, mintha én te tüled azt a' jo tétemint vettem volna, a' mellyet a' Lentulus vött. A kihez ha elég hálá adonak itélsz engemet lenni, kérlek cselekedgyed, hogy a' Pompejushoz hálá adonak találtassam. Légy jo egésségben! [F2v:]

38. L.[c] *Cornelius Balbus M. T. Ciceronak mezzei hadnagynak sok jót kiván!*

A Caesár minékünk igen rövid Levelet küldött, mellynek mássat ezen levelem alá irtam. Ez levélnek rövidségébül ki tanulhatod, mennyi foglalatossági legyenek a' Caesárnak, a' ki illy derekas dolog felöl illy rövideden irt. Ha ezenkivül valami ujság törtinik, leg ottan meg irom tenéked.

39. A Caesár Levelinek mássa. „Caesár Oppius, és Corneliusnak sok jót kiván!

BÖjt más havának kilenczedik napján Brundusiumba jöttem, a' Város Köfalaihoz táborba szállottam. A' Pompejus Brundusium városában vagyon. Hozzám küldöttö a' Cneus Magiust a' bikesség felöl. Meg irtam[d] néki, a' mellyeket viltem feleletre valoknak lenni. Akartam, hogy ti ezt mindgyárt megtudgyátok. Mihellyt olly reménségem lészen, hogy valamit az egyesség[e] felöl vigezhetek, midgyárt tuttotokra adom. Legyetek jo egésségben!"

Gondolodé, édes Cicerom, mint busulok én most, minekutánna reménségem vagyon a' bikesség felöl, ne valamelly szerencsétlenség egyezéseket azoknak meg akadályozza. Mert én szivem szerint kivánom ö köztök az egyességet, bikességet, a' mellyet távul letemben könnyen meg cselekedhetek. Hogy ha a' Caesárral együtt lehetnék, talán vihetnék valamit vigre szerencséssen. En a' nagy várakozás miatt nagy busulásban vagyok. Légy jo egésségben! [F3r:]

---

[c] [Az F2r lapon az őrszó:] 38. L.
[d] irtám
[e] egesség

40. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

EN midön szent György havának ötödik napján a' te Leveledet elvettem volna, a' mellyet a' Cephalio hozott vala, és másod nap azután Minturna névö városban akarnék maradni, mindgyárást én Qvintus Bátyámnak Arcánum névö házanál tartoztattam magamat, hogy igy magánossan és titok helyen lennék, mig valami bizonyossabbat hallanék a' Pompejus felöl, és hogy ugyan azok a' dolgok mindazonáltal vighez vitetetnének, a' mellyek mi nálunk nélkül el vigeztethetninek. Kész vagyok már és kedvem vagyon az elmenetelre, de semmi alkalmatosság nincsen, hová, és melly uton mennyek. De ez az én, és az okos hajosok gondgya lészen; te mind azon által segélly tanács adasoddal a' mennyire tüled lehet, a' mint eddig cselekettél. A dolgok ugy vannak öszvö Zurva zavarva, hogy ember ki nem fejtözhetik belölök: mindeneket a' szerencsére köll biznunk. Minden reménség nélkül fogunk a' dologhoz. Ha valami jobban szerencséssebben esik, hogy semmint[f] reménlenénk, elcsudálkozunk rajta. Akartam volna, hogy a' Dyonisius soha nem is jött volna én hozzám, a' ki felöl az én Tullia Leányom irt ennékem. De még az idö-is alkalmatlan, és nem akarnám, hogy a' mi szerencsétlenségünkön, a' melly kiváltképpen olly nagy, gyönyörködnék, a' ki nem a' mi barátunk, a' kinek mindazon által nem akarom, hogy ellensége légy én miattam. Légy jo egésségben! [F3v:]

41. A' Caesár[g] M. T. Ciceronak sok jót kiván!

NOha én azt véltem vala, hogy te semmit vakmeröképpen, vagy esztelenül nem cselekeszöl, mindazonáltal a' közönséges hir által föl indétattván el vigeztem magamban, hogy tenéked irnék, és az én jo akaratom szerint tigedet kirnélek, hogy valahová Olasz országbul ki ne mennél, mivel már a' Pompejusnak dolgai meg csüggedtenek, kinek még midön szerencséssen folynának-is, más helyre menni nem szándékoztál. Mert te nem csak a' mi barátságunk ellen vitesz, hanem magadnak is ártasz, melly ennékem semmiképpen nem teczik, ha a' szerencsét nem követed, és az idöhöz[h] magadat nem alkalmaztatod, a' mint kivántatik. Mert nyilván valo, hogy a' mi részünkrül minden dolgok még szerencséssen folytanak, a'

[f] semmit
[g] [Az F3r lapon az őrszó:] 41. A Caesár
[h] idöhoz

Pompejus részérül pedig mindenek szerencsétlenül estenek; és ha te a' Pompejushoz adod magadat, nem láttatol követni az igaz dolgot (mert akkor egyenlö sorsa s' szerencséje volt az én dolgomnak a' Pompejus dolgával, midön te a' mi tanácsunkba jelen lenni nem kivántál), söt az én cselekedetemet kárhoztattad s' nem igaznak itélted; melly dolognál ennékem semmi nehezebben nem eshetet. Mellyet hogy mégint el ne kövess, fölöttö igen kérlek tégedet a' mi barátságunkért. Vigezetre mi illet jobban böcsületes jámbor és csöndesz embert s' jámbor polgárot, mint hogy minden polgári veszekediseket és visza vonyásokat el távoztasson.[108] Mellyet midön némellyek elkövetni akartanak, [F4r:] mindazon által a' jelen valo veszedelem miatt el nem követhettenek. Minekokáért te az én egész életemnek folyását tudod, és a' mi barátságunkat, nem találsz te mostan semmi bátorságossabbat, semmi tisztességessebbet, mint minden veszekedésnek eltávoztatását. Költ szent György havának XVII. Napján az utrul. Légy jo egésségben.

42. *M. T. C. Titus P. Atticusnak sok jót kiván!*

SEmmi hir még nem volt a' Caesárnak Alexandria Városábul valo el menetele felöl, sött inkáb ellenben az emberek ollyatén értelemben vannak, hogy ö (tudnyi illik a' Caesár) nagy veszedelemben légyen. Annak-okáért az én fiamat a' Cicerot nem küldöm a' Caesárhoz, a' mint magamban elvigeztem vala, kérlek tégedet, hogy engemet Brundusiumbul ki szabadéts. Mert minden kinzást és büntetést könnyebnek itélek az[i] itt (tudnyiillik Brundusiumba) valo maradásomnál.[j] Irtam ezén dolog felöl mind az Antoniusnak, Balbusnak és Oppiusnak. Mert ha Olasz országban háboruság támad, avagy a' tengeren avagy vizen, semmiképpen nem illik, hogy én itt Brundusiumba legyek; melly mind kettö ugy történhetik, meg lészen; Egyikét bizonyára az Oppiusnak beszédébül minden bizonyossan meg értettem, a' melly felöl te ennékem irtál, melly felé tudnyi illik az ö utyok és menetelek lenne. De kérlek tigedet, hogy azoknak az ö uttyokat téricsed vala hova másfelé. En immar semmi egyebet nem várok, hanem [F4v:] csak az egy nyomoruságot. De nagyob nyavala nyomoruság nem lehet ennél, a' mellyben én most vagyok. Minek-okáért kérlek tégedet, hogy szolly az Antoniussal, és ama kettövel, az Oppiussal és Balbussal, és a' dolgot, a'

[i] azt
[j] maradásomnal.

mennyire tüled lehet, vighez vigyed, és ennékem mennél hamaréb lehet minden dolgokrul irj választ. Légy jo egésségben! szent Iván[k] havának huszadik napján.

43. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

MIdön én a' tieidnek Levelet adhatnék, el nem mulattam, noha az irásra semmim nem vala; Te minékünk mind ritkábban, s' mind rövidjebben irsz szokásodon kivül. El hiszem, hogy csak azért cselekeszed, mivel nincsen semmid az irásra, a' mellyet gondolnád, hogy én örömöst olvasnék avagy hallanék. De mindazonáltal ha valami lészen, akárminémö legyen-is az, kérlek, ird meg ennékem. De egy vagyon még, a' mellyet kivánnom köll, ha tudnyi illik valami vigeztethetnék a' bikesség felöl. A melly felöl ennékem bizonyára semmi reménségem nincsen. De mivel néha csak rövideden jelented, azt szerzed, hogy azt reméllyem, a' mellyet alég kivánhatok. A Philotimus[l] felöl azt mondgyák, hogy kis Aszszony havának tizen harmadik napján el mégyen. Semmi egyebet nem tudok ö felöle. Kérlek, felely meg ennékem azokra, a' mellyeket én tenéked ennek elöttö irtam. En annyi idövel meg eligszem, csak valamit el távoztathassak, a' mint [F5r:] a' leg[m] roszab dolgokban el távoztathatunk, mivel ennek elöttö semmitül magamat nem öriztem. Légy jo egésségben!

44. M. Antonius Romai Polgár Mester Ciceronak sok jót kiván!

SOK foglalatosságim, és a' te hertelen valo elmenised miatt lött, hogy te veled nem szolhatnék és vigezhetnék ezen dolog felöl. Mellyre nézve filek, hogy az én távul valo litemet meg ne vessed és utállyad, ha pedig jó akaratodat, mellyel mindenkoron voltál hozzám, az én itéletem szerint meg mutatandod én hozzám, örülnyi fogok azon. Kértem a' Caesárt, hogy a' Sextus Clodiust Roma városába ismét bé bocsássa, melly kirésemet meg-is nyertem. Akartam vala ennek-elöttö is a' Caesárnak jo akarattyával ugy élni, ha te meg engedted és megnyugottál volna rajta. Azért annál is inkáb fáradozok, hogy ennékem szabad légyen meg cselekednem, a' te engedel-

---

[k] Ján

[l] Philotinus

[m] [Az F5r lap első szava:] a' lég [Javítva az F4v lap őrszava szerint.]

med által. Hogyha keménnyebnek és irgalmatlannyabnak mutatod magadat ö hozzá az ö nagy nyomoruságában és szerencsétlenségében, nem lészek ellened, noha kötelesnek tartom s' ételem magamat lenni a' Caesár Commentáriusának[109] oltalmazására. De bizonyára ha én velem böcsületessen, okossan és bölcsen akarsz bánni, és engemet szeretö s' böcsüllö akarsz lenni, lágyabban bánsz a' dologgal, és jo akaroja lészesz a' Clodiusnak, s' ollyatén értelemben s' itéletben is lészesz, hogy az iffiu Clodius, a' kinek meg jobbétása felöl jo [F5v:] reménségben vagyunk, hogy tégedet ellenségesképpen nem öldözött, noha te öldözhetted volna az ö Attyának Barátit jó akaroit. Kérlek, engedgyed meg, hogy te ugy láttassal és tartassal, hogy a' kösség miat voltál gyülölségben az ö attyával, és arra nézve ne vesd meg ezt a' familiát. Mert örömöstyeb és tisztességessebben teszük le a' kösség neve alat föl vett ellenkeziseket, mint valamelly vakmeröségbül magánossan valo irigységbül és gyülölségbül származtakat. Annakutánna engedgyed meg, hogy a' gyermeket vezethessem és hozhassam arra az utra és vilekedésre, és az ö gyönge elmijével el hitethessem, hogy a' gyülölség és irigység jó idején le titessék, és maradékinkra ne hagyattassék. Noha bizonyossan tudom, édes Cicerom, hogy a' te állapotod minden veszedelemtül távul légyen, mindazonáltal ugy vilem, hogy te vénségedben örömöstjeb akarnál nyugodalomban s' bikességben élnyi, mint buval gondal és bánattal. Vigezetre kérlek tégedet, hogy ezen jó akaratodat Clodiusnak mutassad meg, mivel én te kedvedért mindeneket megcselekettem. Mellyet ha én te tüled meg nem nyerendek, a' Clodiusnak meg nem engedem, hogy meg érthesse, mennyire böcsüllyelek én tégedet, mellyre nézve annyival-is inkáb engedelmessebnek mutassad ö hozzá magadat. Légy jo egésségben.

45. M. T. C. a' Plancusnak elválasztot Bironak[110] sok jót kiván!

MEg bocsáss ennékem, hogy én gyakorta irok [F6r:] egy dolog felöl, holott ennekelöttö irtam vala tenéked szorgalmatossan a' Buthrotumi allapot felöl. Mellyet, kedves Plancusom, bizonyára nem azért cselekeszem, hogy keveset hinnék vagy a' te jo akaratodnak, vagy a' mi barátságunknak. Hanem mivel a' mi Atticus Barátunknak illyen nagy dolga forog fön, és immár a' mi az ö böcsületit és tisztességet illeti, hogy ugy láttassék, mintha ö azt meg nyerhette volna, a' mit a' Caesár jonak ismért és itélt lenni a' mi jelen létünkben, mint bizonságok elött, és a' kik pöcsetünkel-is annak nagyob bizonsagára meg-erösétettük, a' kik jelen voltunk a' Caesárnak vigezésében és féleletiben, kiváltképpen mivel ez egész dolog a' te hatalmadban

vagyon, hogy te azokat a' dolgokat, a' mellyeket a' Polgár mesterek a' Caesárnak akarattya és felelete szerint elvigeztenek, nem csak jonak ételly ed, hanem még-is nyugodgyál azokon, és azok szerint szorgalmatossan el járj. Ez olly kedves lészen ennékem, hogy semmi kedvesseb nem lehet. Es noha immár ollyatén reménségben valék, hogy midön ezen levelet elvetted volna, meg nyertem volna azt, a' mellyet kirtem vala te tüled ez elött valo levelemben: mindazonáltal meg nem szünöm kérésemmel, miglen nem hallom, hogy te azt meg cseleketted, a' mellyet én igen várok és ohajtok. Annak utánna remélem, meg lészen, hogy más moddal élünk a' Levél irásban, és a' te hozzánk valo nagy jotétemminyedett megköszönnyük. Melly ha meg lészen, kérlek, elhigyed, hogy nem csak az Atticus, a' kit ezen dolog illet, [F6v:] hanem én-is, a' ki szintin ugy fáradozok ezen[n] dologban, mint ö, köteless lészek te hozzád. Légy jo egésségben!

46. M. T. C. Capitonak
sok jót kiván!

NEm kitelkedem, hogy nem csudálkoznál és föl nem haborodnál azon, hogy gyakorta tenéked egy dolog felöl irjak. Az Atticusnak, az én jó Barátomnak és akaromnak igen nagy dolga forog fön. En meg ismértem jó Barátidhoz valo jó akaratodat és kész voltodat, s' Barátidnak is te hozzád valo jó akarattyokat. Igen meg segéthetsz s' elömozdéthatsz minket a' Plancusnál. Ismérem a' te emberségedet. S' jol tudom, melly kedves légy Barátidnak, és melly igen szeressenek tigedet a' te jo Barátid. Senki minket ez dologban jobban meg nem segéthet, mint te, és a' dolog olly igaz, a' mellynél igazab nem lehet, a' mint tudnyi illik a' Polgármesterek a' tanácsnak vigezése szerint elrendelték: minekutánna meg ismérték volna mind a' törvénynek, s' mind a tanácsnak vigezésébül. Mind az által azt gondollyuk, hogy mindenek a' te jo akaro Plancusodnak akarattyába hellyheztettve legyenek, a' kinek, a' mint véllyük, a' Polgár mestereknek vigezések teczeni fog, rész szerint a' közönséges jóért, rész szerint pedig mi érettünk-is örömöst meg cselekeszi. Annak okáért kérlek, édes Capitom, segélly meg minket, mellyet hogy meg cselekedgyél, fölöttö igen kérlek.

[n] az en

[F7r:]

HARMADIK KÖNYV.[o]

1. Servius Sulpitius Ciceronak
sok jót kiván!

MInekutánna a' te Tullia leányodnak halálát[p] megértettem volna, bizonyára[q] azon, a' mint illet, igen meg szomorodtam, és közönségesnek tartottam ezen szomoru és viletlen esetet, és ha jelen lehettem volna, el nem hadtalak, hanem vigasztaltalak volna, és keserüségemet s' szivbéli fájdalmamat elötted kifakasztottam volna. Noha ezen vigasztalásnak neme, melylyel tégedet vigasztallak, nyavalás és keserves, azért, mivel rokonyid és Barátid, a' kiknek tégedet vigasztalniok köllene, veled együtt keseregnek, és hasonlo szomoruséggal illetettnek, és sok zokogás és könyvhullatás nélkül nem vigasztalhatnak, és igy magok-is inkább más embereknek vigasztalások nélkül szükölködni, hogy nem mint másokat vigasztalni láttatnak: mind azon által elvigeztem magamban, hogy mind azokat, a' mellyek eszembe jöttenek, tenéked rövideden megirjam, mellyet nem a' vegre cselekeszem, mint ha azt gondolnám, hogy te nem tudnád, hanem hogy a' nagy szübéli keserüségnek fajdalomnak miatta elmédbe nem jönek. Mit használ, hogy annyira szomorkodol és keseregsz magadban a' te Tullia leányodnak halálán? gondollyad meg, mint bánt még eddig velünk a' mostoha szerencse, hogy mind a-[F7v:]zokat elvesztettük, tudnyi illik a' mi édes hazánkat, tiszteletünket, böcsületünket, méltoságunkat, s' minden tisztességünket, a' mellyek szintén olly kedvessek minékünk, mint a' mi édes magzatink, gyermekink. Bár szintén ezen viletlen eset hozzá járulnais, hogy tudnyi illik a' te leányod megholt, mind azon által az elöbbeni keserüséghez, fájdalomhoz nem hasomlétathatik, avagy minémö sziv lehet az, a' melly már sok eseteket és nyomoruságokat[r] meg kostolt és elszenvedet, illyetin esetet és nyomoruságot meg nem szokot volna, és mindeneket kiczinre nem böcsülne[s] és meg nem utálna. Avagy talán azért késeregsz, hogy meg holt! szükség, hogy gyakorta meg gondollyad, mi is gyakorta meg gondollyuk, hogy ez nyomoruságos idökben azoknak dolgok igen jól

---

[o] [A fejléc F7v—H8v között a verso lapokon:] HARMADIK [F7r—H8r között a recto lapokon:] KÖNYV.
[p] hálát
[q] bizoynára
[r] nyomruságokat
[s] böcssülne

eset, a' kik bánat és fájdalom nélkül ez világbul ki multanak. Vallyon mi lehet az, ez mostani idöben, melly okokra nézve inkább kivánhatta volna életit, micsoda dolog? minémö reménség? minémö vigasság? Talán az, hogy valamelly Romai iffiuhoz férhez menyvén, élhetet volna? Bár mind ezek ugy löttenek volna is, és tenéked szabad lött volna egyett a' Romai iffiak közül a' te méltosságod szerint Vödnek választani, kire merted volna bizni a' te gyermekidet? Avagy talán[t] azért kivánt volna inkáb tovább élni, hogy attul magzatokat szült volna, kiknek jo szerencséjeket látván, örült volna, a' kik az Atyoktul maradott örökségeket megoltalmazhattak, és rend szerint valo tisztekre menendök lehettenek, s' Atyafioknak kötelességek szerint szolgál-[F8r:]hattanak volna? Vallyon mind ezek közül mi lehetet, a' mellyet elöbb el nem veszhettünk, és a' Caesár el nem vehetett volna, még minek elöttö szüleinktül el vettük volna? De talán azt mondanád, hogy nehezen essek, hogy magzatidtul meg köll válnod, igaz és valo dolog, hogy nehéz, ha ez nehezebben nem esik, a' mellyet el köl szenvednünk, tudnyi illik, hogy a' mi hazánk ugy elpusztult és romlott. Elö számlálom tenéked, a' melly engemet nem kevese meg vigasztalt, talán tigedet-is azon dolog megvigasztalhat, és fájdalmadat meg enyhitheti s' könnyebbitheti. Asiábul visza térvén: midön AEgina szigetibül Megára városa felé eveztem volna, körös környül szemlélni kezdettem az országokat. Hátam meget vala az AEgina szigete, elöttem Megára Városa, job felöl Pireus vala, bal felöl Corinthus, melly városok rigenten hires nevezetessek valának, most pedig elpusztultanak és földig lerontattanak. Magaban igy gondolkodom vala: „boldog Isten,[u] mi nyavalás emberek, boszonkodunk azon, ha mi közülünk valaki meg hal, avagy meg ölettetik, kiknek noha az élettyek rövidgyebb, mint ennyi sok városoknak, a' mellyek elpusztulván öszvö dültenek, és egy rakásban vannak. Kedves Serviusom, nem tartoztatodé magadat, és nem gondolkodolé arrul, hogy te is ember vagy?" El hidgyed, kedves Cicerom, ezekrül valo gondolkodásim[v] által igen meg vigasztaltattam. Ha tenéked is ugy teczik, gondolkodgyál ezekrül, a' mellyekrül én, tudnyi illik mostanában mig a' Pompejus és Caesár egy mással [F8v:] hadakoztanak, mennyi sok hires nevezetes férfiak el estenek; ezen kivül a' birodalom annyira megerötlenedet és kissebbedet, és minden Tartományok elpusztultanak és romlottanak. Annyira keseregsze tehát egy hallando embernek, tudnyi illik a' te egyetlen egy leányodnak halálán, a' ki ha most meg nem holt

---

[t] tálán
[u] Jsten,
[v] gondolkodásin

volna is, egy kevés idö mulván ugyan ö nékie meg kölletet volna halni, mivel hallando ember volt. Minek okáért had el te is a' te keserüségedet, és inkább azokrul gondolkodgyál, a' mellyek illetnek tégedet, tudnyi illik, a' te Leányod annyi ideig élt, a' mennyi ideig élhetet, és hogy ugyan mind addig élt, mig Romában csöndesség és bikesség volt; ezenkivül, hogy tigedet mint Birot, Polgár Mestert és jövendölött[111] láthatot éltében, továbbá, hogy ö néki két jeles férjei voltanak, és minden jokkal részesült ez világon valo éltében, és hogy ugyan akkor eset volna halála, a' midön a' Romai birodalom pusztuláshoz és romlásához közelgetne. Mi lehet tehát, hogy te, és a' te leányod a' szerencsének forgásan panaszolkodhassátok. Vigezetre meg emlikezzel arrul, hogy te Cicero, az az okos és bölcs ember vagy, és hogy ugyan a' légy, a' ki másoknak vigasztalást és tanácsot adhattal. Ne-is kövessed a' tudatlan orvosokat, a' kik avval kérkednek, hogy másokat nyavalájokban meg gyogyithatnak, s' magoknak nem segéthetnek; hanem inkább meg emlikezzél arrul és meg gondollyad magadban azokat, a' mellyeket másoknak tanácsul adtál és egyebeket vigasztaltál. Nem lehet olly fájda-[G1r:]lom, mellyet az idönek[w] hoszu volta meg ne könnyebbitsen és enyhitsen. Nem illik te hozzád, hogy te erre az idöre várakozzál, hanem hogy inkább a te bölcs itéleteddel eleit vegyed, és ne várakozz[x] arra az idöre, a' melly tudnyi illik a' te fájdalmodat meg könnyebbitti és enyhitti. Ha ez élet után más élet vagyon, bizonyára a' te megholt Leányodnak hozzád valo szereteti, és az önnön magáihoz valo jo akarattya s' kötelessége nem kivánnya azt, hogy keseregy szivedben. Engedgyed meg ezt, a' te megholt Leányodnak, cselekedgyed a' te Barátidért és joakaroidért, a' kik te veled együtt szomorkodnak. Cselekedgyed meg a' te hazádhoz valo szeretetedért,[y] hogy a' te tanácsoddal és segétségeddel élhessen, ha a' szükség ugy kivánnya. Vigezetre mivel ollyatén állapotra jutottunk, hogy az idöhez köllessék mi magunkat szabnunk, alkalmaztatnunk, ne engedgyed meg, hogy valaki azt gondolná, hogy te nem annyira siratod a' te Leányodnak halálát, mint a' közönséges jonak nyomoruságos állapottyát, és egyebeknek, másoknak gyözedelmeket. Most többet ezen dologrul te hozzád irni szégyenlem, hogy ne láttassam a' te bölcsességedben kitelkedni. Annak-okáért hogy ha még ezt az egyet elödbe terjesztem, viget vetek irásomnak; gyakorta láttuk, melly csöndessen viselted magadat a' szerencsés állapotokban, és hogy ez által is nagy dicséretet nyertél. Kérlek, mutassad

[w] idonek
[x] várakozza
[y] szerettedért,

meg most is, hogy érthessük meg, hogy a' szerencsétlen állapotokban is szintén olly[z] csöndeszen viselted magadat, és hogy ez sem láttassék te-[G1v:]néked, a' mint kölletik-is nehezebnek lenni, hogy annyi sok jo erkölcsök közül, a' mellyekkel föl ékesitettél, ez egyedül (tudnyi illik a' türödelmesség) kivántassék. A mi engemet illet, mi helyen meg értem, hogy csöndeszeb elmivel légy, azonnal azokrul a' dolgokrul, a' mellyek itt esnek, és minémö állapotban légyen a' mi Tartományunk, értisedre adom. Légy jó egésségben.

2. M. T. C. Servius Sulpitiusnak
sok jót kiván!

EN bizonyára, édes Serviusom, igen akartam volna, ha az én szomoru esetemben jelen lettél volna, a' mint irod. Mert ugyan is mennyire meg enyhitthetted volna szomoruságomat jelen litedben, mind vigasztalásoddal, s' mind velem együtt valo szomoruságoddal, könnyen eszemben veszem, mert leveledet el olvasván valamennyire meg szüntem. Mert azokat irtad[a] vala, a' mellyek szomoruságomat meg enyhithették; és engemet vigasztalván, magad-is nem kevés szübéli fájdalmodat kifakasztottad. A' te Servius Fiad pedig hozzám valo kötelességet, a' mint az idö engedte, meg mutatta, nem csak abban, hogy mennyire böczüllene engemet, hanem még melly kedvesnek ételni lenni tenéked, hozzám valo ebbéli kötelességet s' jo akarattyát. Kinek hozzám valo jó akarattya noha mindenkoron ennékem kedves volt, mindazon által soha kedvesseb nem volt, mint ez mostani szomoru esetemben. Vigasztal engemet pedig nem csak a' te szép vigasztalással tellyes [G2r:] leveled, és szübéli szánakodásod, hanem még a' te méltoságod is. Illetlen[b] dolognak itélném lenni, hogy ha az én szomoru eletemet olly türödelmessen nem szenvedném, a' mint te okos és bölcs ember gondolod. De ollykor meg gyözettetem, és alég állok ellene a' fájdalomnak; mivel azon vigasztalás nélkül szükölködöm, a' mellyel mások, a' kiknek hasomlo szomoru esetek volt, birtanak, kiknek peldájokat elmémbe forgatom. Mert a' Qvintus Maximus Fabius is, ha kinek fia Polgár Mester, és hires nevezetes ember volt, és jeles dolgokat cselekedet, meg holt, és a' Lucius Paulus, kinek két nap alat két fia, és a' mi Gallus Sulpitius Atyánk fia, és a' Marcus Cato, a' kinek szép indulatu és minden erkölcsök-

[z] ollz
[a] irrad
[b] Jlletlen

kel föl ékesittetet fia is ez világbul kimult, abban az idöben éltenek, a' mellyben szomoruságokat méltoságok, a' mellyet a' közönséges jonak igazgatása által nyertenek, vigasztalhatot. En pedig ékességemtül, mellyrül szollasz, meg fosztatatván, és mind azoktül, a' mellyeket nagy fáratságim és munkáim által nyertem s' szerzettem, csak ez egy vigasztalásom marad vala, a' melly is el vitettetet ragadtatott tülem. Nem az én jo akaroimnak s' Barátimnak dolgai vagy a' közönséges jonak gondgya viselése akadályozott meg engemet, törvény elött nem vala semmi dolgom, a' Tanács házra nem is nézhettem: mert azt gondoltam vala, a' mint hogy ugy is vala, hogy minden szerencsémtül és böcsületemtül meg fosztattatam. De midön igy gondolkodnám, hogy ezek közönségessek volnának, [G2v:] és tégedet s' másokat is szintén ugy illetne. Es midön igy magamban törekedném és már türödelmes szivel szenvedni kénszeritetném, mind azon által vigasztalásom vala, tudnyi illik az én Tullia leányom, a' kihez folyamodnék és meg nyugodnám. Kinek beszilgetésére és kegyességére minden gondaimrul és fajdalmimrul elfeleitkezném. Most pedig ez nagy esettel és nyomoruséggal, mivel az én Tulliam megholt, még azok a' sebek-is, a' mellyek már bé gyogyultanak és a' mellyekrül elfelejtkeztem, meg ujulnak. Mert most, nem ugymint az elött, ha szomorkodtam és busultam a' közönséges jonak állapottyán, az én Tullia Leányom othon házamnál vigasztalt, és szomoruságomat enyhitette, mig élt, de mostanában, mivel Leányom meg holt, és házomnál szomorkodom, a' közönséges jonak állapottyával nem vigasztalhatom magamat, mivel igen megromlott és föl háborodott. Azért elhagyatattam, sem házomnál, sem a' Tanács elött vigasztalást nem lölök, mivel ha a' Tanácsházra megyek, inségemet, ha pedig haza jövök, szivem fájdalmat látom, és igy sohul semmi könnyebségemet nem találom. Minekokáért fölöttö igen várlak tégedet, és mentül hamaréb látni kivánlak, nagyobb könnyebségem vigasztalásom nem lehet, mint a' te jelen lételed, beszilgetésed s' vigasztalásod. Várom vala ugyan eljöveteledet, mivel ugy értettem vala, én nem csak sok okokra nézve kivánom látni a' te eljöveteledet, hanem még azért is, hogy egy mással beszilgessünk, miképpen és mi modon mulassuk el ezt az [G3r:] idött, mellyben magunkat egy embernek, tudnyi illik a' Julius Caesárnak akarattya szerint köll szabnunk, alkalmaztatnunk, a' ki bölcs és adakozo és a' mint által láttam, hogy ennékem jó akarom, és te hozzád-is nem idegen. Melly igy lévén, mindazon által sokat köll gondolkodnunk; mit köllessék cselekednünk, hogy valamit a' Caesár ellen ne cselekedgyünk, hanem hogy csöndességben, bikességben az ö engedelmibül élhessünk és meg maradhassunk.

3. *M. T. C. Lucius Qvintus Filiusnak sok jót kiván!*

SZemtül szembe gyakorta igyekeztem te veled azokrul beszilgetni, a' mellyeket most távul létemben bátorságossabban meg irok; de a' paraszti szemérmetesség iezgetet. Mert tudom, hogy a' Levél semmit sem szégyenel. Kimondhatatlan képpen kivánom, melly kivánságomat ugy gondolom, hogy nem szidalmazhattyák, hogy tudnyi illik az én nevem a' te irásidban hirdetessék és dicsértessék. Mellyet noha gyakorta fogattad, hogy meg cselekeszöl, mindazonáltal kérlek, bocsásd meg, hogy ugy szorgalmazom. Mert noha mindenkoron igen kivántam a' te irásodnak nemet, de látom, hogy sokkal jelessebb, hogy nem mint gondoltam, és ennékem igen teczet, és annyira föl görjesztet, hogy kivánnám, hogy mentül hamaréb a' mi jeles cselekedetink a' te irásid által hirdetetnének és dicsértetnének. Mert engemet nem annyira a' mi maradékinknak felölünk valo emlikezete halhatatlanságomnak némi-[G3v:]némö reménségére kénszerit, hanem még az-is, hogy életemben mind a' bizonságodnak méltoságával, s' mind a' te jo akaratodnak jelenségével, avagy a' te szép elmédnek bölczességével élhetnék.[c] Igen[d] jol tudtam vala, midön ezeket[e] irnám, mennyire terheltetnél azokkal a' dolgokkal, a' mellyeket magadra válaltál, és a' mellyekhez már hozzá is kezdettél. De mivel láttam vala, hogy te már az Olasz országi, és a' Sylla és Marius között valo hadrul irot könyvedet[112] elvigezted volna; és azt mondád vala, hogy más dolgokhoz kezdenél, el nem felejtkezhettem magamrul, hanem eszedbe akartam jutatni, hogy el ne feleitenéd, hogy ha inkáb akarnádé az én dolgaimat a' többi dolgok közebe irni, hogy igy egymás után következnének, avagy külömb könyvet irnál, a' mint ezt sokan a' Görögök közül cselekedték; tudnyiillik a' Calisthenes,[f] a' ki a' Trojai hadat leirta,[g] Timaeus a' Pyrhus királyrul, Polybius az Africai Scipiorul, melly hadban Numantium városát elpusztitotta. Kik mindnyájan ezeket a' föllyül emlitet hadakat az ö irásoktul elválasztották, és külömb irták; és igy te-is az benlévö pártütéseket[113] azoktul a' hadaktul, a' mellyeket az ellenséggel és az országon kivül valokkal viseltünk, elválasztanád.[h] Jollehet a' mi az én dicseretemet illeti, nem annyira szükségesnek látom lenni, de a'

[c] élhetnek.
[d] Jgen
[e] ezéket
[f] Calisohenes
[g] leijrta,
[h] elválaasztanád.

mi a' historiáknak valo leirását, hasznos, mert te nem várakozol addig, mig arra a' historiáknak részére jutz, a' mellyben énfelölem helyessen emlikezhetöl, hanem mindgyárást hozzá kezdesz az egész dologhoz, és [G4r:] annak az idönek le irásához, a' mellyben Polgár-Mester voltam. Ezen föllyül tudom, és mintha szemeimmel látnám, ha csak egyféle dologban foglalatoskodol és egy személyrül irsz, mely szépen és ekessen mindenekrül fogsz irni. Es noha eszembe veszem, mely szemtelenül cselekedgyem elsöben-is, hogy tenéked olly nagy terhet szerezzek (és mivel méltán meg tagadhatod ennékem sok foglalatosságid miatt), másodszor pedig ebbül kitetzik szemtelenségem, hogy dicséretemet[i] kivánom, mert talán az én cselekedetemet dicséretre méltonak nem ételed lenni? de mindazonáltal a' ki a' szemérmetességet egyszer elveszti és azon egyszer által hág, az után semmit sem szégyenel. Annak-okáért fölöttö igen kérlek, hogy jobban, a' mint gondolod, diczérjed és föll magasztallyad cselekedetimet, és az én diczéretemnek ki terjesztésében ne gondolly azokkal, a' mellyek a' historiáknak leirásában kivántatnak, és azt a' jo akaratott meg ne utállyad, a' mellyrül egy elö járo beszédben[114] szépen irtál vala, hogy tudnyi illik a' te historiákrul irt könyvedben az igasságott meg akarnád irni, és attul senki jo akarattya avagy barátsága által el nem akarnál szakadni, s' távozni, nem külömben, mint a' Hercules a' Xenophonnál a' világi gyönyörüségek által el nem szakasztathatott, el nem vitethetet a' dicsérettül és tisztességtül, kérlek annak okáért, ha az én kirisemnek helet adcz, es meg nem utálod az én kirisemet, hanem a' mi barátságunkért, az igasságon kivül is ennékem kedveznyi fogsz, hogy ha reá birhatlak tigedet, hogy ezen [G4v:] historiának le irását magadra válallyad, lészen, ugy gondolom, elég bö materiád, a' mellyben a' te elmidet, és bölcsességedet[j] meg mutathatod. Mert a' pártütésnek kezdetitül fogva az én számkivetésembül[k] valo viszsza jövetelemig, ugy gondolom, hogy nagy könyvet irhatz, a' mellyben meg is irhatod, minémö pártütések és változások estenek[l] a' Romai birodalomban, meg magyarázván, minémö okokbul indéttatot a' Catilina társaival együtt, hogy illyetén elpártolást szörzött, és mink-is minémö okokbul indéttattunk, hogy ez gonosz párt ütöket meg büntettük, szidalmazván egyszers mind és gyalázván azokat, a' mellyeket szidalomra méltonak ételsz lenni, diczérvén pedig bizonyos okokkal meg mutassad, a' mellyek dicséretre[m] méltok. Es ha vi-

[i] dicséretemer
[j] bölcsségedet
[k] szárakivetésembül
[l] estemek
[m] dicséretire

lágossabban s' büvebben szokásod szerint minden dolgokat meg irandasz, sokaknak én ellenem valo hütötlenségeket, utánnam valo leselkediseket, árulásokat föl jegyezzed. Az én sok féle szerencsétlenségem bö materiat szerez tenéked az irásra, és ugyan gyönyörüséggel tellyesset, mellynek olvasássa az olvasoknak elméjeket gyönyörkötetni fogja. Mert semmi nem lehet kedvesseb és vigasságossab az olvasonak, mint az idöknek változása, s' szerencsének forgása. Mellyek noha minékünk nem kedvessek voltanak a' meg probálásban s' elszenvedésben, mindazon által kedvessek lesznek az olvasásban. Mert az elmult nyomoruságokrul valo emlikezet kedves. Egyebeknek pedig, a' kik semminémö nyomoruságot meg nem kostoltanak, és semminémö szerencsétlen-[G5r:]séget meg nem probáltanak, másoknak nyavalyájokat s' szerencsétlenségeket minden fájdalom nélkül olvasván s' arrul gondolkodván, még a' könyörületesség is kedvessen esik. Mert vallyon, kicsodát nem gyönyörködtet, nem kevés könyörületességgel együtt, az Epaminondás Thebánusok hadnagya, ki midön Mantinaea városánal meg akarna halni, halálos sebben esvén az ütközetben, annak utánna parancsolta meg, hogy testibül[n] kivonnyák a' nyilat, minekutánna kérdezvén, meg mondották volna néki, hogy paisat az ellenség el nem nyerte, és hogy a' nagy fajdalomban csöndeszen dicséretes[o] halállal[p] holt volna meg.[115] Vallyon kinek elméje nem gyönyörködik olvasván a' Themistoclesnek számkivetésben küldettetését és visza jövetelit.[116] Mivel még az esztendönként lött dolgoknak rendel valo föl jedzések is mint egy Calendárium gyönyörködtet minket.[117] De az hires nevezetes férfiaknak kétséges és veszedelmes esetek gyakorta csudálkozást, várakozást, örömöt, szomoruságot, reménséget, filelmet szerez minékünk, ha pedig azoknak szerencsés és kivánatos ki menetelek történt, megeligedik a' mi elmink a' vigasságos olvasásnak gyönyörüségével. Melly ennékem annyival is inkáb kedvessebben ésik, ha reá birhatlak arra, hogy a' te historiákrul irt könyvedben, a' mellyben meg lött dolgokrul egész historiákat irsz,[118] az én dolgaimnak kezdeteket és ki meneteleket, nem külömben, mint egy költött dolgot[119] el választasz. Mert a' mi cselekedet dolgainknak, s' tanácsinknak csudálatos folyási s' ki meneteli valnak. De nem [G5v:] gondolom, hogy hizelkedésbül láttassam kivánnyi a' te jo akaratodat, mivel meg jelentem, hogy én inkáb kivánok te általad dicsértetni és hirdettetni: mivel nem is vagy te olly esztelen, a' ki ne tudgyad, ki légy; és hogy azokat, a' kik tenéked nem jo akaroid

[n] tesibül
[o] dicéretes
[p] halállat

és te felöled keveset tartanak, szintén ollyatén irigyeknek alétod lennyi, mint azokat hizelkedöknek, kik tigedet dicsérnek. De nem is vagyok olly esztelen, hogy én az által mind örökén dicsértetni kivánnyak, a' ki az én dicséretem által magának diczéretet ne szerezzen szép okosságáért és elméjért. Mert még a' nagy Sándor is nem azért kivánta, hogy az Apelles képét le irja, és a' Lysippus ki faragja,[120] mint ha öket igen szerette volna, hanem hogy azt ételte vala, hogy azoknak Mesterségek nem csak ö nékik magoknak, hanem magának is a' Sándornak nagy diczéretire[q] fogna szolgálni. Es ez a' két jeles Mester emberek Apelles és Lysippus azt szerzették, hogy a' kik a' nagy Sándort nem ismérték, képe által meg ismérnék, melly képek ha szintén semmit sem irnének-is, mindazon által a' hires nevezetes férfiak hireket, neveket azok által el nem vesztik. Agesilaus a' Lacedaemonijaknak királyok is, a' ki képét sem le irva, sem pedig ki faragva el nem szenvedte,[121] szintén ugy dicsértetik, mint azok, a' kik magokat le iratták és képeket ki faragtatták. Mert Xenophonnak egyik könyve, mellyet irt felöle, minden képeket és föl emelt oszlopokat föllyül halladott,[122] az az szintén ollyatén nagy dicséretire szolgált néki, mint ha minden képiroktul és kép farag-[G6r:]oktul le irattatott, és ki faragtatott volna. Es ez ennékem annál is dicséretesseb lészen, s' egyszer s' mind,[r] mind örömömre s' mind hiremnek s' nevemnek dicséretire, ha a' te irásid által dicsértetem, és nem mások által: hogy tudnyi illik nem csak a' te ékessen valo irásod által szolgáltál ennékem, valamint a' Timolcontusnak a' Timeus avagy a' Themistoclesnek a' Herodotus, hanem hogy méltoságoddal is, mint hires nevezetes férfiu, ki a' közönséges jonak igazgatásában, nagy és nehéz dolgoknak vigben vitele által meg ismérettél és meg probáltattál, hogy tudnyi illik nem csak az a' szép dicsiret, (mellyet[s] midön a' nagy Sandor[t] Sigaeum városában irkezet volna,[123] a' Homerustul az Achillesnek adattatni mondatot),[u] hanem hogy hires nevezetes férfiunak szép bizonsága is velem közönségesnek[v] lenni láttassék. Mert ugyan is teczik ennékem a' Hector a' Nevius Poetánál, a' ki nem csak azon örül vala, hogy ötet dicsérnék, hanem hogy azt is mondgya vala, hogy inkább örülne azon, hogy tisztességes és diczéretes férfiu által dicsértetet volna. Mellyet ha te tüled meg nem nyerek, az az ha valamelly dolog tégedet meg akadályozna (illetlen dolognak ételném[w] ugyan

[q] d czéretire
[r] egyers s' mind,
[s] (mel- / (yet
[t] sandor
[u] mondásot)
[v] közönségesuek
[w] ételnem

lenni, ha valamit kérnék te tüled, és meg nem nyerném), talán ollyan dologra fakadok és ollyant követek el, a' mellyet gyakorta sokan meg feddenek. Magam irok magam felöl, más sok jeles férfiaknak példájokat követvén. De a' mint magad tudod, hogy mindeneknek elöttö ezek kivántatnak azokban, a' kik magok felöl irnak valamit, hogy tisztes-[G6v:]ségessen és mirtékletessen irjanak magok felöl, a' mi dicseretre valo, az mi feddésre valo pedig, azt elhadgyák. Ezen föllyül az is hozzá járul, hogy annak a' dolognak, a' mellyet irnak, kevesseb hitele, és méltosága vagyon, végezetre sokan is meg feddik és káromlyák, és azt mondgyák, hogy az küszködö játék helyben mértékletessebbek a' ki hirdetök és ki kiáltok,[124] mint az illyetin irok, kik midön más diadalmasoknak fejekre koronát föl tötték, és azoknak neveket föl szoval ki kialtották, magok pedig, midön a' játéknak elvigezödése elött koronával meg ajándékoztatnak, más hirdetöt avagy kikiáltot választanak, hogy igy önnön magokat mint diadalmasokat magok ne hirdessék. Mind ezeket én el akarom távoztatni, és ha az én dolgaimat magadra vállalod, eltávoztatom, és arra is kérlek, hogy meg cselekedgyed. Es hogy azon ne csudálkozzál, mert tudnyi illik olly fölöttö igen, és olly sok szokkal kérjelek tégedet, mivel gyakorta azt fogadtad ennékem, hogy szorgalmatossan meg irod az én dolgaimat és azoknak ki meneteleket; annak a' siettetésnek avagy sietségnek kivánsága, a' melly felöl eléb irtam, sörkenget engemet, mivel mindenben gyors vagyok termiszet szerint, és azt akarnám, kivánnám, hogy a' mihez egyszer kezdek, azon mentül hamaréb által esném,[x] és hogy más egyebek is még életemben a' te irásidbül meg ismérjenek, és mi magunk is a' mi hirünknek s' nevünknek dicséretivel ez világon részesülhessünk. Ezen dolgok felöl, ha nehézségedre nem lészen, kérlek, ird meg ennékem, mit tévö [G7r:] avagy cselekedendö lészesz. Mert ha magadra vállalod ezen dolgot, minden dolgaimot, a' mellyeket cselekedtem, rövideden öszvö foglalom; ha pedig más idöre hallasztasz engemet, szemtül szembe bövebben szollok ezekrül. Te mindazon által meg ne szünnyel, hanem mind azokat vigben vigyed, a' mellyekhez kezdettél, és engemet mint jo akarodat szeress. Légy jó egésségben!

4. M. T. C. Titus Pomponius Atticusnak sok jót kiván!

AZ én nagy és nyavalyás ügyemben igen meg szomorodtam, hogy szemtül szembe te veled nem vigezhetek, mindazon által élni akarok a' te

[x] esnem,

tanácsoddal. Az én elmém pedig ott jár. Ha a' Pompejus Olasz Országbul ki mégyen (a' mint hogy meg is cselekszi, ugy gondolom), te mit gondolsz, hogy cselekedgyem? és melly könnyen tanácsot adhass, mind a' két részrül, tudnyi illik ki mennyeké vagy meg maradgyak Olasz országban, valami elmémbe jövend, meg magyarázom. A Pompejusnak mind hozzám valo sok jó téteménnyi, s' barátsága, a' mellyel élünk, s' mind a' közönséges jonak ügye arra kénszerit engemet, hogy az én tanácsomat az ö tanácsához, vagy állapotomat az ö állapottyához szabjam és alkalmaztassam. Ez is hozzá járul, ha meg maradok Olasz országban, és a' jámbor polgároknak és jeles férfiaknak társaságoktul el szakadok, a' Caesárnak hatalma alá köll adnom magamat, a' ki noha sok dolgokban jelenti s' mutattya magát [G7v:] jo akaromnak lenni, és hogy ugyan az-is légyen, én (a' mint magad tudod) ennek a' következendö haboruságnak gyanuságáért régen ennekelötte eltávoztattam; mindazon által mind a' kettöt jol meg köll gondolnunk, mind, mennyit köll hidnünk a' Caesárnak, s' mind, ha már tudgyuk is, hogy a' mi jo akaronk léend, illete jeles férfiat és jámbor polgárt ollyatén városban laknyi, mellyben az elött nagy tisztességben méltoságban volt, tiszteket viselt, jeles dolgokat vigben vütt, az hires nevezetes jövendölöknek is társaságokban élt, szabadságával s' igasságával né élhessen: nagy veszedelembe adná magát, és ugyan talán valami nagy gyalázattal, ha a' Pompejus még egyszer a' várast elfoglalna. Ez az elsörül elég légyen, vigyáz már a' többire, mi következik a' másikrul. A mi Pompejusunk okossan és jelessen még semmit vigben nem vött, ezenkivül mindeneket az én tanácsom és méltoságom ellen cselekedet. Nem szollok régi dolgairul, hogy tudnyi illik táplálta[y] és tartotta a' Caesárt Roma városának nagy kárára, nagy méltoságra ötet föl emelte, méltoságába meg-erösétette. A Pompejus volt azoknak a' törvényeknek szerzöje, a' mellyek szereztettenek az eröszak és jövendölisek ellen. A Pompejus segitette egyik, hogy a' Caesárnak továbba is engednek a' Franczia Országott, a' Pompejus a' Caesárnak Vöje, a' Pompejus vala jövendölö, az én ellenségemnek a' Publius Clodiusnak abban a' társaságban valo bévitetelekor; a' Pompejus szorgalmatossabban munkalkodott az én Roma városába valo visza jövetelemen, [G8r:] mint számkivetésemnek elöttö Roma városában valo meg marasztásomon; A Pompejus segitette a' Caesárt, hogy tovább uralkodott Franczia országban; A Pompejus a' Caesárt távul létében dolgaiban elömozdétotta, ugyan ö a' Pompejus fáradozott abban, midön harmadszor Polgár Mesterre választatot, minekutánna a' Romai közönséges jonak állapottyát oltalmazni elkezdette volna, hogy a' városnak igazgatoi meg engednék, hogy ennekutánna a'

[y] táglálta

Polgár Mestereknek választásában a' Caesárnak tavul lételekor is a' Caesárrul el ne feleitkeznének; mellyrül Pompejus ugyan magánossan valo törvint szerzett, és a' Márcus Márcellusnak, a' ki akkorbéli Polgár Mester volt, ellene állott, a' ki azt mondotta, hogy a' Franczia Országban valo uralkodásnak ideje Böjt más havának elsödik napján ki volna. De hogy mindezeket el hadgyam, mi lehet gyalázatossab, mi lehet esze veszettyeb, ennél az ö Roma városábul valo el menetelénél,[z] avagy inkáb az ö rut elszaladásánál? Vallyon melly czikkelekre és okokra nem kölletet volna nékie inkáb állani, a' mellyeket eleibe adott a' Caesár, a' ki a' bikességre hajlott, mint hazájábul ki menni, és azt elhadni. Meg vallom, hogy nem jo czikkelek és okok voltanak, a' mellyeket a' Caesár eleibe terjesztet, de most vallyon mi lehet ennél gyalázatossab, tudniillik a' hazájábul valo ki menésnél? De itt valaki azt ellen vethetné, hogy Roma városát hatalma alá veti. De mikor? avagy micsoda készülettel vagyon, hogy viszontag meghaithassa hatalma alá hazáját. Nem de nem vesztet-[G8v:]tüké el a' Picenumi országot, a' Roma városához valo utat vallyon nem ujitottaké meg néki; avagy a' városnak minden kincse és pénze nem adatotté kezibe a' Caesárnak, a' mi ellenségünknek. Vigezetre nincsen ügyök és oltalmok, nincsen hadi erejek, nincsen bátorságos helyek, a' hová azok, a' kik hazájokat oltalmazni akarják, folyamodgyanak. A Pompejus Apulia tartományát választotta, a' melly Olasz országnak a' tábori eledelre nézve leg szükebb része, és ettül a' hadtul s' haboruságtul leg meszebb vagyon, kétségben esés miatt, mivel nagy hadi kiszületünk nincsen, az alkalmatos elszaladásnak kedvéért a' tengerhez sietünk. Akaratom ellen kezdettem a' Capua városában valo birodalomhoz, nem arra nézve, mint ha félnék[zs] annak a' tisztnek viselésétül, hanem hogy ok nélkül látom, hogy sem a' fö renden valok, sem a' Polgárok nem szomorkodnak a' Pompejusnak veszedelmen s' szerencsétlenségen, de a' jámbor emberek szomorkodtanak, mindazon által nem fölöttö igen, a' mint a' világnak szokása,[a] és a' mint eszembe vettem, a' városnak nagyob része és az alacson renden lévö Polgárok a' Caesárnak részire hajlottanak. Sokan változásokat kivannak a' városban: Meg mondottam mind ezeknek, hogy én semmihez nem kezdök az Caesár ellen, oltalmazo hadi segétség, és költség nélkül. Annak-okáért semmi dolgom nem volt, mivel mindgyárast kezdetitül fogva eszembe vettem, hogy az el szaladáson kivül semmi egyébre nem agganának s' vigyáznának. Ha

---

[z] menetelnél,
[zs] félnek
[a] szokásá,

szintén a' Pompejus után szaladok is, de hová kérdes? [H1r:] a' Pompejus után szaladgyaké, nem cselekeszem? hát kihez folyamodgyam, midön Formianumbul[b] eljöttem volna, értettem, hogy a' Caesár az ö hadi népével azokon a' hellyeken volna, és bátorságossan Lucernum városába a' Pompejushoz nem mehétnék. Olasz Országban lévö tengeren kénszerittetünk kemény télen mennyi, s' nem is tudgyuk, merre. Kérlek, mondgyad meg, hogy ha az én Bátyámmal mennyeké, vagy ö nála nélkül? avagy az én fiammalé, avagy miképpen és mi modon? Mert mind a' két részrül nagy kéntelenség lészen és nagy szomoruság. De minémö nagy haragra görjed föl mi ellenünk és a' mi jószágunk miatt, jelen nem litünkben a' Caesar? Kétség kivül hamaréb,[c] mint más[d] embereknek jószágok miatt: azt gondolván, hogy ez által a' kösségnek joakarattyát magához kapcsollya mi rajtunk valo eröszak titel által. Kerlek, mondgyad meg már, melly nehezen essék, Olasz Országbul ezeknek az akadékoknak másova valo vitettetések, akarám mondani a' Birodalmi pálczának,[125] a' melly a' Polgár Mesterek elött vitettetik vala. De vallyon melly helly lészen minékünk[e] bátorságos, hogy már jo széllyel evezzünk, avagy szél fujtában mennyünk, minek elötte a' Pompejushoz jövendenénk. De hová, és mely felé siessünk, a' Pompejus után, nem tudgyuk. Ha pedig a' Caesár ellen leszek, és a' Pompejus részére állok, azt fogom cselekedni, a' mit a' jeles férfiak, tudni illik a' Lelius Martius Philippus, L. Flaccus és a' Qvintus Mutius Scaevola cselekedtenek, midön a' Cornelius Cinna uralkodnék, és a' [H1v:] kegyetlen Marius kegyetlenkednék, akar minémö ki menetele lött légyen a' Philippus dolgának; a' ki noha azt szokta vala mondani, hogy ö már mint egy elöre látna s' eszébe venne a' Cinnának kegyetlenségét, a' melly következet avagy meg is lött, mindazonáltal inkáb akarná azt, hogy a' Cinnát Roma Városába bé bocsátanák, mint hogy a' Philippus, Mutius, és Flaccus a' várost ellenséges kézzel meg szállanák, és a' Cinnát ki üznek. Sokkal külömben cselekedet a' Thrasybulus, a' ki Athenas városábul ki üzettetet, és talán is, de mind azon által a' Mutius Scaevolának tanácsa és szándéka helyes és illendö, a' L. Philippusnak igyekezete is nem rendetlen. Mivel pedig az idöhöz köll szabnunk magunkat, és a' jo alkalmatosságot, midön jelen vagyon, el nem köll mulatnunk. Es noha az elszaladásra alkalmatosságunk vagyon, mind azon által az a' tisztesség, böcsület, a' mellyre várakozom, unalmas. Légyen ugyan a' Caesár a' mi jo akaronk, a' melly bizontalan, de bár a' legyen-is,

[b] Formiumbul
[c] hamazréb
[d] máy
[e] minékunk

vallyon ennékem tulajdonéttyaé a' diadalmat. Es ha ugy lenne is, vallyon nem veszedelmes volnaé, hogy ha el nem venném, és ha elvenném is, nagy irigységet válalnék magamra minden felöl. Te talán azt mondanád, hogy nagy és sullyos dolog, és az ember könnyen vigire nem mehet, mind azon által ebbül ki köll fejtöznünk, de miképpen és micsoda formán lehet meg? és hogy azt ne gondollyad, hogy én örömöst meg maradok Olasz Országban, mivel bövebben szollottam ezen dolog felöl, meg is törtinhetik az, a' mint meg is [H2r:] törtinik sok féle kérdezésekben, hogy ezen dolgot (tudni illik Olasz Országban valo meg maradásomat) sok világos szokkal és argumentomokkal ki jelentettem, mindazonáltal a' másikat, tudnyi illik Olasz Országbul valo ki menetelemet világossabbakkal. Annak okáért kérlek tégedet, ugy adgy tanácsot ennékem, mint nagy és derék dologban tanácsot kérönek. Mind Cájetában s' mind Brundusiumba készétet hajonk vagyon, a' mellyen Pompejus után szaladhatunk. De ime ugyan azon éczakán, midön ezen Levelemet Callenum városában irnám, követek irkezinek és Levelek, a' kik azt jelentik vala, hogy tudni illik a' Caesár Corfinium városához irkezet, és hogy a' Domitius Corfiniumnál készen válogatot hadi sereggel táborba légyen, és meg ütközni akarjon. Nem gondolom, hogy Pompejus a' Domitiustul elfeleitkezzet, ötet elhadgya és meg ne segélye,[f] és noha a' Scipiot[g] Brundusium városába fölé két sereggel elöre elküldötte, ugyan azon Levelibe irt vala az akkorbéli Polgár Mestereknek, hogy ö nékie teczenék, ha egyik a' Polgár Mesterek közül azt a' hadi sereget, a' mellyet a' Polgár Mesterek öszvö gyüjtöttenek, a' régi Legioval együtt, mellyet a' Cornelius Faustus gyüitött vala, Siciliában hozna. De rutt dolog lészen, ha a' Domitiust, a' ki segétséget kiván, el hadgyuk. Vagyon ugyan egy kis reménségem, hanem nagy is mindazonáltal ezekben a' helyekben bizonyos, hogy tudnyi illik az Afránius a' Pirenaeus hegyén a' Treboniussal meg ütközött, és a' Trebonius meg verettetet, és hogy a' te Fabius-[H2v:]sod a' Caesárnak hadnagya, kapitánnya az ö seregivel azon a' helyen által ment. De egy szoval az a' hir foly, hogy Afranius nagy néppel közelgessen. Es ha ugy vagyon, talán Olasz Országban meg maradhatunk. En pedig, mivel nem tudgyuk bizonyossan a' Caesárnak utyát, melly felé mégyen és hová, mivel azt gondollyuk vala, hogy Capua avagy Luceria Városa felé menendene, Leptat a Levelekkel együtt Pompejushoz küldöttem; magam pedig, hogy valami szerencsétlenségben ne esném, visza tértem Formianumba.[h] Ezeket akartam értesedre adnom, hogy tudgyad, örvendetesseb és vigabb

[f] segéslye,
[g] scipiot
[h] Formiumba.

elmivel irtam ezen levelemet, mint ez elött valott, nem követvén mindazonáltal az én magam tanácsomat, hanem a' tiedet szorgalmatossan keresvén s' visgálván. Légy jó egéssegben!

5. M. T. C. a' Dollabellának
sok jót kiván!

NOha, kedves Dolabellam, én a' te böczületeddel meg eligedtem vala, és az nagy örömömre vigasságomra volt, mind azon által nem tagadhatom, hogy fölöttö igen örvendezek azon, hogy az emberek a' te diczíretedben engemet közönségessen részessé tesznek. Senkire nem találtam még (sokakkal szollok ugyan minden nap, mert sok emberséges emberek vadnak, a' kik egéssegeknek kedvéért, ezekre az egésseges hellyekre jönek; ezenkivül sokan a' szomszédságban lévö helyekrül az én rokonyim és jo akaroim közül), a' kik midön tégedet igen di-[H3r:]csérnének,[i] ennékem azonnal meg ne köszönnék. Mert el hitették magokkal, mivel te az én intésemnek helyt adcz és az én tanácsomat meg nem veted, hogy jeles polgárnak és Polgár-Mesternek meg mutatod magadat lenni; kiknek én noha igazán megfelelhetnék, hogy te magad tanácsával és magadtul cselekeszöl mindeneket, valamellyeket cselekeszöl, és hogy senkinek tanácsa nélkül nem szükölködöl, mindazonáltal tellyességgel nem értek egyet[j] vélek, hogy a' te diczíretedet meg ne kissebbitsem, ha mindenek az én tanácsommal látatnának lenni, s' nem is igen ellenzem s' tagadom. Mert hogy megvallyam, a' tisztességnek jobban, hogy nem mint illenék, kivánoja vagyok. Mind azon által nem gyalázatos tenéked, a' melly a' hatalmas Agamemnon királynak dicséretes volt, hogy tudnyi illik ö néki a' tanácskodasban ollyatén okos és bölcs tanács adója volt, a' mint a' Nestor; ennékem pedig nagy dicseretemre szolgál, hogy te mint iffiu Polgár Mester, nagy dicséretbe vagy mindenek elött, a' ki én alattam nevelkedtél és emberre löttél. Ezen kivül midön én Neapolisba érkeztem volna a' Lucius Caesárhoz betegségében, noha egész testiben nagy fajdalmokat Sérelmeket szenvedne, mind azon által minek elöttö köszönne ennékem, azt mondgya vala: „Edes Cicerom, örülök azon, hogy a' Dolabellánál ollyatén nagy böcsületben vagy, ha én az én Néném fiánál Marcus Antoniusnál ollyatén böcsületben volnék, jobb kárban volna a' közönséges jonak allapottya. A te Dolabelládnak mind örülök s' mind [H3v:] köszönöm,[126] a' kit én egyedül igazán Polgár-Mes-

[i] [A H2v lapon az őrszó:] csérnek
[j] egyed,

terséged után."[127] Annak utánna sokat beszillet a' Caesárnak halála felöl, és a' dolognak kimenetele felöl. Eszekenkivül meg vallotta, hogy soha semmi jelessebben, semmi dicséretessebben nem eshetet, semmi a' közönséges jonak elömenetelire hasznossab nem történhetet; és hogy minden emberek azt mondyák. En pedig arra kérlek tégedet, engedyed meg, hogy én is részess lehessek a' te dicséretedben, ha szintén meg nem érdemlettem is. Noha, édes Dolabellam (ezeket trefa gyanánt irtam), minden dicséretemet, ha valahol még vagyon, készebb volnék veled közlenem, hogy nem mint a' te dicséretednek[k] leg kisseb részét kivánnom: Mivel én tigedet mindenkoron mind szerettelek, a' mint magad is tapasztalhattad s' mind a' te cselekedetid által annyira föl görjedtem a' te hozzád valo szeretetre,[l] hogy tégedet soha jobban, a' mint mostan, nem szerettelek. Mert (elhidgyed) hogy a' tökélletességnél és embernek jo magaviselésénél semmi szebb, semmi ékessebb, semmi kedvesseb nem lehet. Mindenkoron, a' mint jol tudod, szerettem a' Marcus Brutust, az ö szép elméjeért, kedves erkölcséjért, s' kivált képpen valo jámborságáért és álhatatosságáért, mindazon által böjt más havának 15. napján, mellyen a' Julius[m] Caesár meg ölettetet, az én hozzá valo szeretetem annyira meg öregbedet, hogy én magam is csudálkoznám rajta, hogy én azt jobban szerethessem, a' kit ennekelöttö igen szerettem. Vallyon ki vala az, a' ki azt gondolhatta volna, hogy az én te hozzád valo szerete-[H4r:]tem jobban nevelkedhessek és meg öregbédhessek. De olly nagy, azt mondhatom, hogy az elött csak jo akarod[n] voltam, de most szeretlek is. Annakokáért nem szükség, hogy én tigedet incselek, hogy a' te böcsületedre és méltoságodra vigyáz és gondot viselly. Elö hozok (számlálok) hires nevezetes férfiakat, miképpen tudnyi illik szoktanak azok cselekedni, midön valakit inteni akarnak: Hiressebbet nevezetessebbet te náladnál nem tudok, szükség, hogy te magadat kövessed és magaddal tusakodgyál. Nem is illet tigedet, a' ki ennek elöttö olly jeles dolgokat vigben vittél, hogy magaddal meg hasomlanál. Melly mivel ugy ligyen, nem szükség az intés, hanem inkáb sok jokat köll tenéked kivánnunk. Mert a' történt meg te rajtad, mellyet nem tudom, történté valaha valakin, tudnyi illik hogy az a' kemény büntetés, mellyel a' párt ütöket meg büntetted, nem hogy gyülölséges lett volna, de inkább a' kösségnek kedves és kellemetes volt, és nem csak minden tisztességes böcsületes polgárnak, hanem még a' leg aláb valonak is tetczet. Ha ez te rajtad törtinet szerint törtint volna,

[k] dicéretednék
[l] szeretedre,
[m] Jullius
[n] akarad

minden jot kivánnék a' te szerencsédnek; de a' te bátorságodbul, szép elmédbül, és okos tanácsodbul származott. Olvastam a' te orátiodat, mellynél semmi bölcseb, okossabb nem lehet, mert olly csöndeszen léptél járultál a' dologhoz, és vigezetre olly szépen be fejeszted, hogy maga a' dolog mindeneknek egyenlö értelmekkel siettetetné veled a' párt ütöknek meg büntetésekre. Meg szabadéttad annakokáért a' Várost a' veszede-[H4v:]lemtül, a' polgárságot pedig a' félelemtül. Melly cselekedeted által nem csak nagy hasznára voltál az egész városnak, olly rövid idö alatt, hanem még szép emlikezetet-is szerzettél magadnak. Melly cselekedetedért, el hitessed magaddal, nagy reménségét helyhezteti benned a' Város, hogy tudnyi illik azokat, a' kik a' Caesárnak kegyetlenségébül megszabadétották a' Várost, és elöbbenyi szabadságára hozták, nem csak oltalmazod, hanem még tisztekkel is megajándékozod és nagy méltoságba helyhezteted. De a' mint reménlem, ezekrül szemtül szembe egyik nap büvebben szollok. Te mivel a' várost és a' közönséges jonak állapottyat oltalmazod, és minket is, azon légy, kedves Dolabellam, hogy magadrul-is el ne feleitkezzél. Légy jó egéssegben!

6. M. T. C. Brutusnak sok jót kiván.

A Mi dolgaink jobb állapotban láttatnak vala lenni, mert bizonnyal tudom, hogy tenéked meg irattattanak, a' mellyek történtenek. A két Polgár-Mesterek, tudnyi illik a' Hircius és Pansa ugy viselték magokat, a' mint gyakorta ö felölök irtam. Az iffiu Caesárnak, az Octavius Augustusnak ki mondhatatlan szép indulattya vagyon a' jo erkölcsökre és tisztességre. Vajha olly könnyen igazgathatnánk és vezethetnénk ötett, a' ki olly nagy tisztességben és méltoságban vagyon mindenek elött, melly könnyen még ekkoráig vezettük. Nehéz ugyan, de mindazon által jo reménségben vagyunk felölö. Mert elhitette magával az iffiu Caesár, kiváltképpen [H5r:] én általam, hogy mi az ö segétsége által marattunk meg, és bizonyára ha ö az Antoniust erövel a' Várostul el nem üzte volna, mindenek veszendöben löttenek volna. Három nappal avagy négy nappal ez elött, minek elöttö ez a' jeles dolog történt volna (az az, az Antonius meg vérettetet volna), az egész város meg iedvén, felesigestül, gyermekestül te hozzád folyamodik vala. Meg örülvén pedig (mert segétsége irkezék), szent György havának 20. napján inkáb kivánta a' te ide valo jöveteledet, mint hozzád valo menetelit. Melly napon én-is az én fáratságomnak nagy° és sok izbéli munkám-

° nágy

nak szép jutalmát vettem, ha lehet valami jutalma az igaz tisztességnek és böcsületnek. Mert az egész Roma városában lévö kösség én hozzám todult, és engemet nagy kiáltással és tapsolással a' Capitoliumba bé kisirt, és ott a' kösségnek eleibe a' törvény tévö helyre állétot.[128] Nincsen én bennem semmi meg feddésre dorgálásra valo, nem is köll lenni. Mind azon által minden renden lévöknek egyenlö akarattyok, köszönések, és jot kivánások indét engemet, azért, mivel dicséretes az, hogy én a' polgárság elött kedves és köllemetes vagyok, a' közönséges jonak elömozdétásáért. De ezeket inkább akarom, hogy mások által ércsed meg; kérlek tégedet, mennél szorgalmatossabban lehet, tudoséts engemet a' te dolgaid és tanácsid, vigezésid felöl, azt is jol meg gondollyad, hogy a' te kész voltod heában valonak ne láttassék. A Nemes Tanács és az egész Romai kösség ollyatén értelemben vagyon, hogy soha sem-[H5v:]minemö ellenség jobban meg nem érdemlette a' büntetést, mint azok, a' kik ebben a' hadban hazájok ellen támadtanak es fegyvert fogtanak, kiken én együl egyik[129] boszutállok, minden jámbor embereknek az ö étiletek szerint. Te ezen dolog felöl minémö ítéletben légy, magad jol tudod. En ugy gondolom, hogy a' három Atyafiaknak egyenlö ügyök légyen. Két[p] jámbor Polgár Mesterek elestenek a' Mutina városa alatt valo harczon, kik egyebet a' jámborságon kivül nem tudtanak. A Hircius az ütközetnek helin eleset, a' holott egy kevés nappal az elött diadalmas volt. Mert a' Pansa, minekutánna igen meg sebesittetet volna, a' nagy fajdalom miatt, mellyet el nem szenvedhetet, el szaladot. A több meg maradot ellenséget a' Decius Brutus és az Octavius Caesár kergeti. Mind azokat ellenségnek hirdették és kiáltották lenni, valakik az Antoniusnak részérül voltanak. Annak okáért nagyob része azt mondgya, hogy a' Tanácsnak vigezete a' tieidet is illeti, akár azok erövel fogattattak el, akár szánszándékkal magokat megadták. Ugy gondolom, hogy igen keménnyen nem szollottam, midön nevezet szerint az Antonius felöl étéletemet meg mondottam, hogy tudnyi illik én ugy gondolnám, hogy a' Tanácsnak tetüled köllene azon dolgot meg érteni. Költ szent György havának huszonkettödik[q] napján.

---

[p] Kér

[q] szuszonkettödik

7. A Marcus Brutus a' M. T. Ciceronak sok jót kiván!

MEnnyire meg örültem légyen, értvén a' mi Bru-[H6r:]tusunknak[r] és a' két Polgár Mestereknek, tudnyi illik Pansa és Hirciusnak dolgokat, könnyebben el gondolhatod, mint én meg irhatom. Nem csak dicsérem és örülök azon, hogy már egyéb efféle dolgok történtenek, de még hogy a' Decius Brutusnak Mutina Városábul valo kirohanása nem csak hasznára volt az egész városnak, hanem még a' győzödelemnek is nagy elömozdetására. Hogy pedig irod, hogy a' három Antonius atyafiaknak egyenlö ügyök légyen, és hasomlo büntetések, és minémö itéletben legyek ezen dolog felöl, jol tudom: Nem egyebet itélek, hanem azt, hogy a' Tanácsnak és a' Romai kösségnek ételetiben vigezésében helyheztetve légyen, a' mint tudnyi illik vigeznek azok a' polgárok felöl, a' kik a' harczon el nem estenek. De talán azt mondod ennékem, hogy nem jol[s] cselekeszem, hogy én azokat polgároknak nevezem, a' kik hazájok ellen támadtanak, sött én azt mondom, hogy méltán és igazán; mert, valamellyeket a' Tanács meg el nem igazétot, és a' Romai kösség meg nem parancsolt, azokat én kevéllyen meg nem itélek, és az én akaratom szerint nem rendölök. Azt ugyan nem tagadom, hogy attul, a' kit én meg nem ölettethettem, semmit eröszakkal el nem vettem, semmit engedelmességembül nem engedtem néki, noha hatalmamban volt, valameddig a' háboruság tartott. Mert ugyan is sokkal böcsületessebnek ételem azt lenni, a' mellyet a' közönséges város is jobban meg engedhet, hogy tudnyi illik a' szegényeket nyomoruságokban jobban nem köll háborgatni, és hatal-[H6v:]masoknak sok okokat nem köll adni, a' mellyek által az uralkodásnak kivánságára és a' kevélységre föl ingereltessenek. Melly dologban, édes Cicerom, te, a' ki jámbor és tökélletes férfiu vagy, és ennékem, méltán mind én magamra nézve, s' mind a' közönséges városnak kedvéért, kedves emberem vagy, ugy teczik ennékem, hogy sokat bizol a' te reménségedben; és azonnal, ha valaki valamit jol cselekesztget, annak mindenben engedni és kedve szerint járni akarsz, mint ha az, a' ki ajándékok által meg vesztegettetet, rosz utra nem vitettethetnék. Olly reménségben vagyok pedig, hogy Te, a' te emberséged szerint jo szivel meg engeded, hogy incsünk tégedet, kiváltképpen az egész városnak hasznára szolgálando dolgokban, mindazon altal azt fogod elkövetni, a' mellyet jonak ételsz lenni, a' mellyet én is elkövetek, ha engemet meg tanéttandasz. De édes Cicerom, most vagyon üdeje, hogy vigyázzunk, hogy tudnyi illik

[r] [A H5v lapon az őrszó:] tusnak
[s] jo

mi nem heában örültünk és örvendeztünk azon, hogy az Antonius minden hadával meg verettetet, és hogy valamelly kezdödött gonosznak eltávoztatása valami modon ne okozza, hogy már annál is gonoszabb annakutánna következzék. Semmi olly szerencsétlenség nem történhetik, mellyet mi ha szintén nem reménlünk is, avagy el nem szenvedünk is, a' mellynek nem annyira a' kösség, mint te lészesz oka, a' kinek ollyatén nagy méltoságat a' Tanács és a' Romai kösség nem csak elszenvedi, de még kivánnya is, és ugyan ollyatén méltoságot, melly valamelly szabad városban vala-[H7r:]kinek lehet, melly méltoságot te nem csak a' Várossal valo egyet értiseddel is, hanem minden dolgokat bölcsen valo rendeliseddel is köll meg oltalmaznod. Bölcsességedben pedig, a' mellyel birsz, semmi egyéb fogyatkozás nincsen, hanem hogy te semmi modot és rend tartást nem tartasz[t] más emberek tisztességinek és böcsületek valo meg adásában. Minden más egyéb ajándékokkal annyira föl ékesitettél, hogy te jo erkölczödre nézve a' régiek közül akár kihez is hasomlitathatol. Ez az egy, a' melly te tüled háláado és adakozo szibül származott, okossab, mértékletesseb adakozást kiván. Mert a' Tanácsnak semmit ollyaténT nem köll cselekednie másokkal, melly egyéb ellenkezöknek példajokra és erösittisekre szolgálhat. Annakokáért a' mi a' Polgár Mesteri tisztet illeti, félek attul, hogy a' te Caesárod azt ne gondollya, hogy a' te vigezised által nagyob méltoságra emeltetöt föl, mint onnét aláb szálhatna, ha Polgár Mesterre választatot volna. Ha az Antoniusnak volt oka az uralkodásra, mellyet más mint egy uralkodásra valo eszközt hagyot nékie, minémö elmivel gondolod lenni azt, a' ki azt gondollya, hogy ö akár minémö méltoságos tiszteket kirhet, mellyre ötet segétheti elömozdéthattya nem valamelly kegyetlen, a' ki már meg ölettetet, hanem maga a' Tanács. Annak-okáért akkor dicsérem a' te boldogságodat és bölcsességedet, midön értendem, hogy a' Caesár meg eligedet avval a' tisztesseggel és böcsülettel, a' mellyel a' rend tartáson kivül illettetet. Annak-okáért azt mondhatnád, más vitkével [H7v:] vádolsz[u] engemet, igen is más vitkével, ha ezt el távoztattyuk, hogy meg ne történnyék, vajha te láthatnád az én ö miatta valo félelmemet. Midön ez en levelemet irnám, azt hallottuk, hogy te Polgár Mesterre löttél. Akkor osztán igaz, illendö és álhatatos dolgokban foglalatoskodom, ha látandom ezt a' hirt igaznak lenni. A' te fiad friss és egésséges és elöre[v] Macedoniában a' lovas sereggel el küldettetet. Költ Táborban Pünkösd havának tizen ötödik napján.

---

[t] tartáasz,
[u] [A H7r lapon az őrszó:] vadolsz
[v] elére

8. M. T. C. Q. Tironak sok jót kiván.

MI, a' mint tudod, te tüled szent András havának második napján eljöttünk, hatodik napján Leucades Városában, hetedik napján Actium városában érkeztünk; és ott a' szél vészek miatt egy nap mulattunk. Innét ezen holnapnak kilenczedik napján szerencséssen Corcyra szigetiben eveztünk, Corcyra szigetiben ezen holnapnak tizen hatodik napjáig tartoztattunk a' szélvészektül, huszadik napján pedig a' Corcyraeabélieknek[130] rév partyoktul meg indulván a' Cassiopennek[131] partjáig szász husz stadiumnyira mentünk, ott azon helybe ezen holnapnak huszon harmadik napjáig tartoztattunk vala a' szelektül. Azzomban a' kik sietséggel mentenek, sok hajo töriseket szenvedtenek, mi vacsora után az nap onnét el indulván, játékképpen jo déli széllel és jó idövel azon éczaka más napra virradora Olasz Országban Hydrum[132] városába érkeztünk, ugyan azon széllel másod nap, a' melly huszon ötödik vala, négy [H8r:] orakor Brundusium városába érkeztünk, ugyan azon idöben velünk együtt az én Terentia feleségem, a' ki tigedet nagyra böcsül, béjött a' Városba. Ezen holnapnak huszon ötödik napján a' Cneus Plancusnak szolgája már egyszer Brundusium Városába adta meg ennékem a' te leveledet, mellyet igen vártam vala, a' mellyeket ezen szent András havának tizedik napján irtál, mellyek szomoruságomat igen meg enyhitették, kivántam volna, hogy tellyessegessen meg mentettenek és szabadétottanak volna szomoruságomtul. De az Asclapo[w] orvos bizonyossan azt mondgya, hogy te egyik nap meg gyogyulsz, meg is ugyan kérlek és intelek, hogy szorgalmatossan azon légy, hogy meg gyogyulhass. Ismértem[x] a' te okosságodat, mértékletességedet, és hozzám valo szeretetedet. Tudom, hogy te mindeneket meg cselekeszöl, hogy mentül hamaréb velünk lehess. De mind azon által ugy kivánom, hogy fölöttö igen ne siess. A Lysonak musikáját kivántam volna, hogy eltávoztattad volna, hogy igy a' holnapnak negyedik hetire, az az, utolso napjaira ne eset volna eljöveteled. De mivel inkább akartál szemérmetességednek engedni, és a' Lysonak kiréset nem akartad meg szegni, mint egésségednek kedvezni, azért ennekutánna jobban vigyáz egéssegedre. A Curionak meg irtam, hogy az orvosnak ajándékot adasson,[y] és hogy tenéked annyit adgyon, a' mennyi kivántatik, én gondot viselek arra, hogy annak megadatassék, a' kinek parancsolta, hogy adassék. A Lovat és az OEszvért Brundusiumba hattam, filek attul, hogy Romában nagy zöndülisek ne [H8v:] támadgyanak

[w] Asblapo
[x] Jsmértem
[y] adassan,

Boldog Aszszony havának elsödik napján, midön tudnyi illik Polgár Mester választatik. Mi mindeneket mértékletessen cselekeszünk. Vigezetre csak arra kérlek és intèlek tigedet, hogy vakmeröképpen a' tengerre ne adgyad magadat. Mert a' hajosok nyereségnek okáért sietni szoktanak, okos légy édes Tirom, nagy és veszedelmes tengeren köll által menned. Ha lehetséges, a' Mesceniussal[133] meny, ö okossan szokot a' tengeren járni, ha nem, más valamelly böcsületes emberrel, kinek méltoságátul tarcson a' hajos. Ha mind ezekben[z] szorgalmatosson eljársz, és mi hozzánk jo egessegben jövendsz, mindenekben meg elégitesz.[a] Légy jo egésségben, édes Tirom. A Curius Lyso Orvosnak[134] te felöled szorgalmatossan irtam. Légy jo egésségben.

[z] ezéekben
[a] eligétesz.

NEGYEDIK KÖNYV.[b]

1. A Marcus Tullius Cicero a' Servius Sulpitiusnak sok jót kiván.

A Marcus Curiust, a' ki Pátras városában kereskedik, sok és nagy okokra nézve szeretem. Mert ennékem mind régi barátságom vagyon ö véle, mihelyen a' törvinkedéshez kezdettem, azonnal barátságot vetettem ö véle, s' mind pedig Patrás városában, mind annak elöttö egynéhanszor, s'-mind ez mostani nyomoruságos háboru idöben az [I1r:] ö házához bé szállottam, mellyel, ha a' szükség ugy hozta volna, szintén ugy élhettem volna, mint magam házamnál. Nagy kötelességem vagyon pedig ennékem ö véle, és ugyan mint egy rokonságom, hogy tudnyi illik a' mi Atticusunknak legkedvesseb baráttya, és hogy ötet a' többi jo baráti közül egyedül tiszteli és böcsülli, kit ha te talán már meg ismértél, ugy ételem, hogy én késöbben cselekeszem azt, a' mellyet cselekeszem. Mert olly emberséges és tisztességes, hogy azt gondolom, hogy maga magát elégségesképpen ajánlya tenéked. Melly ha ugy vagyon, fölöttö igen kérlek tégedet, hogy azon jo akaratodhoz, a' mellyel ö hozzá voltál, minek elöttö ezen Levelemet vetted, annak utánna a' mi ajánlásunk által annál nagyob járullyon hozzá. Ha pedig szemérmetessége miatt te hozzád nem jött, avagy még ötet jol meg nem ismérted, avagy ha még-is szükség, hogy tenéked szorgalmatossabban ajánlyam ötet: ugy ajánlom, hogy soha senkit szorgalmatossabban és illendöbb okokra nézve nem ajánlhatok.[c] El-is követem azt, a' mellyet elkövettek azok, a' kik tisztán, igazán, és tisztesség kivánás nélkül ajánlanak valakit. Mert azt fogadom tenéked, avagy inkáb arra kötelezem magamat, s'-arra felelek, hogy a' M. Curius ollyatén erkölcsel bir, és olly jámbor s'-emberséges, hogy ötet mind barátságodra s'-mind az én szorgalmatos ajánlásomra, ha meg ismére d, s'-méltonak étiled lenni. Ennékem bizonyára kedves dolgot fogsz cselekedni, ha érteni fogom, hogy az én Levelemnek[d] annyi ereje volt, a' mint én [I1v:] el-hitettem magammal, midön ezeket irnám. Légy jo egésségben!

---

[b] [A fejléc I1v—K8v között a verso lapokon:] NEGYEDIK [I1r—K8r között a recto lapokon:] KÖNYV.

[c] ajánlhattok.

[d] Levelémnek

2. M. T. C. P. Silonak[135] *sok jót kivan.*

Mennél inkáb naponként Levelek és hirek által a' Syriába lévö nagy háboruságot értem, annál inkáb kérlek tégedet a' mi barátságunkért, hogy a' Marcus Annejus követet mentül hamaréb visza küldgyed. Mert által láttam én, hogy segétsége, tanácsa, és vitézsége által leg inkáb segéthet meg engemet és az Roma városat. Hogy ha illyetén nagy dolga nem forogna fön, reá nem vehettük volna, hogy el ment volna tülem, sem engemet, hogy ütet el-bocsátottam volna. En Ciliciában szándékozom ugy mint Pünkösd havának elsödik napján, szükség, hogy az Annejus én hozzám visza térjen. Arra, a' mellyrül szemtül szembe szollottam, és Levelem által-is szorgalmatossan fáradoztam, fölöttö igen kérlek, hogy gondod légyen, hogy az ö dolgát, a' melly a' Sardinia szigetiben lakozok ellen vagyon, ugy ennek igassága és Méltosága szerint vighez vihesse. Ertettem a' te beszédedbül, midön te veled Ephesusba szollottam volna, hogy te az M. Annejusért mindeneket elkövetnél. Mind azon által elhitessed magaddal, hogy ennékem semmi némö kedvesseb dolgot nem cselekedhetöl, mint ha értendöm, hogy ö te általad az ö ügyet kivánsága szerint vighez vitte, a' mellyet hogy mentül hamarréb vigy, még-is fölöttö igen kérlek. Légy jo egésségben. [I2r:]

3. M. T.[e] *C. Q. Thermusnak*[f] [136]
sok jót kiván!

NEm gondoltam, hogy megtörténhessék, hogy én a' szollásban meg fogyatkozzam, de mind azon által a' Cájus Leniusnak ajánlásában meg fogyatkoztam. Annak okáért a' dolgot rövideden meg magyarázom, de mind azon által hogy világossan meg ismérhessed az én akaratomat. Ki mondhatatlan, mennyire böcsüllyük a' Cneus[137] Leniust, mind én s'-mind az én báttyám, a' ki ennékem legkedvesseb, mind az ö sok szolgálatyáért, s'-mind az ö jámborságáért és kiváltképpen valo emberségeért s'-jo maga viseléseért. En ötet nem örömöst bocsátottam el, mind az ö barátságáért s'-nyájas társaságáért, s' mind mivel az ö hü és hasznos tanácsival örömöst éltem vala. De félek attul, hogy azt ne gondollyad, hogy én eleget szolhatok, mivel azt mondám, hogy a' szollásban meg fogyatkoztam. Ajánlom tenéked ezt az embert, a' mint által érted, nem külömben mint ha magam emberét kölletnék ajánlanom, a' ki felöl ez elött valo Levelemben irtam. Fölöttö igen kérlek tégedet, hogy a' minémö dolgai vannak a' te Tartomá-

[e] [Az I1v lapon az őrszó:] M. T.
[f] *Thremusnak*

nyodban, el igazétsad, és a' mi tenéked igaznak lattatik lenni, mond meg néki: Emberséges és adakozo embernek meg ismérned lenni. Annak okáért kérlek, hogy ötet nyertessen szabadon dolgaitul meg menekedvén mentul hamaréb visza bocsássad. Ebben ennékem és az Bátyámnak igen kedves dolgot cselekeszöl. Légy jo egésségben. [I2v:]

4. M. T.[g] *Cicero, a' Terentia felesége és az Tullia Leánnya*[138] *a' Q. Tironak sok jót kivánnak!*

NOha a' te munkádnak hasznos voltat minden némö helyekben kivánom, mind azon által nem annyira én érettem, mint te éretted bánom, hogy jó egésségben nem vagy. De mivel már a' betegségedbül negyed napi hideglölés származott (mert ugy irja a' Curius), ugy reménlem, hogy szorgalmatos orvoslás által meg gyogyulsz. Csak azt cselekedgyed, a' mi emberségedet illeti, és semmi egyébre ne vágy, hanem hogy mennél jobban mostani idöben meg gyogyulhass. Tudom, hogy kivánsz minket látni, de mindenekhez könnyebben juthatz, ha meg gyogyulsz. Nem akarom, hogy sies, hogy erötelen és beteges állapottal lévén meg ne csömöllyel,[139] és télen a' vizen szerencsétlenül ne járj. En a' városhoz érkeztem boldog aszszony havának negyedik napján, a' hová olly szépen jöttenek elömben ki, hogy már tisztességessebben nem lehetet. De szüntén a' Polgárok között lévö egyenetlenségnek avagy inkáb háboruságnak szélvészei köze irkeztem, mellyet midön le csöndesétteni akarnék, és a' mint gondolom, le-is csöndeséthetnék: némelly embereknek kivánságok (mert mind a' két részrül vannak, a' kik hadakozni akarnak) meg akadályoztanak. Es ugyan maga-is a' mi kegyelmes Caesárunk fenyegetö és haragos Levelet irt a' Tanácsnak, ezen föllyül meg szemtelen-is vala, a' ki a' vitézlö rendet a' Tanácsnak akarattya ellen [I3r:] tartoztatna, és a' Tartományban uralkodnék. Erre pedig az én Curiom görjeszti vala föl ötet. A' mi Antoniusunk ugyan és a' Q. Cassius semmi eröszak tétel által ki nem üzettetvén a' Curioval a' Caesárhoz mentenek, minek utánna a' Tanács a' Polgár Mestereknek, tisztviselö Biraknak és Város igazgatoinak és minekünk Polgár mester képéjnek[140] parancsolta s'-imponálta volna, hogy szorgalmatos gondot viselnének, hogy valami kárvallás a' közönséges jonak állapottyában ne esnék, történnek. Soha[h] nagyobb veszedelemben nem forgot a' város, söt a' gonosz

[g] [Az I2r lapon az őrszó:] M. T.
[h] soha

Polgaroknak soha készebb Hadnagyok nem volt. A' mi részünkrül-is szorgalmatossan készülnek a' hadhoz; és ugyan a' mi Pompejusunknak méltósága és szorgalmatos vigyázása[i] által, a' ki a' Caesártul későn kezdet félnyi. Ennékem mind azon által a' Tanács ebben a' Zurzavarban igen kivánt triumphust, de a' Lentulus Polgár Mester, mennél inkáb az ö tisztiben s'-hivatallyában el járna és jo akarattyat meg mutatná, s'-egyszer s'-mind a' mellyek szükségessek volnának, ki szolgáltatna, azt mondotta, hogy a' közönséges jonak költségébül tartatná.[j] Mi semmit nem cselekeszünk kivánatossan, és ezért-is nagyobra böcsültetik a' mi méltóságunk. Az Olasz[k] Országnak tartományi föl osztattanak, ki ki minémö részét birja annak. Mi Capua tartománnyát választottunk. Ezeket akartam értisedre adnom. Te szorgalmatossan azon légy, hogy jo egésségben lehess, levelet is irj én hozzám, valamikoron alkalmatosságod lészen az elküldésre. Meg is légy jo egésségben. Költ Boldog aszszony havának tizen kettödik[l] napján. [I3v:]

5. M. T.[m] Cicero C. Pompejusnak
sok jót kiván!

MIdön te hozzád Levelet küldöttem, a' melly tenéked Canusium Városába meg adattatot, semmi gyanuságom nem vala, hogy te a' közönséges jonak állapottyáért a' tengeren által mennél, s'-nagy reménségben is valék, hogy meg lenne, hogy Olasz országban avagy bikességet, egyességet szerezhetnénk,[n] mellynél én semmi hasznossab dolgot nem láttam vala, avagy a' közönséges jonak állapottyát böcsületessen oltalmazhatnánk. Azomban még el nem érkezvén ez az én Levelem te hozzád, abbul a' te parancsolatodbul, a' mellyet AElius felöl a' Polgár Mestereknek adtál vala, a' te tanácsodat meg értettem, nem várakoztam, mig ennékem Leveled el érkeznék, hanem mindgyárast az Q. Battyámmal és az én magzatimmal Apuliaban indultam. Midön Theanum Sidicinum Városába érkeztem volna, a' Cneus Messius, a' te jo Barátod azt mondotta ennékem, és mások is többen, hogy a' Caesár Capuába menne, és hogy az nap Eserniában maradna. Bizonyára igen meg indultam azon: mert hogy ha ugy volna, azt gondoltam vala, hogy nem csak az én utam el rekesztetet, hanem még magam is tellyesség-

[i] vigyása
[j] tarratná.
[k] olasz
[l] kettödig
[m] [Az I3r lapon az őrszó:] 5. M. T.
[n] szerezhétnénk,

gel kézben estem volna. Annak okáért midön Cales Városába értem volna, hogy ott kiváltképpen meg szállanék, mig bizonyossan azt, a' mit Esernia felöl hallottam vala, meg érthetném. De ennékem, midön Cales Városában volnék, egy leveledet ho-[I4r:]zák, a' mellyet te a' Lentulus Polgár Mesternek küldöttél;[o] a' melly igy vala irva: Hogy tudnyi illik böjt más havának tizen hetedik napján[141] L. Domitiusnak Levelet vetted volna, és annak mását leveled alá irtad volna, azt-is irad vala, hogy a' közönséges jonak nagy hasznára volna, ha minden seregek mentül hamaréb egy helyen öszvö gyülnének, és hogy oltalmazo sereg, a' melly elegendö volna, Capua Városában hagyatatnék. Ez levelet el[p] olvasván, azon értelemben voltam: hogy onnét a' többiek mindnyájan minden seregekkel együtt te veled Corfinium Városához jönének. A' Hova ennékem, mivel a' Caesárnak tábora a' városnál volna, nem gondoltam, hogy bátorságos utam légyen. Midön nagy várakozásban volna a' dolog, mind a' kettöt egyszer s' mind hallottuk, tudnyi illik mind azokat, a' mellyek Corfiniumba történtenek, s'-mind hogy te Brundusium fele indultál volna. Midön sem én, sem az én Bátyám nem kitelkednénk, hogy Brundusium fele ne mennénk, sokak által, a' kik Samenium és Apulia Városátul jönek vala, meg intettettünk, hogy öriznénk magunkat, hogy a' Caesárnak kezibe ne esnénk, mivel ö azokra a' helyekre, a' hová mi mennénk, ment volna, és hogy gyorsabban-is oda érkeznék,[q] mint mi, a' hová szándékozik vala. Melly mivel igy volna, sem ennékem, sem az én Bátyámnak, sem másnak valakinek a' mi jo barátink közül nem teczet arra mennyi, hogy a' mi vakmeröségünk nem csak mi magunknak, de még a' közönséges jonak-is ne ártana; Kiváltképpen mivel nem kitelkedünk vala, hogy ha [I4v:] szintén bátorságos utunk lett volna is, mind azon által tégedet el nem irhettünk volna. Azomban böjt elsö havának 20. Napján el-vettük Canusium városában irt két Leveledet, a' mellyekben minket intesz vala, hogy hamaréb Brundusium Városában jüjünk. Mellyeket midön el vettünk volna böjt elö havának 17. Napján[142] nem kitelkedünk vala, hogy te már Brundusium Városába ne érkeztél volna. Mi pedig azt gondollyuk vala, hogy a' mi utunk tellyességessen el rekesztetet volna, és hogy mink-is nem külömben, mint azok, a' kik Corfiniumba mentenek, kézbe estünk volna. Mert azt véllyük vala, hogy nem csak azok el fogattattanak, a' kik a' föl fegyverkezet ellenségnek kezében estenek, hanem még azok-is, a' kik a' tartományokban bé rekesztettvén a' várakban, másoknak hatalmokban

[o] küldottél:
[p] él
[q] érkenznék

estenek volna. Melly midön igy légyen, inkáb akartam volna, hogy eleitül fogva veled lettem volna, mellyet hogy tenéked meg mutatnék, Capua városábul eljöttem. A' mellyet nem a' terhnek gondnak el-távoztatásáért cselekedtem, hanem mivel látom vala, hogy azt a' várost vitézlö rend nélkül meg nem tarthatnánk: Mert nem akartam, hogy a' történnyek én rajtam, a' mi bánom, hogy sok jeles férfiakon meg történt. Mivel pedig te veled együtt nem lehetek, vajha a' te tanácsodat érthettem volna, mert gyanuséggal vigire nem mehettem: Mivel mindeneket elöre meg láttam vala, hogy meg lennének; és hogy ez a' közönséges jonak állapottya Olasz országban te hadnagyságod alat meg nem maradhatna. Nem-is vettem meg tanácsodat, hanem a' [I5r:] közönséges jonak állapottyát siratom, s'-nem-is gondolom azt, hogy ha te mit el-követtél, s' én nem hallom, hogy bölcsen s'-okossan nem cselekedted volna, a' mellyet én mindenkoron ételtem, tudnyi illik elsöben a' bikességnek ha szintén nem igaz czikkelykkel és conditiokkal valo meg tartása felöl; Másodszor a' városnak meg maradása felöl (mert Olasz Ország felöl soha ennékem semmit nem jelentett vala) ugy gondolom, meg emlikeztél rola. De én nem tulajdonétom magamnak, hogy az én tanácsomnak hellyesnek köllött lenni, a' te tanácsodat követtem, s' nem is a' közönséges jónak kedveért, a' melly felöl kétségben esem, a' melly még most nyavalás és veszedelmes Országban ben lévö háboruság nélkül helyre nem alléttathatik; hanem téged kereslek vala, te veled kivántam vala lennyi, s' el sem mulatom, ha alkalmatosságot lölhetek. En könnyen által láttam vala mind ezeket, hogy a' hadakozásra vágyodo[r] embereknek eleget nem tehetek. Mert elsöben elöttem viseltem, hogy semmit egyebet a' bikességen kivül én nem kivánnék, nem a' vigre, mint ha attul félnék,[s] a' mellytül amazok, hanem hogy azokat az Országban ben lévö háboruságnál kisebbre tartottam vala. Innét[t] ha szintén a' haboruság el kezdödnék is, midön látnám, hogy a' bikességnek czikkelei s' conditioi[u] te hozzád hozatatnának, és te azokra tisztességessen és elégségessen meg felelnél, az én okaimat elöhoztam, gondolván, melly könnyen meg nyugodnám én azon a' te hozzám valo jo akaratodért; meg emlikezvén rola, hogy csak egyedül volnék, a' ki a' [I5v:] közönséges joval tött sok jo titeminyimért iszonyu és rettenetes büntetiseket el szenvedtem volna; én egyedül volnék, ki ha szintén meg bántottam volna ötet, a' kit már akkor, mikor fegyverben volnánk, másodszor a' Polgár mesterséggel és triumphussal meg kináltanak vala, részesse

[r] vájodo
[s] félnek,
[t] Jnnét
[u] condititi

tenne azon háboruságban, hogy én a' gonoszoknak erőszak titelekkel egyeznyi és értenyi lattatnék. Es ezeket én előbb meg nem gondoltam, mint mig ennékem nyilván meg nem izenték, s'-nem-is iedtem meg azoktul anynyira, ha el kölletnék-is szenvednem, mint el-távoztatnyi akartam, ha tisztességessen el távoztathatnam. Látod azon idöre[v] valo, mig a' bikességet reménlettük, rövid okaim;[w] [143] a' többi idönek alkalmatosságat a' dolog meg akadályozta.[x] Azoknak pedig, a' kinek kiknek eleget nem teszek,[y] könnyen meg felelek: Mert én sem voltam a' C. Caesárnak soha job akaroja, mint azok, sem ök a' közönséges jonak jobban szeretöi, mint én. Ez a' külömbség vagyon én köztem és ö köztök, mivel hogy ök-is leg jámborabb[z] polgárok, és engemet-is illet az a' dicséret, én conditiokkal, a' mint ertettem vala, hogy té-is azt kivánnad, ök fegyverrél inkáb még harczolni kivántanak. Mellyeket mivel az okosság meg győz, meg cselekeszem bizonyára, hogy mind a' közönséges jonak, s'-mind tenéked meg felelhessek. Légy jo egésségben.

6. Cneus Pompejus M. Marcellus és Lentulus Polgár Mestereknek sok jót kiván!

[I6r:] EN[a] a' mint gondoltam vala, hogy ti el sziledvén sem a' közönséges jonak, sem ti magatoknak ségétségül nem lehettek: Annakokáért a' L. Domitiushoz levelet küldöttem, hogy elsöben ö minden seregivel mi hozzánk jönö, ha maga felöl kitelkednék és nem biznék, hogy a' XIX sereget,[144] a' kiknek Picenumbul én hozzám kölletet jönyi, mi hozzánk küldene. A mitül filtem és tartotam, meg lött, hogy tudnyi illik a' Domitius bé rekesztetik, és hogy maga elégtelen volna a' tábornak föl verésére, mivel az én XIX, és az ö XII sereget három mezzö városokra föl osztotta (mert egy részét Album Városába, s' más részét Salmo Városába helyheztetté), és ha szintén akarná is, el nem hozhatná. Most akarom, hogy tudgyad, hogy én nagy szorgalmatosságban foglalatoskodom: mert ennyi és illyetin férfiakat veszedelemtül és meg szallastul meg akarok mentenyi. Segétségekre sem mehetek, annak a' két legionak pedig nem gondolom, hogy meg paran-

[v] reödi
[w] okatim:
[x] akadátyozta.
[y] leszek,
[z] jámbori
[a] [Az I5v lapon az őrszó:] En

csoltassék, hogy oda vezettessék; Mellyekbül XIV seregnél többet öszvö nem vihettem, mellyeket Brundusiumba bocsátottam; Canusium városat sem gondoltam távul litemben vitézlö nép nélkül hagynyi. D. Leliusnak meg hattam, mivel nagyob sereget várnék, hogy ha ti néktek ugy teczenék, hogy valamellyik ti közületek én hozzám jöne, a' másik Siciliába menne aval a' sereggel, a' mellyet Capua Városa körül fogadtunk, és azokkal a' vitézekkel, a' kiket Faustus fogadot. A' Domitius az ö XII seregivel együtt azok melle állana, a' többi seregek mind Brundusium [I6v:] felé mennének, és onnét Dyrrachiumba hajokon által vittettetnének. Most mivel ez mostani idöben sem én, sem ti a' Domitiusnak segétségire nem mehetünk, sem a' hegyeken által nem vihettyük, azon köll lennünk, hogy ehez a' VIII sereghez, a' mellyek velem vadnak, az ellenség ne[b] férjen, avagy az uton el érjen.[c] Annak-okáért ugy teczik ennékem (ugy látom, hogy a' C. Marcellusnak is és egyéb tiszt viselöimnek, a' kik itt vannak), hogy Brundusium felé vigyem ezen sereget, a' melly en velem vagyon. Intlek titeket, hogy valamennyi vitézeket gyüithettek, gyüitsetek, és azokkal mentül hamaréb Brundusium Városához[d] jöjetek. Avval a' fegyverrel, mellyet hozzám küldenyi akartok, azt tanácslom, hogy a' vitézeket föl fegyverkeztessétek, a' kik veletek vadnak; a' minémö fegyver pedig meg marad, azt ha által hozzátok, nagy hasznára lesztek a' közönséges jonak. Akarnám, hogy ezen dolog felöl a' mienket tudoséttanatok. En a' P. Lupushoz és Q. Coponiumhoz[145] kapitányokat küldöttem, hogy mi mellénk állanának, és valamennyi vitézek volna, mind mi hozzánk hoznak. Légy jó egésségben.

7. M. T. C. Marcus Mariusnak sok jót kiván![146]

GYakorta gondolkodván a' közönséges nyomoruságokrul, a' mellyben együtt voltunk, söt még azt a' napot is elmimben forgatom. Mert Pünkösd havának tizen harmadik napján midön a' Lentulus és Marcellus Polgár Mesterekkel estve Pompejanum majoromba érkeztem volna, leg ottan busult elmivel [I7r:] jelen voltál. Busulást szereznek vala pedig tenéked mind a' te hozzám valo kötelességed, s'-mind az én veszedelmem felöl valo gondolkodásid, mert ha Olasz[e] országban maradnék, féltél vala, hogy tisztemnek kötelességemnek meg nem felelnék, ha el mennék az hadba, az én

[b] né
[c] erjén.
[d] Városádoz
[e] olasz

veszedelmemen meg haborodtál vala. Melly idöben láttad bizonyára, hogy én-is ugy meg hábarodtam, hogy föl nem tudnám találnyi, mit kölletnék cselekednem. Mind azon által szemérmetességemnek s'-hiremnek nevemnek inkáb akartam engednyi, mint hasznomat keresnem. Melly cselekedetemet megbántam, nem annyira veszedelmemre nézve, mint sok vitkekért, mellyeket ott láttam s'-hallottam, a' hova érkeztem vala. Elsöben nem nagy sereget láttam, nem is vitézeket, másodszor a' hadnagyokon kivül, ezenkivül némellyeket (a' fejedelmekrül szollok), a' többiek elsöben a' hadban ragadozok, annakutánna a' szollásban olly kemények, hogy a' gyözödelemtül eliednék; legkiváltképpen pedig hires nevezetes férfiaknak pénzeket láttam, mit kérdezed? Semmi jót az egy igaz ügyön kivül nem láttam. Melyleyket midön láttam volna, kétségben esvén a' gyözödelem felöl, leg elsöben a' bikességet javallottam, mellynek mindenkor kivano szerzöje voltam, annakutánna midön a' Pompejus ettül az értelemtül igen irtoznék, javallanyi kezdettem a' háboruságot.[f] Ez nyeha nyeha teczik vala néki, és ezen értelemben láttatik vala lennyi, és talán abban-is lett volna, ha némelly ütközet után vitéziben el nem bizta volna magát. Az idötül fog-[I7v:]vást az a' hires nevezetes férfiu semmi dicséretre valo avagy fejedelemhez illendö dolgot nem vüt vigben: az ö gyülevesz és öszvö szedegettetet népével erös és válogatot legiokkal meg ütközött, rutul meg gyözettetvén még a' táborát-is[g] el hadta, maga egyedül szaladott el. Ezt a' hadnak ki menetelit meg jövendöltem vala én, nem-is gondoltam, hogy meg történhessek, mivel meg az ütközet elött sem valánk hozzájok hasomlok,[h] hogy az ütközet után föllyül halladnánk. Eljöttem abbul a' helybül, a' mellyben avagy az ütközetben elköllött volna esnem, avagy valami lés helyekbe[147] jutnom, avagy a' gyözödelmesnek kezibe kerülnöm, avagy a' Juba[i] királyhoz szaladnom, avagy számkivetésre valo helyet választanom, avagy magamat meg ölnöm. Bizonyára ezenkivül más okot nem találhattál, ha a' gyözödelmesnek nem akarnál, avagy nem mernél kezibe esnyi. Mind azok a' szerencsétlenségek közül, a' mellyeket elöszámláltam, nincsen el szenvedhetöbb a' szám kivetésnél, kiváltképpen az ártatlannak, a' hol nincsen semmi rutság; hozza-is teszem, midön azon városban nem élhetz, a' mellyben mindeneket, valamellyeket látsz, szived faydalmával látod. En az én rokonságimmal és jo Barátimmal (ha még valaki valamivel bir) inkább az enyimek között akarok lennyi. Valamellyek meg törtintenek, mindeneket meg jövendöltem, haza

[f] báboruságot.
[g] táborét-is
[h] hasomlom,
[i] juba

jöttem, nem hogy leg job alkalmatosságom volna az élésre, de mind azon által, ha a' közönséges jonak valami formája volna, mint hazámban, ugy volnék, ha nem, tehát mint szám-[I8r:]kivetésben. Halálomat magamnak mért kivánnam, nem látom semmi okát; mert ohajtanám, sok okai vannak. Mert régi köz mondás: A' hol nem az vagy, a' ki voltál, és nem ugy élsz, a' mint köllene élned, nem tudom, mért kivannad életedet. De mindazon által büntelen s' ártatlan lennyi nagy vigasztalás, kiváltképpen mivel két dologgal vigasztalom magamat, tudnyi illik a' Nemes tudományoknak mesterségével, és nagy dolgoknak dicséretivel; Mellyek közül egyikétül éltemben soha meg nem fosztathatom, a' másikátul még halálom után sem. Ezeket büvebben irtam, és tenéked nehézségedre voltam, mivel tigedet mind ennékem s' mind a' közönséges jonak szeretöjének ismértelek lennyi. Minden tanácsomat veled közlenyi akartam, hogy leg elsöben tudnád, hogy én soha nem kivántam, hogy valaki erössebb és hatalmassabb volna az egész Romai közönséges jonak állapottyán kivül, minek utánna pedig egy embernek vitke által csak egy volna a' méltoságban, hogy ellene nem álhatnánk, én a' bikességet kivántam, a' hadi sereget elvesztvén, és azt a' Hadnagyot, a' kiben egyedül a' reménség helyheztetett vala, a' többinek azt javallottam, minekutanna pedig reá nem birhattam, éltem magam tanácsával, és a' háboruságnak le mondottam. Most pedig, ha ez város, inkább Polgár akarnék élnyi, hanem számkivetet akarnék lennyi, s'-nem-is alkalmatossab helyen, mint ha Rhodus és Mitylenas városába mentem volna. Ezekrül te veled akarék szemtül szembe beszilgetnyi, de mivel sokára halladna, levelem által [I8v:] akartam értésedre adnom, hogy tudnál azoknak felelnyi, a' kik engemet rágalmaznának, ha valaha reájok akadnál. Találtatnak némellyek, kik vitekül tulajdonétsák az én életemet, mivel az én halálom semmit sem használt volna a' közönséges jonak. Kik, bizonyára tudom, nem gondollyak meg, hogy sokan elestenek: Kik ha az én tanácsomat követték volna, noha egyenetlen bikességben élninek, mind azon által tisztességessen. A' hadakozásra aláb valok löttenek volna, de nem ügyökre nézve. Talán bövebb szokkal irot Levelet küldöttem, mint kivánnal, a' melly ugy gondolom, hogy hoszszunak láttassék tenéked, ha hoszszabbat ennékem nem küldenddesz. En ha azt, a' mit akarok, vigben viszem, ugy reménlem, hogy rövid idö mulván látnyi foglak tigedet. Légy jo egéssegben.

8. M. T. C. Marcus Marcellusnak
sok jót kiván!

NOha jol tudom, hogy olly jó és fö tanácsal elsz, hogy én azt meg nem merem vetnyi, nem olly formán, mintha én attul külömböznék, hanem mivel hogy tigedet olly bölcs embernek itéllek[j] lennyi, hogy az én tanácsomat a' te tanácsodnál föllyeb nem merem tartanyi. Mind azon által a' mi régi barátságunk, és az te én hozzám valo jo akaratod, a' mellyet gyermekségemtül fogva meg ismértem, engemet arra vütt, hogy én azok felöl irnék te hozzád, mellyeket mind te néked hasznosoknak lennyi vélnek, s' mind pedig a' te böcsületed ellen [K1r:] nem volnának. Jól emlikezem én reá, hogy te légy az, a' ki ezeknek az háboruságoknak eleit még annak elöttö-is által láttad, és az Polgár mesteri tisztet jelessen és nagy méltósággal viselted. De azt is láttam, hogy te sem a' belsö föl támadások[k] felöl valo tanácsot, sem a' Cneus Pompejusnak az ö sok népet, sem a' hadnak nemét nem javallod, és hogy mindenkoron nagy filelemben voltál. Ugy vilem, hogy mostan is jol emlikezzél rola, hogy én-is ollyan értelemben voltam. Ez okáért sem te nem forgattál igen az hadban, én is ugyan azon voltam, hogy én belé ne keverjem magamat abban a' hadban. Mert nem illy formán harczoltunk, a' minémö képpen gyözödelmessek lehettünk volna, ugymint hasznos tanácsal, fö méltósággal, és igaz igyünkel, mellyekel föképpen birtunk, hanem karainkal, és minden erönkel, mellyekben a' mi ellenségünkhez hasomlok nem voltunk. Annakokáért meg gyözettettünk, avagy ha a' méltóságot avagy fölséget meg nem gyözhetnyi, mind azon által meg filemlettünk, és elvetet elméjüke lettünk.[148] Melly dologban a' te tanácsodat méltán minden ember dicsérheti, hogy az gyözödelem felöl kétségben esvén, nem-is akartál meg ütköznyi; és meg mutattad, hogy az ki hazának igaz fia, a' belsö pártütésekhez nem örömöst kezd, sem pedig vigiglen meg nem marad azokban. Az kik te veled azon tanácsot nem követtek, azokat[l] látom, hogy két részre oszlottanak: Mert némellyek ujonnan háboruságot indéttanyi akartanak, és ugyan ezek Africában mentenek; avagy nimellyek, valamint mi cselekedtünk, a' gyözödelmes Caesárnak magokat meg adták. A' [K1v:] te tanácsod közép szerint valo volt, ugy mint a' ki ezt filelmes, amazt pedig el átalkodott és kemény elméhez illendönek aléttanád. Meg vallom, a' te szándékodat sokan,[m] avagy azt merem mondanyi, hogy min-

[j] itéllyek
[k] támadosok
[l] ázokat
[m] sokán,

denek jeles, merész férfiu tanácsának itélék lennyi. De mind azonáltal illyetin szándékodban, a' mint vélem, modot tarthatz, kivált képpen azért, hogy a' te jószágodnak visza nyerésére, az te jo akaratodon kivül semmi sem heanyos. Mert én ugy értettem, hogy semmi más oka nem volna, a' melly kitelkedést szerezne néki, hanem hogy félne azon, hogy aztot te jó tétemény gyanánt nem is fognád föl vennyi. Melly dolog felöl micsoda értelemben legyek, nem szükség, hogy sok szo szaporitást tegyek, holot ki teczik, én magam mit cselekedtem. Es noha ugyan immár elvigezted volna magadban, hogy inkáb el akarnál lenni ez a' város nélkül, hogy sem látnyi azokat, a' mellyeket nem kedvelsz; de mind azon által meg köllenék gondolnod, hogy akár légy másut, mindenkor ugyan annak, a' ki elöt szaladsz, az ö birodalmába fogz meg maradnyi;[n] Az ki ha szintén elszenvedne, hogy te minden jószágodtul meg fosztatván, másut csöndessen és bikességessen élnél, mind azon által tenéked meg köllenék gondolnod, inkáb Mytilene és Rhodus szigetiben, hogy sem mint Romában,[o] és hazádban, akár micsoda állapot legyenis, élni akarnále. De midön ez olly nagy Ur, az kit féltünk, hogy immár csak az egész világot be nem fogta. Nem de inkább veszedelem nélkül, házadnál akarnále lennyi, hogy nem veszedelemmel másénál. Ugy vagyon, ha ugyan[p] [K2r:] czak meg köllenék halnom, én inkább hazámban akarnék, hogy sem kün valo és idegen Országban. Mindnyájan ugyan azon értelemben vadnak, a' kik tigedet szeretnek, kik az te fö és nagy cselekedeted szerint sokan és szamossan vadnak. Igen nagy gondom vagyon az te házi eszközödre,[149] a' mellyet el pusztéttanyi nem hattam; Mert noha azon sokáig tarto méltatlan kár vallás nem eshetik, mivel aztot sem az hatalmas Caesár, sem penig az egész Roma városa nem engedné, mind azon által egyáltallyában meg nem engedem, hogy a' koborlok eröszakkal a' te jószágodat föl dullyák. Azok pedig kik legyenek, meg merném irnya tenéked, ha bizonyos nem volnék benne, hogy magad-is reá tudnád értenyi. Itten a' városban egyetlen egy leg kedvesseb öcsédnek Cneus Marcellusnak eretted valo nyughatatlansági s' sok könyhullatási s' esedezési reá birhatnának, a' te öcséd után én vagyok, a' ki busulok és fáradozok; Noha te eretted valo könyörgésemmel a' te öczédnél kisedelmesseb vagyok, mivel magamnak nincsen szabadságom a' Caesárhoz valo bé menetelre. Jó akarattal annyit tehetek, valamint a' meg gyözettetet emberek. Mind azon által tanácsomat, és bátorságos szolgálatomat C. Marcellustul meg nem taga-

[n] maradny:
[o] szomában,
[p] ngyan

dom. A' te többi isméröid én tülem tanácsot nem kirnek, mind azon által minden szolgálatra kész vagyok. Légy jo egésségben.

9. A M. Marcellus M. T. Ciceronak sok jót kiván!

[K2v:] HOgy[q] én a' te tanácsodat mindenkor nagyra böcsüllettem, mind ebbül s' mind pedig más féle[r] dologbul meg érthetted. Midön ennékem az én szerelmes[s] öcsém, a' Cajus Marcellus nem csak tanácsot adott, de azon föllyül könyörgessel is esedezet volna: elöb én velem azt el nem hitethette, mig a' te Leveled én nálam aztot vigben nem vitte, hogy kiváltképpen az te tanácsoddal élnek. Valamiképpen pedig ez az dolog lett légyen, az te én hozzám küldött leveledbül meg értettem. Az te örvendetes köszöneted noha én nálam el hitt dolog, mivel hogy olly jámbor és tökélletes elmétül származott, mind azon által az én nékem sokkal kedvesseb és gyönyörüségesseb, hogy az én illy keves Barátim, rokonyim, és hiv társaim közül, az kik ennékem igazán jót kivánnak, meg ismértem, hogy te légy az, a' ki engemet fölöttéb nálad kivánsz és hozzám kiváltképpen valo jo akaratodat s'-szeretetedet meg mutattad, és én velem sok jót tettél. A' többiek, a' mellyekrül irtál, ollyanok, hogy én azok nélkül, mivel hogy ugy hozta az üdö, könnyen és csöndesz elmivel el lehettem volna. De eztet, a' mellyet javallász, ollyannak alitom lennyi, hogy az illyetin emberek és barátok jo akarattyok nélkül sem az gonosz, sem pedig az jo állapotban senki el nem lehet. En azért ezéránt boldognak tartom magamat, te pedig hogy nyilván meg érthessed, hogy jo és barátságos emberrel töttél jót, azért én is viszontag igyekezem szolgálnyi. Légy jó egésségben.

10. Servius Sulpitius M. Tulius Ciceronak sok jót kiván!

[K3r:] Jóllehet[t] tudom, hogy örvendetes hirt nem hozok tenéked, mind azon által, mivel a' szerencsétlenség[u] és esetek alá vettettünk, jónak itéltem lennyi, hogy tenéked értisedre adnám, a' dolog miképpen történt volna. Midön Pünkösd havának huszon harmadik napján Epidaurom városábul

---

[q] [A K2r lapon az őrszó:] Hogy
[r] felé
[s] szetelmes
[t] [A K2v lapon az őrszó:] Jolle-
[u] szerencssétlenség

Piraeumba[150] hajon érkeztem volna, ott az én tiszti társamhoz Marcellushoz mentem, és azt a' napot ott el mulattam, hogy ö vele volnék. Másod napon, midön ö tüle el mentem volna, azon szándékkal, hogy Athenas Városábul[v] Boeotiába mennék, és a' többi törvinyeknek ki szolgáltatását el vigezném, ö Pünkösd havának harmincz egyedik napján,[151] a' mint mondgya vala, Olasz Ország fele akar vala mennyi. Másod nap azután, midön Athenás Városábul el akartam volna mennyi, etzaka tiz ora tajba, Posthumius az ö jo baráttya én hozzám jött, és ennékem azt mondotta, hogy a' mi tiszti társunk M. Marcellus az ö jó baráttyátul P. Magiustul vacsora után egy handszárral által verettetet,[152] és két sebben eset, egyik a' gyomran, második a' fejen a' fülenél, de mindazon által reménli, hogy meg nem hal belé. A Magius maga magát meg öltö annakutánna, hogy a' Marcellustul én hozzám küldettetet volna, a' ki ennékem ezeket meg beszéllene, és kérne, hogy orvosokat keresnék. Kerestem és azonnál jó reggel oda mentem. Midön nem mesze volnék a' Piraeumtul, az Acidinus szolgája elömbe jött levelekkel, a' mellyekben irva vala, hogy Marcellus egy kevésé[w] hajnal elött meg holt; igy a' hires nevezetes férfiu gonosz embertül rutul meg ölettetet, és a' kinek ellenségi méltoságára nézve [K3v:] meg kegyelmeztenek, barátytya találtatott, a' ki megöltö. En mindazonáltal az ö sátorához siettem, és ot két szabadosat, és kevés szolgájat találtam; kik azt mondották, hogy a' többiek filelem miatt el szaladtanak, hogy az ö Urok a' Sátor elött meg ölettetet volna. Kénszeritettem azon Lecticámban,[153] a' mellyben magam vitetettem, magam szolgaim által, a' kik a' Lectikát hordozzák vala, a' Városba ötet bé vitetnyi; és ott az ö szokások szerint, a' mint Athenas Városába vala, böcsületessen eltemetettem. Az Athenas Városbéliektül hogy a' városban temetö helt engedtenek volna, meg nem nyerhettem: Mivel azt mondgyák vala, hogy szokások ellen volna, és hogy annak elöttö senkinek meg nem engedték volna. A mi ez utan volt, meg engedték, hogy ütet akar mellik Gymnasiumban akarnánk, eltemetnénk. Mi az egész világon lévö hires nevezetes Gymnasiumaba helet választottunk, és ott ötet meg igettük, annakutánna ugyan azon helyen egy márvány köbül valo Oszlopot állétattunk az Athenas Városbéliekkel a' Marcellusnak. Es igy minden kötelességünket, a' mi tisztünkhez[x] és barátságunkhoz illet, a' Marcellusnak mind éltiben s' mind halála után meg mutattuk. Légy jo egésségben, költ Piraeumban szent Janos havának elsödik napján.[154]

---

[v] Városábus
[w] kevese
[x] tisztünkkez

11. M. T. C. Qu. Ligariusnak
sok jót kiván!

JOllehet illyetin szomoru állapotodban kötelességem azt hozta volna magával, hogy vagy vigasztalásodra, vagy meg maradásodra nézve, a' mi barát-[K4r:]ságunkért valamit irtam volna te hozzád: Mind azon által még azt meg nem cselekedtem, mivel fajdalmadat ez által meg nem enyhithettem; minekutánna pedig jó reménségem kezdet lennyi, hogy tigedet rövid idö mulván Roma városába látnánk: el nem mulathattam, hogy tenéked mind tanácsomat s' mind elmémet meg ne magyaráznám. Leg elsöben annak okáért meg irom, a' mit tudok, és hallok; a' Caesár te hozzád nem lészen kemény: mert mind a' dolog naprul napra, mind az idö, s' mind az embereknek vilekedisek, és a' mint én látom, az önön maga termiszete szelidde és engedelmesse teszi ötet, és ugyan mind mások felöl ugy értem, s' mind te felöled azt hallom az ö jo barátitül, kiknek én mind az idötül fogvást, mihelyen Africábul követ irkezet, könyörögnyi a' te attyadfiaival együtt meg nem szüntem, kiknek fáradozások, jámborságok, és te hozzád kiváltképpen valo szeretetek, és szüntelen valo hasznodért s'-meg maradásodért s'-meg tartásodért valo szorgalmatosságok annyit használt: hogy semmi nem lehet ollyan, a' mellyet el ne hidgyem, hogy meg ne adgyon a' Caesár. Hogyha pedig késöbben lészen, mint mi akarjuk: sok foglalatossági miatt, a' kitül mindenek kiretetnek, nehezen mehetünk eleiben; egyszer s'-mind az Africában lévö dolgokon igen meg haragudván azt kivánnya, hogy továb fáradozzanak azok, a' kik ö néki sok nehézségére és nagy unalmára voltanak, de ugyan ezen dolgot ugy ertyük, hogy naprul napra engedelmessebben és csöndessebben szenvedgye és el türje. Kihezképest elhigyed és jól reá emlikezzel, hogy én [K4v:] te néked azt mondottam, hogy ezen szomoru állapotban továb nem lészesz, mivel minémö értelemben volnék, meg magyaráztam, sött inkáb tehetségemmel meg mutatom, minémö szándékban legyek te felöled, mint irásommal. Es ha annyit vihetnék vigben, mint abban a' városban, a' mellyel annyi sok jót tettem, a' mint te gondolod, vigben köllött volna vinnem, ebben a' szomoru állapotban nem volnál. Ugyan ezen dolog kárasitotta meg az én joszágomat, a' melly tégedet veszedelembe hozot. De mind azon által valamit az én régi méltoságom, valamit az én hozzád valo szeretetem használhat, fáratságomat, tanácsomat, segitségemet, hüségemet semmi némö idöben meg nem vonyom az én atyám fiaitul. Te azon légy, hogy bátor elmivel lehess, a' mint mindenkoron voltál, leg föképpen azon okokért, a' mellyekre nézve irtam; annakutánna mivel mindenkoron a' közönséges Roma városának azt ki-

vántad és akartad, hogy most nem csak jót reménlhess; hanem ha szintén mindenek szerencsétlenül esnének-is, mind azon által a' te jo lölköd ismére-ti szerint valo cselekedetidbül és tanácsidbül valamellyek származtanak, mind azokat bátor szivel el köllenék szenvedned. Légy jo egésségben.

12. M. T. C. Qu. Ligariusnak
sok jót kiván!

TUdgyad, hogy én minden munkámat, fáratságomat, gondomat, és szorgalmatosságomat a' te meg maradásodban helyheztettem: mivel mindenkoron tigedet mind szerettelek; s'-mind atyád fiaihoz valo [K5r:] (a' kiket szinten ugymint tigedet, fölöttö igen szerettem) kiváltképpen valo szeretetem, s'-atyafiui kötelességem semminémö szolgálatot és fáratságot, avagy üdött meg nem tagad[y] te tüled; de a' mellyeket cselekeszem s' cselekedtem te éretted, inkáb akarom, hogy azoknak Levelekbül, mind az én Levelembül meg ismérjed; mit reménylek pedig, avagy micsoda bizodalomba legyek, és a' mit bizonyossan értettem a' te meg maradásod felöl, azt tenéked jelentenyi akarom. Mert ha valaki félelmes lehet a' nagy és veszedelmes dolgokban, s' mindenkoron inkáb a' dolog szerencsétlen ki menetelitül tartván, mint szerencsés[z] ki menetelet reménlvén, én vagyok az! és ha ez vitek, meg vallom, hogy én vagyok az. En mind azon által böjt elö havának elsödik napján, midön a' te atyád fiainak kirésekre regvel a' Caesárhoz mentem volna, és midön ö hozzá valo menetelnek méltatlanságat és nehézséget elszenvedtem volna, midön a' te atyádfiai és rokonyid térden álva könyörögnének ö néki, és én meg mondottam volna, a' mit a' te dolgod, és a' te üdöd kivánt volna, nem csak a' Caesárnak beszédébül, a' melly engedelmes és nyájas volt, hanem meg tekintetibül[a] és ábrázatytyábul és ezenkivül sok jelekbül, mellyeket könnyebben eszembe vehettem, mint meg irhatok, illyetin gondolkodásra ereszkettem, hogy a' meg maradásod felöl nem kitelkedném. Annak-okáért azon légy, hogy bátor elmivel légy,[b] és ha a' szerencsétlen dolgokat okossan elszenvedted, a' csöndessebbeket és örvendetessebbeket vig kedvel szenvedgyed. En mind azon által a' te dolgaidat ugy elö segittem, [K5v:] hogy a' legterhessebbekben-is, nem csak a' Caesárnak, hanem még minden ö jó[c] akaroinak, a' kiket jó akaro-

---

[y] tágad
[z] szerencés
[a] tekintetsibül
[b] legy,
[c] ó

imnak tartok lennyi, te éretted, a' mint még eddig meg cselekedtem, örömöst könyörgök. Légy jo egésségben.

13. A D. Brutus M. T. Ciceronak sok jót kiván!

Már én tenéked nem köszönöm: mert a' kinek cselekedettel meg nem szolgálhatom, annak szoval meg nem köszönhetem; akarom, hogy vigyáz arra, a' mi a' hatalmadban vagyon, mert a' minémö bölcsességgel, okossággal birsz, semmi nem lészen ollyan, a' mellyet meg nem tudcz, ha az én Levelemet szorgalmatossan el olvasandod. En Cicerom, az Antoniust hertelenséggel ezen okokra nézve el nem érhettem, lovágosok és terh hordozo barmok nélkül voltam. Nem tudtam vala, hogy Hircius el veszet, a' Caesárnak elöb el nem hittem, mig hozzá nem mentem, és ö véle beszilgettem volna, ez nap igy mult el. Harmad nap mulván reggel a' Pansatul hivátattam Bononiába, midön az utban volnék, azt izenték ennékem, hogy meg holt; az én kevés hadi seregemhez[d] visza tértem, mert igy méltán nevezhetem azt, igen meg kissebbedet a' szükség, és minden dolgokban valo meg fogyatkozások miatt. Két nappal elöb ment elöttem el Antonius, sokkal nagyob utakat tött, mint én utánna menö, mert ö föl s' alá ment, én egyenessen; valamerre ment, a' fogságnak s' szolgálatnak[e] házait föl verte,[155] az embereket elvitte, elöb sohun meg nem állot, mig Vada[f] névö helyre nem [K6r:] irkezet; Mely helyen, akarom, hogy tudgyad, az Apeninus nagy hegye és a' havasok között vagyon, igen alkalmatlan az uti járásra, midön harmincz ezer lépésnyére volnék ö tüle, és a' Ventidius-is[g] már hozzá adta volna magát: Az ö beszéde ennékem meg hozattatot; A' mellyben az ö vitézit kiri vala, hogy ötet a' havasokon által követnék, és hogy a' M. Lepidussal meg akarná egyeznyi; föl kiáltottának, és gyakorta a' Ventidius vitezi (mert az ö vitezi kevesebben voltanak, mint mi), hogy vagy Olasz Országban el köll veszniek, vagy diadalmasoknak[h] lennyiek; Kirik-is vala, hogy Pollentia fele menne. Midön öket meg nem tarthatna, másod napra uttyát hallasztotta. Ezen dolgot ennékem meg izenvén, azonnal ött sereget Pollentia fele küldöttem, és az én utamat arra rendöltem, egy orával elöbb az én segétö seregem Pollentiába irkezet, mint Trebellius az ö lovag sere-

[d] seregemezh
[e] szorgálatnak
[f] vada
[g] ventidius-is
[h] diadalmasokak

gével; bizonyára igen meg örültem, mert ebben alitom állanyi a' diadalmat; reménségekre jöttenek, mivel sem a' Pláncusnak az ö négy legioi minden seregével együtt hozzájok hasomloknak nem alétatnak vala, el sem hiszik vala, hogy Olasz országbul olly hertelen hadi sereg által költözködhetnék; a' kiket magok az Allobrogusok elég kevéllyen, és az egész Lovas sereg, a' melly mi tülünk oda küldettetet, tartoztattanak; és bizunk, hogy a' mi eljövetelünk által könnyebben meg tartassék, mind azon által, ha valami modon Isara folyovizen által mentenek, hogy valami szerencsétlenségére ne légyen a' közönséges jónak, szorgalmatossan azon vagyunk. Hogy ti jo reménségben legyetek, és a' közönséges jónak állapottya felöl minden jót [K6v:] várjatok, akarjuk, mivel mind minket, mind a' mi hadainkat egyenlö szüvel, lélekkel mindenekre készeknek erettetek láttyátok, de mindazonáltal a' szorgalmatosságban meg nem köll czüggednetek, hanem azon lennetek, hogy mennél job készülettel[i] a' ti hasznotokért a' gonosz pártütök ellen meg harczolhassunk, a' kik azokat a' hadi seregeket, a' kiket alatomban a' közönséges jónak hasznára gyüitenek, hertelen az hazánknak veszedelmire rendöltenek. Légy jo egéssegben.

14. M. T. C. Brutusnak sok jót kiván.

MEg irván és bépöcsételvén már Levelemet, meg adatattanak ennékem a' te ujsággal tellyes Leveleid, és igen csudálatossok. Hogy tudnyi illik a' Dolabella ött sereget küldött Chersonesusba. Annyira büvelkedike seregekkel, hogy az, a' ki felöl az mondatik vala, hogy Asiábul szaladna, Europába kivánkozzék? Az öt sereggel pedig mit gondolt hogy cselekedendö légyen, mivel tenéked azon kivül is ött Legioid, leg job lovagos seregid, leg nagyob segétséged volna? Melly seregeket, ugy reménlem, hogy már a' tieid, mivel az a' koborlo olly esztelen volt; és a' te tanácsodat igen dicsérem, hogy a' te hadi seregedet Apollonia és Dirrachiumtul elöb el nem vitted, mig az Antoniusnak el szaladását, a' Brutusnak kiütését, a' Romai kösségnek diadalmat nem értetted. Hogy pedig azt irod, hogy annakutánna Chersonesusba hadi népedet vinnyi el rendelted légyen, s' meg sem engednéd, hogy a' leg gonoszszab embernek csufságul lenne a' közönséges, Romai [K7r:] birodalom, a' te méltoságod szerint cselekeszöl. Hogy pedig a' pártütés felöl irsz, a' melly a' negyedik Legio közöt támadot, az Antoniusnak legioja felöl (hogy mondgyam, jóra magyarázzad), inkáb teczik ennékem a' vitézeknek az ö álhatatosságok, mint a' tied. Hogy a' vitézeknek és a' Lovas

[i] készülettél

seregeknek jó akarattyokat meg ismérted, azon igen örülök. A' Dolabella felöl, a' mint irod, ha mi ujságod vagyon, tudoséts engemet, igen gyönyörködöm abban, hogy én elöre meg láttam, hogy a' te tanácsod a' hadakozásban a' Dolabellával egyezzen, és az nagy hasznára volt, a' mint én által láttam vala akkor, a' közönséges jónak, és a' mint most itilem, a' te méltoságodnak. Hogy azt irod, hogy én nagy gyülölséggel cselekedtem azt, hogy az Antoniusokat szidalmaztam, és hogy dicséred, elhiszem, hogy ugy láttatik[j] tenéked, de azt a' te különözésedet[k] [156] semiképpen nem javallom. Mert azt irod, hogy a' belsö föl támadásokat keménnyebben meg köll tiltani, mint a' meg gyözetteteken kegyetlenkedni. Te tüled, Brutusom, igen külömbözik s' nem is engedek a' te kegyelmezésednek; de a' hasznos keménség meg gyözi a' kegyelmezésnek heában valo szüvet.[l] Hogy ha kegyelmesek akarunk lenni, soha meg nem szünnek a' föl támadások, pártütések. De te ezekrül lássad. En felölem azt mondhatom, a' mint a' Plautinusnak fábulájában lévö egy Attya[157] felöl: én már az én életemnek javát[m] megéltem, ez kiváltképpen tigedet illet. Meg gyözettettek (higgyed ennékem), Brutusom, ha jól nem vigyáztok: mert nem lészen az a' kösség, sem az a' tanács, sem a' tanácsnak vezére, hadnagya.[158] [K7v:] Ezeket[n] ugy elhidgyed, mintha az Pithius Apollo mondotta volna, semmi bizonyossab nem lehet. Légy jo egéssegben. Költ szent György havának 18. napján.

15. M. T. C. Titiusnak sok jót kiván!

NOha én egyedül a' többiek közül semmiképpen nem vagyok alkalmatos a' te vigasztalásodra, mivel a' te szomoru eseteden el annyira meg szomorodtam, hogy magam vigasztalás nélkül szükölködgyem, mindazon által mivel én nem annyira szomorkodom, mint kötelessegemnek és barátságomnak ételtem lennyi, hogy olly sokáig ne halgassak illyetin szomoru eseteden, hanem valami kis vigasztalással meg vigasztallyalak, mellyel a' te szomoruságodat meg enyhithessem, avagy valamennyire megorvosolhassam. Közönséges vigasztalás ugyan az, mellyet mindenkoron elminkbe és száinkba forgatnunk köll, hogy tudnyi illik mi emberek vagyunk, és a' vigre születettünk, hogy a' mi életünk minden szerencsétlenségek[o] alá vet-

[j] látttatik
[k] különözédet
[l] szünet.
[m] javdt
[n] [A K7r lapon az őrszó:] Ezeekt
[o] szerencssétlenségek

tettet légyen, és igy nem tagadhatod, hogy a' szerint köllene élned, a' mi vigre születtettél, és azokat a' szomoru eseteket nem olly nehezen köll elszenvednünk, a' mellyeket meg nem változtathatunk, meg gondolván, hogy másokon is ugy történt, és igy mi rajtunk is semmi ujsag nem eset. De sem ezek, sem más vigasztalások, mellyekkel a' bölcs[p] emberek éltenek, és föl jedzettettenek és iratattanak, annyira nem vigasztalhatnak meg bennünket, mint a' mi városunknak állapottya, és ez mostani gonosz idöknek föl háborodások: mivel [K8r:] boldogjabbak ezek, a' kiknek magzatok nem születtetet, valamennyire ugyan boldogtalannyabbak azok, a' kik ez mostani idökben azoktul meg fosztatattanak, mint azok, a' kik a' közönséges jónak jó állapottyában avagy annak bal sorsában azoktul megváltanak. Hogy ha kivánságod háborgat tégedet, avagy a' te dolgaidnak busulasi miatt szomorkodol, ugy itélem, hogy könnyen ezen szomoruságodat elmidbül ki nem verhettyük; ha azon a' dolgon kesergesz, a' melly inkáb tégedet illet, tudnyi illik hogy azoknak, a' kik megholtanak, nyomoruságokat sirassad: hogy azokrul ne szollyak, a' mellyeket gyakorta mind olvastam s' mind hallottam, tudnyi illik, hogy semmi gonosz nem légyen a' halálban, a' mellyben ha valami érzékenség[159] találtassék, az inkáb halhatatlanságnak, mint halálnak mondatathatik; ha pedig az erzékenségtül meg fosztatunk, semmi nyomoruság abban nem találtatik, mivel nincs erzékensége,[160] azon pedig nem kitelkedvén azt mondhatom bizonyossan, hogy ollyatén változások következnek Roma városában, mellyektül a' ki halál által megválhatot, semiképpen nem látom, hogy meg csalattatot. Mert valyon mostanában hol vagyon a' jó rend tartás, jámborság, joság, a' Nemes Deáki tudományok,[161] söt inkáb a' szabadság és igasság? bizonyára nem hallottam ez nyavalás és dögletes idöben, hogy csak egy iffiu avagy gyermek is, a' ki meg holt, hogy ne mondanám, hogy a' halhatatlan Istenektül[q] ez nyomoruságokbul és nyavalás életbül ki nem ragattatot volna. Annakokáért ha ezt az egyet kiverhettyük elmidbül, tudnyiillik hogy azt ne gondollyad, hogy azoknak valami szerencsétlenségek történt, a' kiket szerettél, a' te szomoruságodat sokkal megkissebbitettük és a' te magánassan eseteden valo szomoruságod [K8v:] hagyattatik, a' melly azokkal nem közöltetik, hanem egyedül csak tégedet illet. Nem illik tehát már a' te méltoságodhoz és bölcsességedhez, mellyet gyermekségedtül fogvást meg mutattál, nehezebben szenvednyi a' szomoru eseteket, a' mellyek azoknak, a' kiket szerettél, nyavalájoktul és szerencsétlenségektül távol vagyon, mert min-

[p] bölcss
[q] Jstenektül

denkoron mind a' magánossan valo s' mind a' közönséges dolgokban ollyaténnak mutattad meg magadat, hogy méltoságodat meg tartanád, és az álhatatosság ellen nem vittenél. Mert az idönek hoszszu volta mit hozzon magával, melly tudnyi illik leg nagyob keserüségeket és fájdalmakat régisegivel el felejtet, azt mi okossagunkal és tanácsunkkal meg köl elöznünk; mert ha soha magzatitül meg fosztatot ollyatén kicsin szivü Aszszonyi állat nem volt, a' ki valamikor meg nem[r] szünt sirásától: bizonyára mi azt, a' mit az idö hoz magával, tanácsunkal azt meg köll elöznünk s' nem is köll várnunk az idönek az ö orvosságat, mellyet okosságunkal föl irvén, elöre megcselekedhetünk. Ezen Levelem által ha valamit vigben vihettem volna, kivántam vala ugyan, hogy kivánsagomat megnyerhetném, ha nem, talán kötelessegem szerint tisztemnek s' joakaratomnak eleget tettem, a' mint hogy akarom-is, hogy elhitessed magaddal, hogy mindenkoron jo akarod voltam, s' maradok is, még élek. Légy jo egésségben.

VEGE.

[r] kem

BALOG GYÖRGY ÉLETRAJZA

„Floret Nobilissima nostris temporibus stirps Balogorum, ex qua et belli et pacis tempore celebres, et de Hungaria eximie meriti Viri prodiverunt" — olvasható Horányi Elek *Memoria Hungarorum*ának első kötetében (Bécs 1775. 109–110). Már Czvittinger Dávidnak arról volt a legterjedelmesebb mondanivalója Balog György kapcsán, hogy a Balog név két Hont vármegyei nemesi nemzetséget idézett az emlékezetébe. Nem mondja azonban, hogy Balog György valóban rokonságban állott volna ezekkel (*Specimen*. RMK III. 4767. 29). Annyi bizonyos, hogy azonos nevű édesapja a Sopron vármegyei Széplakon volt esküdt, amikor Balog György, valószínűleg 1659–ben, megszületett. Korán árvaságra juthatott, mert Unger Joachim soproni polgár († 1664) özvegye, Prändtel Katalin neveltette.

Tanulmányait a soproni magyar iskolában kezdte, majd a gimnázium utolsó négy osztályát Naumburgban végezte el. 1680–ban a nyári félévet a jénai egyetemen töltötte (Haan Lajos: *Jena Hungarica*. Gyula 1858. 29. Mokos Gyula: *Magyarországi tanulók a jénai egyetemen*. Bp. 1890. 27). 1682–ben hívták meg a 70–es évek protestánsüldözései után újból megnyíló soproni evangélikus iskola konrektorának. Évi jövedelme 100 forint és öt akó bor volt (Mészáros: *Iskolaügy* 402). Tanári állását közel három évtizeden át töltötte be; 1709–ben mondott le róla, betegsége miatt. Közben, 1692. március 26–án megszerezte a soproni polgárjogot. Pontosan a gyászév letelte után, 1691. október 2–án ment hozzá feleségül Thyr Éva Zsófia, Gilly András polgár özvegye (férje 1690. október 1–jén végrendelkezett). Tíz és fél évi házasság után felesége 1702. április 25–én végrendeletet készített. Balog György nem várta ki a gyászévet, már 1703. február 13–án újabb házasságot kötött, Paur Mátyás külső tanácsos özvegyét vette feleségül. Együttes végrendeletük 1712. február 2–án kelt. (Házi Jenő: *Soproni polgárcsaládok 1535–1848*. Bp. 1982. I. 50, 493.)

A soproni iskolában ebben az időben két felnőtt tanár vezetésével öt tanulócsoportban folyt az oktatás. A tanulmányokat Fridelius János rektor 1693–ban életbe lépett új tanulmányi rendje szabályozta. Az első három osztályban a latin nyelv alapjait vetették meg, Phaedrust és Terentiust olvastak, használták Comenius *Orbis pictus*át, számtant is tanultak. A konrektor, azaz Balog feladata az összevont szintaxis–poétikai osztály irányítása volt (a két osztályt csak 1718–ban választották szét). Itt főként Cicero, Cornelius Nepos és Ovidius műveit tanulmányozták. Tanultak még geo-

metriát, s elkezdték a görög nyelvtant is. A legfelső, retorikai–logikai osztállyal a rektor foglalkozott. (Mészáros: *Iskolaügy* 576–577.)

Balog György soproni tanítóskodásához két iskolai auktorfordítás kapcsolódik. Olyan műveket jelentetett meg magyarul, amelyeket mint konrektornak tanítania kellett, s amelyeket bizonyosan már diákkorában vele is olvastattak tanárai. Cicero–fordítása 1694–ben jelent meg Lőcsén, Cornelius Neposa 1700–ban készült és 1701–ben ugyanott látott napvilágot. Korábban egy Francke–mű fordítását is neki tulajdonították, erről azonban kiderült, hogy tévedés: annak fordítója Bárány György (1682–1757) volt. (Lásd Danielik József: *Magyar írók. Életrajz–gyűjtemény.* II. Pest 1858. 14. Szabó Károly: RMK I. 1782. Kiss Áron: MKsz 1879. 64–65. Szabó Károly: uo. 131. Szinnyei I. 457.)

Balog György életének 67. évében halt meg, 1726. április 8–án. Április 15–én temették.

Kecskeméti Gábor

IV.
BALOG GYÖRGY CICERO-FORDÍTÁSA

1. A fordítás

Cicero leveleit széltében tanították a 16–18. századi magyarországi iskolákban, amint erről bővebben szólunk kötetünk jegyzeteinek önálló fejezetében. Ugyanott mutatjuk be Johannes Sturm először 1539-ben megjelent válogatását, amelyet Balog György magyarra fordított (RMK I. 1458). Fordítása pontosan követi a Sturm-féle kiadásokat: az azokban szereplő leveleket ugyanolyan beosztásban, hiánytalanul lefordította, valamint Sturmnak a kiadás bevezetéséül szolgáló, fivéréhez írott levelét is, amelyet a latin kiadások általában szintén tartalmaznak.

Sturm kiadásának különböző lenyomatai anyagukban megegyeznek egymással, de számos apró eltérés mutatkozik a bennük olvasható levelek szövegében. Igazán pontosan akkor lehetne értékelni Balog György fordítói teljesítményét, ha meghatározhatnánk azt a kiadást, amelyből a fordítás készült. Természetesen felvetődik a kérdés, hogy ez nem Sturm négy könyvének valamelyik magyarországi kiadása volt-e. 1711 előtt a következő hazai edíciókról tudunk:

1. Szeben 1594. RMK II. 2440 = RMNy 754. Ez ma csak töredékekből ismert.
2. Lőcse 1656. A Szabó Károly által még nem ismert kiadás egy példánya az Országos Széchényi Könyvtárban van RMK II. 852a jelzet alatt.
3. Lőcse 1664. A Szabó Károly által szintén nem ismert kiadásnak Pekár Károly a lőcsei lutheránus egyház könyvtárában talált példányát ismertette (EPhK 1904. 522–523). Leírása alapján valószínű, hogy az újabb lőcsei kiadás változatlan utánnyomása az előzőnek (amelyről Pekár egyébként nem tudott).
4. Nagyszombat 1680. A Szabó Károly által nem ismert kiadás egy példánya az OSzK-ban van RMK II. 1468a jelzet alatt. Sturmnak fivéréhez írott, bevezetésül szolgáló levelét e kiadásból elhagyták.
5. Lőcse 1684. RMK II. 1545. A Szabó Károly által jelzett egyetlen példánya (OSzK) a végén csonka.
6. Lőcse 1690. RMK II. 1663. Egyetlen példánya Szabó Károly jelzése szerint: segesvári ev. gymn.

7. Nagyszombat 1694. RMK II. 1782. Egyetlen példánya Szabó Károly szerint: pozsonyi ev. lyc.
8. Lőcse 1700. RMK II. 2002. Az MTAK példányát használtuk.
9. Csíksomlyó 1702. RMK II. 2101. A Szabó Károly által ismert egyetlen példánya az OSzK-ban.

Ezek közül eredetiben vagy másolatban a következőkhöz tudtunk hozzáférni: 1, 2, 4, 5, 8, 9. Az 1. sz. kiadás részletesebb vizsgálatát töredékessége miatt elejtettük. Balog György fordítását így a maradék öt általunk ismert latin szöveggel vetettük egybe. A 8. és a 9. sz. kiadás ugyan évekkel a Balog-fordítás után látott napvilágot, de Balog szövegét ezekkel is összehasonlítottuk, feltételezve egy esetleges olyan előzményt, amit Balog is használhatott. A szöveg több pontján az derült ki, hogy a fordítás ezeknek a későbbi kiadásoknak — pontosabban nyilván egy korábbi rokonuknak — felel meg, és nem a megjelenése előtt kiadottaknak. Ugyanezen okból a szöveget egyes kritikus helyeken még az 1711 utáni, igen kiterjedt kassai latin kiadáscsoport első tagjával is egybevetettük (Kassa 1718). Ahol a tárgyi jegyzetekben indokoltnak bizonyult a különböző szövegváltozatok párhuzamos közlése, ott az idézett edíciókra a kapcsos zárójelbe tett fentebbi sorszámukkal hivatkozunk.

Ezek között az átnézett latin kiadások között nincs olyan, amelyet a Balog-szöveg forrásának tekinthetnénk. A fordítás alapja nyilván egy általunk ismeretlen hazai vagy külföldi kiadás volt.

Balog György a latin Sturm-kiadásokban szokásos minimális filológiai apparátust nem vette át kiadásába, vagyis nem jelöli a Cicero-levelek lelőhelyét. Mivel ma már Sturm-edícióhoz sem könnyű hozzájutni, ráadásul a latin kiadásokban közölt lelőhelyekben igen sok sajtóhiba öröklődik, a modern kritikai kiadás alapján a levelek lelőhelyeit azonosítottuk. A következő kiadást használtuk: M. Tulli Ciceronis *Epistulae.* Vol. I. *Epistulae ad familiares.* Recogn. Ludovicus [Louis] Claude Purser. 7. kiad. Oxford 1964. Vol. II. *Epistulae ad Atticum.* Pars I. Libri I–VIII. Recogn. W[illiam] S[mith] Watt. Oxford 1965. Pars II. Libri IX–XVI. Recogn. D[avid] R[oy] Shackleton Bailey. Oxford 1961. Vol. III. *Epistulae ad Quintum fratrem, ad M. Brutum, Fragmenta epistolarum.* Recogn. W[illiam] S[mith] Watt. 2. kiad. Oxford 1965. *(Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis.)* E kiadás számozása egyébként a Teubner-kiadásétól (M. Tulli Ciceronis *Scripta quae manserunt omnia. Epistolae ad familiares.* Lipcse 1925. *Epistolae ad Atticum. Epistolae ad M. Brutum.* Lipcse 1905) csak a Brutushoz írott levelek esetében különbözik. Mivel itt a Teubner-kiadás őrzi a hagyományos számozást, míg az oxfordi kiadás

új beosztást alkalmazott, e három levél esetében a Teubner–kiadás levélszámát adjuk meg, az oxfordi kiadását pedig szögletes zárójelbe tettük. Balog György eszerint pontosan a következő Cicero–leveleket fordította le:

1. könyv:

1. *Ad fam.* 14,22.
2. *Ad fam.* 14,21.
3. *Ad fam.* 14,8.
4. *Ad fam.* 14,24.
5. *Ad fam.* 14,23.
6. *Ad fam.* 14,17.
7. *Ad fam.* 14,15.
8. *Ad fam.* 14,19.
9. *Ad fam.* 14,12.
10. *Ad fam.* 14,11.
11. *Ad fam.* 16,7.
12. *Ad fam.* 16,2.
13. *Ad fam.* 16,25.
14. *Ad fam.* 13,25.
15. *Ad fam.* 7,18,4.
16. *Ad fam.* 13,6a.
17. *Ad fam.* 13,3.
18. *Ad fam.* 12,27.
19. *Ad fam.* 6,15.
20. *Ad fam.* 11,4.
21. *Ad fam.* 13,20.
22. *Ad fam.* 10,29.
23. *Ad fam.* 7,4.
24. *Ad fam.* 10,14.
25. *Ad fam.* 9,23.
26. *Ad fam.* 4,15.
27. *Ad fam.* 9,12.
28. *Ad fam.* 2,14.
29. *Ad fam.* 7,22.
30. *Ad fam.* 11,15.
31. *Ad fam.* 6,9.
32. *Ad fam.* 12,20.
33. *Ad fam.* 12,21.
34. *Ad fam.* 12,9.
35. *Ad fam.* 13,30.
36. *Ad fam.* 16,5.
37. *Ad fam.* 16,6.
38. *Ad fam.* 16,10.
39. *Ad fam.* 2,4.
40. *Ad fam.* 13,14.
41. *Ad fam.* 5,18.
42. *Ad fam.* 6,11.
43. *Ad fam.* 7,14.
44. *Ad fam.* 12,8.
45. *Ad fam.* 10,27.
46. *Ad fam.* 10,2.
47. *Ad fam.* 9,19.
48. *Ad fam.* 12,16.
49. *Ad fam.* 7,31.
50. *Ad fam.* 13,32.
51. *Ad fam.* 13,33.
52. *Ad fam.* 13,34.
53. *Ad fam.* 13,35.
54. *Ad fam.* 10,13.
55. *Ad fam.* 12,6.
56. *Ad fam.* 12,17.
57. *Ad fam.* 13,54.

2. könyv:

1. *Ad Att.* 3,27.
2. *Ad Att.* 3,21.
3. *Ad Att.* 3,22,4.
4. *Ad Att.* 3,1.
5. *Ad Att.* 3,2.
6. *Ad Att.* 3,3.
7. *Ad Att.* 3,5.
8. *Ad Att.* 3,6.
9. *Ad Att.* 3,25.
10. *Ad Att.* 3,16.
11. *Ad Att.* 3,18.

12. *Ad Att.* 3,11.
13. *Ad Att.* 3,4.
14. *Ad Att.* 1,15.
15. *Ad Att.* 2,10.
16. *Ad Att.* 2,11.
17. *Ad Att.* 3,13.
18. *Ad Att.* 3,14.
19. *Ad Att.* 4,14.
20. *Ad Att.* 5,3.
21. *Ad Att.* 5,6.
22. *Ad Att.* 7,4.
23. *Ad Att.* 7,6.
24. *Ad Att.* 7,10.
25. *Ad Att.* 7,19.
26. *Ad Att.* 7,20.
27. *Ad Att.* 7,22.
28. *Ad Att.* 7,24.
29. *Ad Att.* 7,25.
30. *Ad Att.* 8,7.
31. *Ad Att.* 8,11C.
32. *Ad Att.* 8,12B.
33. *Ad Att.* 8,12D.
34. *Ad Att.* 8,13.
35. *Ad Att.* 9,6A.
36. *Ad Att.* 9,7C.
37. *Ad Att.* 9,11A.
38. *Ad Att.* 9,13A,1.
39. *Ad Att.* 9,13A,1–2.
40. *Ad Att.* 10,2.
41. *Ad Att.* 10,8B.
42. *Ad Att.* 11,18.
43. *Ad Att.* 11,19.
44. *Ad Att.* 14,13A.
45. *Ad Att.* 16,16E.
46. *Ad Att.* 16,16F.

3. könyv:

1. *Ad fam.* 4,5.
2. *Ad fam.* 4,6.
3. *Ad fam.* 5,12.
4. *Ad Att.* 8,3.
5. *Ad Att.* 14,17A. = *Ad fam.* 9,14.
6. *Ad Brut.* 1,3. [Ep. 9–10.]
7. *Ad Brut.* 1,4. [Ep. 11–12.]
8. *Ad fam.* 16,9.

4. könyv:

1. *Ad fam.* 13,17.
2. *Ad fam.* 13,57.
3. *Ad fam.* 13,63.
4. *Ad fam.* 16,11.
5. *Ad Att.* 8,11D.
6. *Ad Att.* 8,12A.
7. *Ad fam.* 7,3.
8. *Ad fam.* 4,7.
9. *Ad fam.* 4,11.
10. *Ad fam.* 4,12.
11. *Ad fam.* 6,13.
12. *Ad fam.* 6,14.
13. *Ad fam.* 11,13–13a.
14. *Ad Brut.* 1,2. [Ep. 7–8.]
15. *Ad fam.* 5,16.

Balog György fordítását korántsem a könnyű olvashatóság, a gördülékeny előadásmód jellemzi. A magyaros megfogalmazás helyett latinizmusokkal van tele, szó szerint adja vissza például az igeneves szerkezeteket vagy a consecutio temporumban használatos formák magyar megfelelőit, tekintet nélkül a magyar nyelvérzékre. Feltétlenül igaza van tehát Toldy Ferencnek, amikor így értékeli: „Cicero azon elegancia és finomság nélkül [adatik], mely leveleit jellemzi." (*A magyar nemzeti irodalom története a legrégibb időktől a jelen korig rövid előadásban.* [1864–1865.] Kiad. Szalai Anna. Bp. 1987. 121.)

A fordítás e nyelvi sajátosságai azonban elkészítésének kitűzött céljával is magyarázhatók. A magyar Cicero-levelek stílusa alapján sejthető, hogy a mű elsősorban iskolai „puskának" készült. Legfőbb célja bizonyára az volt, hogy a latin textus megértését elősegítse, nemcsak tartalmilag, hanem — mindenekelőtt — grammatikailag. Ezért nem sorolhatjuk a műfordítás-irodalom gyöngyszemei közé — sokkal inkább az iskolai nyelvtanítást előmozdító segédkönyvek sorában van a helye. Ennek a célkitűzésnek viszont, úgy tűnik, igen kiválóan megfelel.

Érdekesen keveredik Balog György szövegében a purizmusra való törekvés és a korabeli magyar nyelv „deákos" mivoltának hatása. A fordító egyrészt szemmel láthatóan azon igyekezett, hogy a latin terminusokat vagy éppen földrajzi neveket magyarítsa. Így lett a consulból polgármester, a tribunus plebisből a város igazgatója, az imperatorból mezei főhadnagy; az Alpokon túli vidék (Transalpinum) a Havasokontúl, a silva Gallinaria tyúkos erdő. Ugyanakkor gyakran előfordul, hogy Balog azokat a szavakat meghagyja latinul, amelyek a magyarban is közkeletűek voltak a korban: ilyen például valakinek a sententiája. Az is megesik, hogy az egyik latin kifejezést egy olyan másik latinnal fordítja, amelyik a korabeli nyelvhasználatban — megfelelő magyar szó híján — ugyancsak közhasználatú volt. Így lesz a scribendi argumentum írásra való materia.

A mai olvasót mosolygásra késztető anakronizmusok is azt bizonyítják, hogy Balog György a korhűségnél fontosabbnak tartotta a pontos megértést. Arra gondolhatott, hogy tanítványai jobban el tudják képzelni, miről van szó, ha az eredeti textusban szereplő Britannia vagy Gallia helyett a „fordításban" Angliai Országot és Franczia Országot találnak. Így minden különösebb magyarázat nélkül válnak érthetővé a korabeli olvasó számára az ókori körülmények. Ugyanez az eljárás már Baranyai Decsi János fordításában is megfigyelhető. (Kurcz Ágnes: *Baranyai Decsi János Sallustius-fordítása.* Kísérőtanulmány a mű hasonmás kiadásához: *Bibliotheca Hungarica Antiqua* X. Bp. 1979. 19–20.)

Ugyancsak megmagyarosítják mindketten szövegük latin hónapneveit. Balog következetesen és pontosan adja vissza Cicero valamennyi dátummegjelölését a magyar hónapnevekkel. A dátumok ilyen feloldását rendszeresen taníthatták az iskolákban a Sturm-gyűjtemény alapján. Erre utal az 1718-as kassai latin kiadás egyik példánya (az Országos Széchényi Könyvtárban, jelzete 286.121), amelynek hátsó szennylapjára egyik 18. századi diák tulajdonosa, Tóth István feljegyezte a latin hónapnevek magyar megfelelőit, a dátumok átszámítását rögzítő memoritert, a szövegben szereplő dátumok mellé pedig számos helyen beírta magyar feloldásukat.

A lőcsei nyomtatványban Cicero leveleinek és Sturm bevezető levelének fordításán kívül kizárólag egyetlen kétlapos bevezető rész található, ahol Balog soproni tanítványait sorolja fel, akiknek munkáját ajánlja. Hibajavító jegyzék sincs a kiadványban, pedig igen sok sajtóhiba terheli a szöveget. Ennek az egyik oka az lehetett, hogy a szerző *e–ző, í–ző, ö–ző*, egyéni nyelvjárású szövege teljesen megzavarhatta a nyomdászokat. (Trócsányi Zoltán: *Írók egyéni nyelve a XVII–XVIII. században.* In: *Dolgozatok a magyar irodalmi nyelv és stílus történetéből.* Szerk. Pais Dezső. Bp. 1960. 36–39.)

Bartók István – Kecskeméti Gábor

2. A szövegközlés és a jegyzetek

A nyomtatványt teljes egészében közlöm kötetünk kiadási elveinek mindenben megfelelően. A tárgyi jegyzetekben a latin szöveget az idézett oxfordi modern kiadás szerint hozom. Az átnézett 17–18. századi magyarországi latin Sturm-kiadások szövege ettől természetesen számos helyen különbözik. A latin szöveg eltérései között sok olyan van, amely eltűnik a fordítás során (főként szórendi változatok és egyszerűbb szócserék hasonló jelentésű szavak között). Más esetekben azonban a magyar fordítás alapján eldönthető, hogy a latin szöveg jellegzetes eltérései közül melyik lehetett a fordító előtt. Ilyen esetekben a Balog fordításának megfelelő 17–18. századi változatot is megadom a jegyzetekben, ezekre mindig figyelmeztet kurziválásuk is.

Tárgyi jegyzeteket a szövegnek általában csak azon pontjaihoz készítettem, ahol az átnézett kiadások egyikében sem található a fordításnak megfelelő latin. Ha a felsoroltak közül bármely latin kiadásban a fordításnak megfeleltethető szöveget találtam, úgy gondoltam, az a Balog előtt fekvő ismeretlen kiadás Balog általi hű fordítását bizonyítja.

Különösen jelentős eltérések vannak a latin kiadásokban a keltezések megadásában, gyakran nyilvánvaló nyomdahibák ismerhetők föl. Általában található azonban a kiadások valamelyikében olyan keltezés, amely megfelel a Balog–féle fordításnak. Ugyanez vonatkozik a Balog szövegében szereplő tulajdonnevekre. Ezekhez is csak akkor készült jegyzet, ha egyik latin kiadás sem írta őket olyan alakban, mint Balog. Így a Balog szövegében olvasható időpontok és nevek természetesen sokszor nem azonosak a ma autentikusnak tekintendő Cicero–szövegben találhatóakkal, de a Cicero–Sturm szöveghagyomány alakulásának részletes vizsgálatát nem tekinthettem feladatomnak.

Bartók István

Tárgyi jegyzetek

[1] Elírás vagy nyomdahiba folytán kerülhetett a kötet címlapjára *Sturmius Jakab* neve a gyűjtemény összeállítója, *Sturmius János* helyett. Jakab a szerző fivére volt, akihez a kötetet bevezető levelet intézte, amint az Balog fordításának élén is már helyesen olvasható. — A lőcsei nyomdát 1665–től haláláig, 1699–ig Brewer Lőrinc fia, Sámuel vezette. (K. G.)

[2] Balog György tanítványai általában jól ismert soproni polgárcsaládok gyermekei. Közülük csak azok nevéhez fűzök magyarázatot, akiknek nemcsak családját, hanem személy szerint magukat is kétségtelenül vagy valószínűen azonosítani tudtam. Valamennyi magyarázatom Házi Jenő idézett munkáján alapul. *Reichenhaller Lipót* azért áll a tanítványok listájának élén, mert Sopron egyik legtekintélyesebb családjának sarja. Apja, Reichenhaller Richárd 1685–től belső tanácsos, 1690–91–ben városbíró, 1692–93–ban polgármester. Épp a nyomtatvány megjelenésének évében, 1694. május 20–án halt meg. Lipót a második feleségétől, Artner Judittól született, aki 1704–ben ment újra férjhez Dobner Ferdinánd akkori polgármesterhez. Lipót 1714–ben házasodott meg, egy fia születéséről tudunk. 1728–ban végrendelkezett. (K. G.)

[3] *Preining János András:* szintén tekintélyes családból származott. Apja, Preining Jakab Erhard 1676–tól belső tanácsos, 1686–87–ben városbíró, 1688–89–ben polgármester, 1694–95–ben ismét városbíró, 1699–ben halt meg. Reisinger Margittal kötött házasságából 11 gyermek született, köztük János András, akit 1678. szeptember 15–én kereszteltek meg. (K. G.)

[4] *Dobner Sebestyén Ferdinánd:* apja, Dobner Ferdinánd 1689–től belső tanácsos, a kilencvenes évek végétől egészen az 1720–as évekig többször városbíró és polgármester. Első házasságából született Sebestyén Ferdinánd, akit 1685. október 20–án kereszteltek meg. 1704–ben apja újra megházasodott; Sebestyén Ferdinánd mostohaanyja imént említett diáktársának, Reichenhaller Lipótnak édesanyja, Artner Judit lett. Balog tanítványai közül ő az, aki latin disszertációt is megjelentetett, Altdorfban, 1711–ben (RMK III. 4756). 1717–ben királyi megbízást kapott római kori kövek és emlékek összegyűjtésére. Nyilván tanultságát ismerte el apja is, amikor 1729. évi végrendeletében könyvtárát őrá hagyta. Sebestyén Ferdinánd először 1707–ben házasodott meg, két feleségét temette el, akiktől összesen 8 gyermeke született. 1747–ben halt meg. A *Dobner* család később említett másik tagja valószínűleg *János Richárd*, Dobner Erhard fia, akit 1685. március 25–én kereszteltek meg. A családnak ez az ága nem viselt magas városi méltóságokat, ez fejeződik ki abban, hogy őt jóval hátrább találjuk a listán. (K. G.)

[5] *Artner János Vilmos:* apja, Artner Vilmos a következő évben, 1695–ben lett a belső tanács tagja, majd városbíró és polgármester. Nyolc gyermekének egyike volt János Vilmos, aki 1725–ben maga is belső tanácsos lett. 1733–ban halt meg. Kétszer nősült, öt gyermeke született. (K. G.)

[6] Valószínűleg *Kalmár (Kramer) János György*, Kalmár György fia, 1721–től a belső tanács tagja, majd városbíró és polgármester 1742–ben bekövetkezett haláláig. Három felesége volt. (K. G.)

[7] *Pamer Lipót:* Pamer György nemes volt az apja, aki 1666–ban tette le a soproni polgáresküt. Második feleségétől született Lipót 1681 májusában, pontosan akkor, amikor a királyi pár bevonult Sopronba, az országgyűlés színhelyére. A fiúnak így I. Lipót és felesége lettek a keresztszülei, nevét is fejedelmi keresztapja után kapta. Csak annyit tudunk róla, hogy a városban élte le az életét. (K. G.)

[8] Lehetséges, hogy a három *Török* fiú testvér volt, de csak *Ábrahámot* ismerjük név szerint. 1685. március 13-án született. 1709-ben házasodott meg, három gyermeke született. 1730-tól belső tanácsos. 1738-ban halt meg. (K. G.)

[9] Valószínűleg fia annak a *Hackstock Mátyás*nak, aki 1687-ben kapott nemességet és címert az uralkodótól. (K. G.)

[10] Alighanem *Liebezeit János Sámuel*, aki 1702-ben házasodott, 1703-ban tette le a polgáresküt. (K. G.)

[11] *Gilly (Gillig) András:* lehetséges, hogy azonos nevű apjának Thyr Éva Zsófiától született fia (1681-ben házasodtak össze). Ha ez így van, akkor Balog György a mostohaapja volt; a fiú édesapja ugyanis 1691 októberében meghalt, s az özvegy 1692. október 2-án Balog felesége lett. (K. G.)

[12] Lehet, hogy az a *Man János* ruszti polgárfiú, aki 1700. október 18-án szerezte meg a soproni polgárjogot. (K. G.)

[13] *Csaika Márton:* apja, Csaika Mihály tímár épp ez év, 1694 nyarán halt meg. A fiúnak két bátyja volt, egyikük ekkor már házas. Ő maga 1702-ben nősült, ő is tímár lett. 1732. november 18-án halt meg. (K. G.)

[14] *Kabódy János Menyhért:* Kabódy István nemesnek az előbb említett Csaika Mihály Zsuzsanna lányától született fia (1684-ben házasodtak össze). Menyhértnek két felesége volt, 1747. november 21-én halt meg. (K. G.)

[15] *Engel Tóbiás Menyhért:* Engel Tóbiás vendéglős negyedik, 1680-ban kötött házasságából származott fia. Ügyvéd lett, a városi kancellária alkalmazottja. 1745. október 2-án halt meg. (K. G.)

[16] *Ernst Lipót:* Ernst Jakab kereskedő fia 1679-ben kötött második házasságából. Apja 1687-ben nemességet szerzett. Lipót először 1711-ben házasodott, két feleségét temette el. Fürdősként élt igen hosszú életet; 1770-ben még életben volt. (K. G.)

[17] A latin kiadásokban általában Sturm levelének keltezése is szerepel: Strassburg, 1539. január 30. (K. G.)

[18] *Sok jót kíván:* S. P. D. (salutem plurimam dicit), gyakori köszöntő formula rövidítése.

[19] *A' ti Postaitokat:* „tabellarios *vestros*", levélhordóitokat, azaz a levelek továbbításával megbízott embereiteket. (Valamennyi hivatkozott hazai 17–18. századi Sturm-kiadásban ez a forma áll. A modern kiadásban viszont: „nostros".)

[20] *Légy jo egésségben:* vale, gyakori búcsúzó formula.

[21] *Olasz ország:* Italia.

[22] *Szent Iános hava:* elterjedtebb nevén Szent Iván hava, vagyis június.

[23] *Corcyra névö szigetiben:* a kifejezés két forma kontaminációjának tűnik: *Corcyra szigetiben* vagy *Corcyra névö szigetben.*

[24] *Buthrotusban:* Balognak ragozott alakból kellett az alanyesetet kikövetkeztetnie. Helyesen: Buthrotum.

[25] *Futamatnyi föld:* stadium. Lásd Dobai Székely András Cicero-fordításának 67. sz. jegyzetét.

[26] *Alétottam:* gondoltam, véltem.

[27] *Polgár Mester:* consul. Lásd a Nepos-fordítás 127. jegyzetét.

[28] *Vendégemet:* „hospitem meum"; a vendégbarátsági viszonyra (hospitium) utal.

[29] *Városának [...] elöttö járóját:* „principem civitatis suae"; ebben a szövegösszefüggésben a polgári közösség egyik legtekintélyesebb, legkiválóbb polgárát jelenti.

[30] *Az egész gyülekezet elöt-is:* „in contione", a népgyűlésen.

[31] *Romai nemes:* eques Romanus.

[32] *Mezzei fö Hadnagy:* imperator.

[33] *Havasukontul:* „ad *Transalpinos*", az Alpokon túlra. (Ez olvasható a {2, 4, 5, 9}-ben; a {8}-ban és a modern kiadásban: „ad Inalpinos".)

[34] *Fökapitánságot:* „nomen imperatorium", a főparancsnoki címet, hatalmat.

[35] *Kastély:* castellum. Nem annyira a mai értelemben vett kastélyt jelent, hanem inkább megerősített települést vagy erődítményt.

[36] *Tanács:* senatus.

[37] *A' közönséges jónak:* „communi commodo", a közjónak, az államérdeknek.

[38] *Szerencsédnek fundamentomot vetettem:* megalapoztam a szerencsédet, előkészítettem dolgaid szerencsés alakulását.

[39] *Elválasztot Polgár-Mester:* consul designatus.

[40] *Hadnagy:* dux.

[41] *A' tyukos' erdöben:* „in silva Gallinaria"; erdő Campaniában, Cumae közelében.

[42] *Oratio:* oratiuncula, rövid beszéd, szónoklat (kicsinyítő képzős származék).

[43] *Gazdámnak:* „hospiti", lásd a 28. sz. jegyzetet.

[44] *Épétö Mester:* aedilis curulis.

[45] *Tudom, hogy nagy Prokátorok vadtok:* „Novi ego vos magnos patronos"; tágabban értelmezve valamilyen ügynek vagy bizonyos embernek a pártfogói, védelmezői.

[46] *Trebatianusnak:* „Trebatio", tehát Trebatiusról van szó. (Mind a 17–18. századi Sturm-kiadásokban, mind a modern latin szövegben ez található.)

[47] *Azt a' Titulust avagy articulust:* „id caput", a vonatkozó részt (fejezetet, „cikkelyt", paragrafust).

[48] *Tisztitárs:* collega.

[49] *Tisztviselö Biro:* praetor. Lásd a Nepos–fordítás 138. jegyzetét.

[50] *Cornificiusnak:* „Cornificio". Az átnézett régi kiadásokban azonban „Cornificio Collegae" áll (több esetben a tisztség vagy a név is rövidítve van).

[51] *Tanács Ur:* senator.

[52] *Város szolgája:* lictor.

[53] *Tisztárto:* proconsul.

[54] *Tanács Ur:* decurio. A városokban hívták így a helyi senatus tagjait. Balog György helyesen fordítja ugyanúgy *Tanács Ur*nak, mint a senatort, mert szerepük ugyanaz, mint római megfelelőiknek.

[55] *Mert ö a' Városi polgárok közé irattatot, elöb, hogy nem mint a' polgari igasság az szövetség társainak és Deakosnak adattotot volna:* „erat enim adscriptus in id municipium ante civitatem sociis et Latinis datam." (A {2, 4, 5} kiadásokban municipium helyett mancipium áll.) A speciális fogalmak magyarázata nélkül aligha lehet világos a mondat értelme; ez Balog György fordításából sem tűnik ki. Valójában a következőkről van szó: egy római város polgárainak listájára azt lehet felvenni (adscriptio), akinek római polgárjoga (civitas) van. Ezt megkaphatja valaki Róma szövetségeseként is (socius), vagy akkor, ha rendelkezik a

latinoknak járó joggal (ius Latii), ami eredetileg az italiai latin népeket (Latinus) illette meg. A levélben vázolt bonyolult jogi helyzet a fentiek meg nem tartásából adódott.

[56] Bár különböző rövidítések és romlások előfordulnak bennük, abban valamennyi 17–18. századi kiadás egységes, hogy a levelet Cicero nem egymaga küldte, hanem másod- ({2, 5, 9} kiadás) vagy harmadmagával ({4, 8} kiadás). A modern szövegben: „Tullius et Cicero et Q. Q. Tironi humanissimo et optimo S. P. D."

[57] *Barátságos és nyajas:* „familiare et iocosum".

[58] *Haragos és nagy dolgokrul valo:* „severum et grave".

[59] *Irásra valo materia:* scribendi argumentum.

[60] *Bérekesztés:* clausula.

[61] *Franczia Ország:* Gallia.

[62] *Szabados szolga:* libertus.

[63] *Az also Polgári rend:* homines novi.

[64] *Fö fö renden lévö emberek:* homines nobilissimi.

[65] *Tudni illik a' te édes hazádat:* a latin szövegekben nincs benne, Balog György értelmezése.

[66] *Ettül a' Romai Polgári társaságtul és ebben lévö tisztektül:* „ab hac re p.".

[67] *Epétö mester:* architectus; itt valóban építészről van szó (vö. 44. sz. jegyzet).

[68] *Ha te Prokátorok lészesz:* „te advocato"; itt valóban „prókátorról", ügyvédről van szó (vö. 45. sz. jegyzet).

[69] *Angliai Ország:* Britannia.

[70] *A' hirekbül avagy actakbul:* „ex actis".

[71] *A' ki [...] ki mondgya a' kösség felöl valo értelmet:* „de re p. sentiens".

[72] *A' magánossan valo dolgaidra nézve:* „in privatis rebus", magánügyeidben.

[73] *Közönséges dolgaidban:* „in publicis", a közügyekben.

[74] *Hozok én is te hozzád résen állo füleket, az az én is örömöst halgatlak tégedet:* „*aures* ad te adferam non minus *elegantes*"; a magyarázat Balog Györgytől származik. (A modern kiadásban: „auris [...] elegantis".)

[75] *Mihelt magamat kifeithetem, hogy én erre a' hellyre jöhessek, meg nem engedem, hogy azt véllyed, hogy én tégedet késöre tudosétottalak:* „sed si me expediero ut in ista loca venire possim, non committam ut te sero a me certiorem factum putes."

[76] *Szeretettedet és affectusodat:* „et caritate et amore".

[77] *Az ö Praeceptora:* ez Balog György magyarázata; szükségesnek érezte megemlíteni, hogy ki az a Cratippus.

[78] *Zurzavar:* a hangalakra lásd TESz III. 1206. (K. G.)

[79] *És alaja irtam tenéked az én elmémet. A melly rend irásimban [...]:* „[...] et tibi infra subscripsi. In quibus versiculis [...]"

[80] *Azoknak sem kezek, sem lábok nincsen, az az sem eleje, sem utolya vége:* „nec caput nec pedes"; a magyarázat Balog Györgytől származik.

[81] *Hogy lábok volna, az az elömenetelek:* „uti pedes haberent"; a magyarázat Balog Györgytől származik.

[82] *A' mint én az én voxomat az én irásombul olvastam:* „ut a me de scripto dicta sententia est".

[83] Homérosz: *Odüsszeia* 9,504. stb. (K. G.)

[84] *Gyanakodtam, hogy te valamennyire külömb értelemben volnál, mint én:* „suspicatus sum te a iudicio nostro [...] paulum dissidere."

[85] A Balog György szövegében Epirus helyett álló *Epirum* a latin szövegben szereplő „in Epirum" forma mechanikus átvétele.

[86] *Epirum:* „per Epirum"; lásd az előző jegyzetet.

[87] *Cyzicum:* helyesen Cyzicus.

[88] *Formiánumi majorban:* valójában a Formiae–ban lévő villában.

[89] *Hármas Taberna:* Tres Tabernae helység a via Appia mentén.

[90] Homérosz: *Odüsszeia* 9,27–28. (K. G.)

[91] *A melly modalitás felöl pedig irtál vala:* „quem autem motum [...] scripseras" — a {4, 8, 9} és a modern kiadás szerint, míg a {2, 5} kiadásban: „quem admodum". Balog fordítása leginkább arra enged következtetni, hogy az ő szövegében „quem autem *modum*" állhatott, ilyen változatot az átnézett kiadások között nem találtunk.

[92] *A' városnak igazgatoja: tribunus plebis designatus.* (A modern latin szövegben többes számban áll, valamennyi átnézett régi kiadásban azonban rövidítve szerepel, amiből egyes és többes szám is következtethető.) Lásd a Nepos–fordítás 159. jegyzetét.

[93] *Mezzö város:* oppidum.

[94] *A Lentulusnak grátiajában:* Lentulus jóindulatába, figyelmébe.

[95] *Sententiámnak:* véleményemnek.

[96] *Szarvat adtunk néki és ellenünk meg erösitettük:* „haec illi [...] arma dedimus".

[97] *A' Város szolgai, a' kik tudnyi illik a' triumphusra várakoztanak:* „lictoribus [...] laureatis".

[98] *Conditiokkal és czikelekkel:* „conditionibus", feltételekkel, követelményekkel.

[99] *Csak egy láb, az az csak egy ember sincsen:* „Pedem [...] esse nullum".

[100] *Picenús:* Balog György szövegében a latin szövegben álló „e Piceno" formából helytelenül visszakövetkeztetett alanyeset, helyesen Picenum. Alább, a 32. levélben Balog helyesen írta le a nevet.

[101] *Pompeus:* Pompeius.

[102] *Bizontalan ügyében dolgában mindenkoron triumphált [...], a' leg job ügyében nincsen szüvö bátorsága:* „malas causas semper obtinuit, in optima concidit."

[103] *A' pénzvalto helyrül:* „a Moneta", a klasszikus latinban pénzverdét jelent.

[104] *Pompeius:* Balog György szövegében feltehetően a nyomdász figyelmetlensége miatt szerepel Pomponius.

[105] *Tirnum városától Truentinumi várhoz ment volna:* „Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse" — a {8} és a modern kiadás szerint. Balog György a Firmo szót vagy véletlenül olvasta Tirno–nak, vagy az általa használt szövegben is ez volt — ebből következtethette ki a *Tirnum* városnevet. Valójában a picenumi Firmum városról van szó (a mai Fermo). (A többi ismert kiadásban „firmo progressu" áll, vagyis: „erőltetett menetben".)

[106] *Táborba szállott:* „castra posuisse", tábort vert, letáborozott.

[107] *Fegyver tarto mester:* praefectus fabrum.

[108] *Minden polgári veszekediseket és visza vonyásokat el távoztasson:* „abesse a civilibus controversiis".

[109] *A' Caesár Commentáriusának:* „commentarium Caesaris".

[110] *Elválasztot Biro:* praetor designatus.

[111] *Jövendölö:* augur.

[112] *Az Olasz országi, és a' Sylla és Marius között valo hadrul irot könyvedet:* „Italici belli et civilis historiam"; Balog György magyarázata.

[113] *Benlévö pártütéseket:* „civilem coniurationem".

[114] *Egy elö járo beszédben:* „quodam in prooemio".

[115] Arra az időre, amikor a 17. századi diákok ezt a hosszú cicerói levelet olvasták az iskolában, az itt elbeszélt történetet már bizonyosan ismerték a másik kedvelt (Balog által szintén lefordított) iskolai szerző, Cornelius Nepos (XV,9) egyszerűbb nyelvezetű előadásából. (K. G.)

[116] E száműzetés részleteit is ismerhették a diákok Cornelius Neposból (II,8–10). (K. G.)

[117] *Még az esztendönként lött dolgoknak rendel valo föl jedzések is mint egy Calendárium gyönyörködtet minket:* „ordo ipse annalium mediocriter nos retinet quasi enumeratione fastorum".

[118] *Meg lött dolgokrul egész historiákat irsz:* „perpetuam rerum gestarum historiam complecteris".

[119] *Nem külömben, mint egy költött dolgot:* „quasi fabulam".

[120] *Kivánta, hogy az Apelles képét le irja, és a' Lysippus ki faragja:* „ab Apelle [...] pingi et a Lysippo fingi volebat".

[121] *Képét sem le irva, sem pedig ki faragva el nem szenvedte:* „neque pictam neque fictam imaginem suam passus est".

[122] *Minden képeket és föl emelt oszlopokat föllyül halladott:* „omnis imagines omnium statuasque superavit" — a modern kiadásban. ({8}: „omnes imagines omnium statuasque superavit"; {2, 4, 5, 9}: „omnes imagines hominum statuasque superavit".)

[123] A 17. századi diákok, miután megismerkedtek Cicero leveleivel, a retorikai osztályban Cicero beszédei között az Archias költő védelmében mondott beszédet is tanulmányozták, s abban (10,24) bővebben is olvashattak Nagy Sándor e szavairól. (K. G.)

[124] *Az küszködö játék helyben [...] a' ki hirdetök és ki kiáltok:* „praecones ludorum gymnicorum".

[125] *Birodalmi pálcza:* fasces.

[126] *Köszönöm:* „gratias ago"; mai szóhasználattal inkább: hálás vagyok neki, köszönettel tartozom neki.

[127] *A' kit én egyedül igazán Polgár-Mesterséged után:* „quem quidem post te consulem solum possumus vere consulem dicere." Balog György szövegéből — feltehetően a nyomdász figyelmetlensége miatt — kimaradhatott egy rész. A mondat valahogy így lenne teljes: „a' kit én egyedül igazán [nevezhetek Polgár-Mesternek a' te] Polgár-Mesterséged után."

[128] *A' törvény tévö helyre állétot:* „in rostris conlocatus sum."

[129] *Együl egyik:* 'egytől egyig'. A szóalakra lásd NySz I. 579. (K. G.)

[130] *Corcyraeabéliek:* a corcyraiak (Corcyraei).

[131] *Cassiopen:* helyesen Cassiope („ad Cassiopen").

[132] *Hydrum:* valójában Hydruns vagy Hydruntum („ad Hydruntem").

[133] *Mesceniussal:* a {4, 8, 9} és a modern szövegben „cum Mescinio", a név tehát L. Mescinius Rufus. ({2, 5}: „cum Messinio".)

[134] *A Curius Lyso Orvosnak:* „Medico, Curio, Lysoni". Balog György félreértette; nem egy személyről van szó, hanem háromról: az orvosról, Curiusról és Lysóról. Hasonló szerkezetet korábban, az 1. könyv 36. levelében helyesen fordított le Balog.

[135] A második és a harmadik levél címzettje Balog Györgynél fel van cserélve: a régi és az új kiadások egybehangzó tanúsága szerint a második levél szól Q. Minucius Thermusnak és a harmadik C. Silius Nervának.

[136] Lásd az előző jegyzetet.

[137] *Cneus:* az egymás után kétszer említett személy cognomenje az egyik ismert kiadásban mindkétszer rövidítve van ({8}: „C. Laenio [...] C. Laenium"), a többi kiadásban legalább az egyik előfordulásnál szerepel a teljes forma ({4}: „Cajo Laenio [...] C. Laenium"; {2, 5, 9}: „Cajo *Lenio* [...] C. *Lenium*"). A helyes névalakot Balog is leírta az első esetben *(Cájus)*, a második alkalommal azonban valószínűleg figyelmetlen volt a feloldásnál. (A modern kiadásban: M. Laenius Flaccus.)

[138] Valamennyi régi latin kiadás e címében a Balog György által említetteken kívül még Cicero fia és fivére is szerepel. A modern szövegben: „Tullius et Cicero, Terentia, Tullia, Q. Q. Tironi S. P. D."

[139] *Meg ne csömöllyel:* „ne nauseae molestiam suscipias", nehogy el kelljen szenvedned a tengeribetegséggel járó kellemetlenségeket.

[140] *Polgár mester képe:* proconsul.

[141] *Böjt más havának tizen hetedik napján:* itt Balog György *böjt elö* helyett írt véletlenül *böjt mást*, ugyanis a latin szövegben szereplő „a. d. XIII Kal. Mart." nem *március*, hanem *február* 17-ét jelenti.

[142] *Böjt elö havának 17. Napján:* nyilvánvaló nyomdahiba; a 27. napról lehet szó, ezt igazolja a latin keltezés: „a. d. III Kal. Mart.", február 27.

[143] *Látod azon idöre valo, mig a' bikességet reménlettük, rövid okaim:* „Brevem illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram vides".

[144] *Sereg:* cohors.

[145] *Coponium:* helyesen Coponius. Balognak az „ad [...] Coponium" kifejezésből kellett az alanyesetet megállapítania.

[146] Ez a levél a {2, 5, 8} Sturm-kiadásban a harmadik könyv utolsó darabjaként szerepel, 9. sorszámmal; a negyedik könyvből hiányzik. A {4, 9} és az 1718. évi kassai kiadásban a sorrend megegyezik Balog György sorrendjével.

[147] *Valami lés helyekbe:* „in aliquas insidias", les, kelepce.

[148] *Meg filemlettünk, és elvetet elméjüke lettünk:* „sumus [...] fracti certe et abiecti."

[149] *Igen nagy gondom vagyon az te házi eszközödre:* a {2, 4, 5, 8}-ban és a modern szövegben: „Habemus etiam rationem rei familiaris tuae"; a házad tájára, birtokodra, vagyonodra. Ez a hely jellemző példa az olyan esetre, amikor az általában jobbnak bizonyuló {9} Sturm-kiadás közöl értelmetlen változatot: ott ugyanis „rei militaris" áll. Az 1718-as kassai kiadásban is ez olvasható.

[150] Ebben a levélben Balog sorozatosan használja a latin szövegből helytelenül visszakövetkeztetett *Epidaurom* és *Piraeum* alanyeseteket, következetes használatuk miatt ezeket nem javítottuk. Helyesen Epidaurus és Piraeus.

[151] *Pünkösd havának harmincz egyedik napján:* Balog György nyilván olyan változatból fordított, amiben *„supremo Majo"* állt, ilyen a {4} és a {9}. Jó példa egyébként ez a hely az erősen romlott szövegre; a modern kiadás szerint a „supra Maleas" olvasat a helyes, ami Manutius javítása a kódexek „Kal. Maias"-a helyett. Ez a „supra Maleas" van a {8}-ban is, a {2, 5} kiadásokban pedig — az előbbiben hibás helyesírással — görögül: ὑπέρ Μαλέας. Így a szöveg jelentése: Sulpitius a Malea hegyfok irányába hajózva készült Italiába.

[152] *Azt mondotta, hogy [...] egy handszárral által verettetet:* „nuntiavit [...] pugione percussum esse"; rövid szúrófegyver, Pápai Páriz szótárában is *handsár.*

[153] *Lectica:* gyaloghintó-szerű hordszék.

[154] *Szent Janos havának elsödik napján:* ismét Szent Iván haváról van szó.

[155] *A' fogságnak s' szolgálatnak házait föl verte:* „ergastula solvit"; dologház, rabszolgákat vagy adósokat kényszermunkára kötelező büntető intézmény.

[156] *Azt a' te különözésedet:* „illam distinctionem tuam".

[157] *A' Plautinusnak fábulájában lévö egy Attya:* a {2, 5, 8} és a modern kiadás szerint: „Plautinus pater in Trinummo". ({4}: „Plautinus trinumo"; {9}: „Plautinus pater in Trinumo".) Balog György (vagy a nyomdász) elírta; a *Plautinus* nem a szerző neve, hanem abból képzett melléknév, jelentése: plautusi, Plautus darabjában szereplő. A *fabula* Cicero szövegében nem fordul elő; nehezen képzelhető el, hogy a fordító a kifejezést ókori terminus technicusként használta volna (a fabula palliata, togata különböző műfajokat jelölt). Sokkal valószínűbb, hogy a szót a régi magyar nyelvhasználat szerint alkalmazta, azt akarván érzékeltetni, hogy kitalált, komolytalan dologról van szó. Erre utal, hogy a darab címét sem tartotta szükségesnek megemlíteni. (Vö. Pirnát Antal: *Fabula és história.* = ItK 1984. 137–149.)

[158] Érthetőbb lenne a mondat, ha Balog György az eundem szót *ugyanaz*-nak fordította volna: „neque enim populum semper eundem habebitis", nem mindig ugyanaz lesz a nép — azaz Brutuséknak fel kell rá készülniük, hogy megváltozhat a helyzet, ha másokkal kerülnek szembe.

[159] *Érzékenség:* sensus.

[160] *Nincs erzékensége:* „non sentiatur".

[161] *Mert vallyon mostanában hol vagyon a' jó rend tartás, jámborság, joság, a' Nemes Deáki tudományok:* „Quid est enim [...] pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus [...] loci?"

Bartók István